

სალიტერატურო ქართულის ნოტები

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემა

თბილისი—1936

Нормы грузинского литературного языка.

**Утверждены Народным Комиссар
по Просвещению С.С.Р.Г.**

სალიტერატურო ქართულის ნორმები. I.

დამტკიცებულია საქ. ს. ს. რ. განათლების
სახალხო კომისარიატის მიერ

წინასიტყვაობა	VII—VIII
სალიტერატურო ქართულის ნორმათა დადგენის ძირი— თადი პრინციპები	1—10
მიმართულებითი და წოდებითი ბრუნვების დაბოლოებანი:	
I. მიმართულებითი ბრუნვა	11—12
II. წოდებითი ბრუნვა	12—13
-მე, -ვე, -ლა, -ლაც(ა) ნაწილაკიან სახელთა ბრუნება	14—18
მსაზღვრელის შეთანხმება საზღვრულთან (წითელი დრო- შის თუ წითელ დროშის?)	19—21
ნანათესაობითარი მსაზღვრელის შეთანხმება საზღვრულ- თან (წიგნს ამხანაგისას თუ წიგნს ამხანაგისა?)	22—24
სადაო საკითხები დროთა პირველსა და მეორე ჯგუფში:	
I. -ღენ თუ -დენ (აშენებდნენ თუ აშენებდენ?)	25—27
II. -ნენ თუ -ენ (დაესწრნენ თუ დაესწრენ?)	27—29
სუბიექტის -ს ობიექტის მრავლობითობის -თ-ს წინ (მათ აქვს თუ აქვთ?)	30—33
სადაო საკითხები დროთა მესამე ჯგუფის წარმოებისას:	
ა) ვშობილვარ თუ შობილვარ?	34—36
ბ) გაუტეხია თუ გაუტეხნია? გაუბედავს თუ გაუბედნია ან გაუბედიან?	36—37
გ) ვშობილყავ თუ ვშობილვიყავ?	37—38
დ) შეეჰკითხებოდი თუ შეეჰკითხებიყავ?	38—39
~~ორ და ერთ ბოლოსართთა ხმარებისათვის ნასესხებ~~ ~~დასკვნებში~~	40—42
სიტყვათა ქართულად გადმოცემის საკითხები	43—52
ევროპის ენებიდან მომდინარე Ia და II ჯგუფებიანი სიტ- ყვები ქართულში	53—57
ნ და უმახვილო ი-ს შემცველ რუსულ სიტყვათა გადმო- ცემისათვის ქართულში	58—60
გერმანული ei დიფთონგის გადმოცემისათვის ქართულში	61—64
ქართული კომპოზიტების დაწერილობისათვის	65—72
ორთოგრაფიული საძიებელი	73—82

მთავარ შეცდომათა გასწორება

გვ.	სტრ.	დაბეჭდილია	უნდა იყოს
2	32	ნ არის	ნ არ არის
3	8	გადმოსაცემი	გადმოსაცემი
5	28	წერილი დაწერეს	წერილი დაწერეს
7	28	ფორმა	ფორმა
12	31	რომელთა	რომელთაც
14	32	ტენდენციას.	ტენდენციას,
24	37	ყვეყანას	ქვეყანას
25	15	აკეთენ-დ-ნ-ენ	აკეთებ-დ-ნ-ენ
29	4	წავიკითხენით	წავიკიდენით
29	11	გამოეცვალა:	გამოეცალა.
32	34	ნუ შეგანანსთ	ნუ შეგანანასთ
33	31-32	წამოგიდვენთ	წარმოგიდვენთ
37	2	ართებულიც არის	მართებულიც არის.
39	7	მოეჭკდომოდი	მოეჭკდომოდი
42	26	(заастукаעים)	(* заастукаעים)
47	21	თითქმის	თითქვას
55	8	опортуист	оппортуист
59	32	(ж, ш, ч)	(ж, ш, ч)
61	17... 18	ei elh... Reihc	ei n elh... Reihc
61	23-24	საერთოდ	საერთო
62	3-4	ლაიბციგი და ლაიპციგიც	ლაიფციგი და ლაიფ- ციგიც
64	9	ლაიპციგი	ლაიფციგი
66, 82	12, 24	ჯიგჯიგი,	ჯაგჯაგი
66	26	შეჩერებას;	შეჩერებას,
73		აყალ-მყალი	აჟ. მყალი
74		გულმკერდი	გულმკერდი
80		ფარხმალი	ფარხმალი

მიუხედავად საჭირო ზომების მიღებისა შეცდომები მაინც გაიპარა. წიგნ
არ არის სათანადოდ გაფორმებული.

წ ი ნ ა ს ი ტ უ ვ ა ო ბ ა

ლენინ-სტალინის ნაციონალური პოლიტიკის ბოლშევიკური განხორციელების საფუძველზე ჩვენმა ქვეყანამ მიაღწია უდიდეს წარმატებებს სოციალისტური მშენებლობის ყველა დარგში და, კერძოდ, ფორმით ნაციონალური, შინაარსით სოციალისტური კულტურის შექმნის საქმეში.

წერა-კითხვის უცოდინარობისა და მცირემცოდნეობის ლიკვიდაცია, ქართული ბეჭდვითი სიტყვის პროდუქციის უმაღალითო ზრდა ჩვენი ქვეყნის გაშლილი სოციალისტური მშენებლობისა და უკლასო სოციალისტური საზოგადოების შექმნის პროცესთან დაკავშირებით უჩვეულო პერსპექტივებს შლის ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებისათვის.

ქართული სალიტერატურო ენა, ეს უაღრესად მკვეთრი იარაღი კლასობრივი ბრძოლისა და კულტურული წინსვლისა საბჭოთა საქართველოს ყველა კუთხის ქართველი მშრომელი მოსახლეობისათვის, ზრდის ინტენსიურ პროცესში იმყოფება.

უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობის ფაქტია ის გარემოება, რომ ქართული სალიტერატურო ენის მომხმარებელთა რიცხვი გაიზარდა ისე, როგორც არასოდეს მისი/მრავალსაუკუნოვანი ისტორიის მანძილზე.

ქართული სალიტერატურო ენის ამ ინტენსიური ზრდა-განვითარების პროცესში ბუნებრივად ჩნდება პარალელური ფორმები დიალექტური წარმოშობისა, ჩნდება და გზას იკაფავს ზოგჯერ აშკარა უმართებულო მოვლენებიც, რა მხრივაც ქართულ სალიტერატურო ენაში ბევრი რამ მოსაწესრიგებელი იყო ჯერ კიდევ წინათ, უკანასკნელი სამოცდაათი წლის განმავლობაში.

ქართული სალიტერატურო ენის ზრდის ნორმალიზაციისა, სადაო საკითხების მოწესრიგებისა და განვითარების გეგმაშეწონილი ხელმძღვანელობის განხორციელების მიზნით შედგენილ იქნა ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა რესპუბლიკური კომისია.

საქ. კ. პ. (ბ) ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს 1935 წლის 29 ივნისის სპეციალური დადგენილების საფუძველზე მომუშავე რესპუბლიკური კომისია ძირითადად დაეკრძნო იმ მუშაობას, რომელიც ჩაატარა ჯერ ენისა და ტერმინოლოგიის კომიტეტმა და შემდეგ ტუ. სახ. უნივერსიტეტთან არსებულ რუსთველის სახელობის ლიტერატურის სამეცნიერო-საკვლევ ინსტიტუტში გამოყოფილმა სამუშაო კომისიამ.

რესპუბლიკურმა კომისიამ შეიმუშავა ძირითადი პრინციპები სალიტერატურო ენის სადაო საკითხების მოწესრიგებისათვის და მათ საფუძველზე დაადგინა ზოგიერთი სალიტერატურო ნორმა. კომისიის ეს მუშაობა (როგორც ძირითადი პრინციპები, ისე ნორმები) დამტკიცებულ იქნა საქ. ს. ს. რ. განათლების სახალხო კომისარიატის მიერ და ახლა ქვეყნდება, როგორც ს ა ვ ა ლ დ ე ბ უ ლ ო ს ა ხ ე მ ძ დ ვ ა ნ ე ლ ო ყველა სახის სასწავლებლისა, გამომცემლობებისა და პერიოდული გამოცემებისათვის.

ამით არ ამოიწურება ქართული სალიტერატურო ენის ის საკითხები, რომლებიც მოითხოვენ მოწესრიგებას. მაგრამ იმის მიხედვით, რამდენადაც მომავალში მეცნიერულად დამუშავებულ-დამზადებული იქნება სათანადო მასალა, ეს უკანასკნელი თავის სანქციას მიიღებს და მიემატება აქ წარმოდგენილ ნორმებს.

-

სალიტერატურო ქართულის ნორმათა დადგენის ძირითადი პრინციპები

(პრ. ჩიკობავას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულის ნორმათა მოწეს-რიგება მოითხოვს პირველ რიგში ძირითადი სადაო ფონეტიკურ-ორთოგრაფიული, მორფოლოგიური და სინტაქსური საკითხების გა-დაჭრას.

ორთოგრაფიულ საკითხებად ამ სიტყვის ვიწრო მნიშვნე-ლობით მიიჩნევა ფონეტიკური პროცესებით გამოწვეული სადაო სა-კითხები, აგრეთვე სასვენისა თუ სხვა ნიშნების ხმარებასთან და-კავშირებული საკითხები; მაგალითად: ერთგული თუ ერდგული, სა-შუალება თუ საშვალება, მრგვალი თუ რგვალი, რეგოლუცია თუ რე-ვოლიუცია, რედაქტორი თუ რედაქტორი, აპერცეფცია თუ აპერცეპ-ცია... აგრეთვე: რკინის გზა, რკინის-გზა თუ რკინისგზა; ამისდა მიუ-ხედავად, ამისდამიუხედავად თუ ამის და მიუხედავად; ხმალ-ამოწე-დილი თუ ხმალამოწედილი... გაზ. „კომუნისტის“ თუ გაზ. „კომუ-ნისტ“-ის, დავითი ამბობდა: „მოვაო“, „მოვა“-ო თუ მოვაო და სხ.

მორფოლოგიური საკითხები ეხება ან სახელთა ბრუნებას, ზმნათა უღვლილებას ანდა სიტყვაწარმოებას, მაგალითად: მაგრად თუ მაგრათ, გრებს თუ გრიხავს; რამეს, რასმე თუ რასმეს; ორივეს, ორსავე, ორთავე თუ ორთავეს; იცვამს თუ იცვავს; გაუტეხია თუ გა-უტეხნია; გაეტეხა თუ გაეტეხნა; ჰყავდა თუ ყავდა, გაერთიანდნ თუ გაერთიანდნენ, აქვსთ თუ აქვთ, დიალექტიკური თუ დიალექ-ტიური და მისთ.

სინტაქსის ხაზით პირველ ყოვლისა მოსაგვარებელია სიტყ-ვათა შეხამების ისეთი საკითხები, როგორიცაა: ცენტრალური კო-მიტეტის თუ ცენტრალურ კომიტეტის; სახლები შენდება თუ სახ-ლები შენდებიან; ქალაქისა და სოფლის შორის თუ ქალაქსა და სო-ფელს შორის, მოქალაქეები დაინტერესებული არიან თუ მოქალაქეები დაინტერესებულნი არიან და სხვა.

საკუთრივ ორთოგრაფიული საკითხები ჩვეულებრივ ცალკე სიტყ-ვათა დაწერილობას, თქმულის ბგერითხ გამოხატულებას ეხება,

მორფოლოგიურ-სინტაქსური საკითხები ერთისა და იმავე გრამატიკული კატეგორიის მრავალ ფაქტს გულისხმობენ. ორთოგრაფიულ საკითხთა ხვედრითი წონა ქართულში მცირეა. ზოგიერთი მიზეზის გამო მათი მოგვარება ადვილია. შეუდარებელი რთულია და მრავალრიცხოვანი მორფოლოგიურ-სინტაქსური საკითხები, რომელთა მოუგვარებლად გამოკვეთილი სახის მქონე ახალი სალიტერატურო ქართულის შესახებ ლაპარაკიც შეუძლებელია.

2. სალიტერატურო ენის საღაო საკითხთა მოწესრიგებისას ერთმანეთს უპირისპირდება ორი თვალსაზრისი: სუბიექტური და ობიექტური. პირველ შემთხვევაში გადამწყვეტი როლი ეკისრება კეთილბოვანების პრინციპს: მისაღებია ის, რაც კეთილბოვანია, უარსაყოფია ის, რაც არ არის კეთილბოვანი.

პოეტიკის თვალსაზრისით კეთილბოვანება სავსებით გამართლებულია: ერთისა და იმავე სახის გადმოსაცემად ხელოვანს არ გამოადგება ყოველი სიტყვა, რომელიც ერთისა და იმავე მნიშვნელობისაა. ზოგს მეტი ექსპრესიული ძალა ახლავს, უკეთ ბგერს, ზოგს ნაკლები. „ცხენს მიაჭენებს“ და „ცხენს მიაქროლებს“ შინაარსეულად ახლოს დგანან ერთმანეთთან, მაგრამ მათი ექსპრესიული ღირებულება ერთი და იგივე არ არის. „ქარვის კალთა ჩახლათული, ჩავეკერ, ჩავაკარაბაკე, ყმასა ფერხთა მოვეკიდე თავი სვეტსა შევუტაკე“ („ვეფხისტყაოსანი“, ხანა 601, გამოც. კ. ქიქინაძისა). „ჩავაკარაბაკე“-ს ნაცვლად რომ „გზა გავიკაფე“, „ჩავგლიჯე“, ან სხვა რამ ეხმარა მოთას, ცხადია, იმ. ეფექტს ვერ მივიღებდით, რასაც ეს სტრიქონი იძლევა.

„კეთილბოვანება“, უკეთ ვთქვათ, სიტყვის ბგერითი სახე უალრესად ანგარიშგასაწყევია პოეტური სტილის თვალსაზრისით, მაგრამ მორფოლოგიურ-სინტაქსურ ნორმათა დადგენისას მით ხელმძღვანელობა შეუძლებელია: ყოველ პირს კეთილბოვანად ის ფორმა მიაჩნია, რომლის ხმარებასაც თითონ არის მიჩვეული. ყოფილა შემთხვევა, როცა ერთი იძახდა: „მოვიდენ“ არის კეთილბოვანო, სხვები, პირიქით, „მოვიდენენ“-ს თვლიდნენ კეთილბოვანად. ასევე ერთი გრამატიკოსის მტკიცებით 6 არის კეთილბოვანი ფორმებში: მაწერიან, დამაწერინა, მაწყენინა, მემზირნა, შემიხედნია, გამიბედნია, მაშინ, როდესაც მეორე მხარე სწორედ ამ ნარიან ფორმებს აცხადებდა ერთადერთ მისაღებ ფორმად.

3. ერთადერთი გზა მორფოლოგიურ-სინტაქსურ ნორმათა დადგენისას უნდა იყოს გზა ობიექტური ანალიზისა. რა თქმა უნდა, საცილობელ ფორმათა შეფასებისას სუბიექტურ მომენტს სავსებით თავს ვერ დავალწევთ, მაგრამ ეს შეფასება დაფუძნებული იქნება

მკვიდრ მეცნიერულ საფუძველზე, რამდენადაც ამოსავლად გვაქვს ანალიზი იმ სინამდვილისა, რომლისთვისაც ნორმას ვეძებთ, ანალიზი ენისა; საერთოდ, და სალიტერატურო ენისა, კერძოდ.

ენა უაღრესად რთული მონაცემია. მისი არსის ცხადყოფა მოითხოვს მის განხილვას ოთხი განზომილებით:

ა) ენა მის მიმართებაში აზროვნებასთან: ენა, როგორც აზროვნების იარაღი, ზოგადად რომ ვთქვათ, მთელი ფსიქიკური განაცადის გადმოსაცემი საშუალება.

ბ) ენა იმ მიმართებაში, რომელიც იქმნება ლაპარაკის პროცესში მეტყველსა და მსმენელს შორის: ენა, როგორც გაგებინების საშუალება, ანუ ენა, როგორც სოციალური მოვლენა.

გ) ენობრივი ნიშანი (სიტყვა) მის მიმართებაში იმ ობიექტურ მონაცემებთან, რომელთა ნიშანსაც იგი წარმოადგენს. ენა, როგორც ზედნაშენური კატეგორია აქედან გამომდინარე დასკვნებითურთ,—პირველ ყოვლისა ენის კლასობრიობა კლასობრივ საზოგადოებაში.

დ) ენობრივი ნიშნები ერთმანეთთან კავშირში: ენა, როგორც ნიშნების ორგანიზებული სიმრავლე, ანუ ენა, როგორც სისტემა.

ამათგან სალიტერატურო ენის სადაო საკითხთა მოგვარების თვალსაზრისით განსაკუთრებით საგულისხმოა: ენა, როგორც გაგებინების საშუალება, და ენა, როგორც სისტემა.

4. ენა წარმოადგენს სისტემას ფონეტიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური თვალსაზრისით.

ფონეტიკაში ყველაზე ნათლად ეს ჩანს ბუნებრივი კომპლექსების არსებობაში: ქართულში, მაგალითად, ჩვეულებრივია წყ და ჰყ (წყალი, წყრომა, წყევლა, ჰყივილი, ჰეკყა...), მაგრამ შეუძლებელია აწყ, აჰყ კომპლექსები. სამაგიეროდ, სავსებით შესაძლებელია როგორც სხ ისე ხს კომპლექსები (სხვა, სხივი... ხსნა, ხსენება...), ოღონდ ძველს. ქართულში ხს ყოველთვის კს-ს სახეს იღებდა, ესე იგი სხ კომპლექსი შეიძლებოდა, მაგრამ შეუძლებელი იყო ხს.

რაც შეეხება მორფოლოგიას, ცნობილია, რომ სიტყვაწარმოებაც, სახელთა ბრუნებაცა ზმნათა უღვლილებაც იმ ფორმულების წყებას წარმოადგენენ, რომელთა საშუალებით ხერხდება სახელისა და ზმნის ცვლილებათა მრავალფეროვნების დაძლევა.

ასე, მაგალითად, სიმრავლის აღსანიშნავად ქართულში გამოყენებულია აფიქსები -ებ, -ნ-თ, -ენ, -ან, -ეს.

-ებ გვაქვს სახელებში: სახელმწიფო—სახელმწიფო-ებ-ი, ძველებურად: სახელმწიფო—სახელმწიფო-ნ-ი. -ებ- ყველა ბრუნვაში რჩება: სახელმწიფოებმა, სახელმწიფოებს, სახელმწიფოებად და სხ., -ნ- კი

სხვა ბრუნვებში (წოდებითის გარდა) არსად რჩება, მის მაგივრად ჩნდება —თ: სახელმწიფოთა (მოთხრობითი, მიცემითი, ნათესაობითი).

-ებ- აღნიშნავს მრავლობით რიცხვს სახელში, ზმნაში კი არა; ხოლო -თ ზმნაშიც იხმარება: ვაკეთებ მე—ვაკეთებთ ჩვენ; აკეთებ შენ—აკეთებთ თქვენ... გაუკეთებია მას—გაუკეთებიათ მათ.

-ან, -ენ, -ეს მრავლობითს აღნიშნავენ აგრეთვე ზმნებში, მაგრამ ყოველ მათგანს თავისი ადგილი აქვს:

-ან აღნიშნავს მესამე პირის მრავლობითობას მხოლოდ აწმყოში, როცა ფუძის საწარმოებელია -ი: ვიზრდები მე—ვიზრდებიან ისინი...

-ეს იხმარება აგრეთვე მრავლობითის მესამე პირში, მაგრამ მხოლოდ ნამყო წყვეტილში (ნამყო სრულში, აორისტში) და ისიც: გარდამავალ ზმნებთან (როცა სუბიექტი მოთხრობითს ბრუნვაშია):

მან დაწერა, მოიტანა, განმარტა,
მათ დაწერეს, მოიტანეს, განმარტეს და სხ.

-ენ სუფიქსიც სუბიექტის მესამე პირის სიმრავლეს აღნიშნავს, ოღონდ მისი გამოყენების არე გაცილებით უფრო ფართოა; სახელდობრ, ის იხმარება: ა) ნამყო წყვეტილსა (აორისტსა) და მეორე კავშირებითში გარდაუვალ ზმნებთან: ისინი მოვიდნენ, დაესწრნენ... ბ) აწმყოში თითქმის ყველა ზმნასთან, რომელსაც ფუძის ბოლოს არ უზის -ი: ისინი წერენ, აკეთებენ... გ) ნამყო უწყვეტელსა და პირველ კავშირებითში ყველა ზმნაში: ისინი წერდნენ, აკეთებდნენ, ხატავდნენ და სხვა.

ამგვარად, სიმრავლის აღმნიშვნელ -ებ-, -ნ-, -თ-, -ან, -ენ, -ეს ქართული ენის მორფოლოგიურ სისტემაში ყველას თავ-თავისი ადგილი აქვს მიჩნეული და ერთი მეორის ადგილას არ გამოდგება.

უფრო რთულია დროის, კილოს, პირის, გვარის, ქცევის წარმოება, მაგრამ ყველა ამ შემთხვევაში მორფოლოგიური სისტემა გარკვეულ პრინციპებს ემყარება: ყოველ აფიქსს თავისი ადგილი აქვს მიჩნეული და ყოველს წარმოებას სათანადო ფორმულა გააჩნია.

სინტაქსური წესებიც გარკვეულ სისტემას ქმნის. ასე მაგალითად: ა) ნამყო წყვეტილში (აორისტში) ზოგი ზმნა სუბიექტს მოთხრობითში იგუებს, ზოგიც —სახელობითში, იმისდა მიხედვით გარდამავალია იგი (აქვს ობიექტი სახელობითში), თუ გარდაუვალი (არა აქვს ობიექტი სახელობითში): დავითი სახლს აშენებს—დავითმა სახლი ააშენა, დავითი არჩილს ეკითხება, დავითი არჩილს შეეკითხა... ბ) -გან თანდებული ნათესაობითსა და მოქმედებითს ბრუნვებს მოთხოვს: ნათესაობითს—კითხვაზე: ვისგან? რისგან? (წერილი ამხანაგისგან მივიღე, ჰარხლისგან შაქარი კეთდება), მოქმედებითს—კითხვაზე: საიდან? (სოფლიდან ჩამოვიდა, ტფილისიდან გააგზავნა და სხ.).

სიტყვა წარმოება ანალოგიურ სურათს წარმოადგენს. სადაურობის აღსანიშნავად სალიტერატურო ქართულში იხმარება -ელ და -ურ: -ელ, თუ აღამიანს ეხება საქმე (სოფლ-ელ-ი, მოსკოვ-ელ-ი), -ურ- კი საგანთათვის (სოფლ-ურ-ი, მოსკოვ-ურ-ი და მისთ.).

შეიძლება ენას დაწერილობა არ გააჩნდეს: მხოლოდ ზეპირი შეტყველების ენა იყოს. პირუკუ, შეიძლება ენას მდიდარი ლიტერატურა მოეპოვებოდეს. როგორც ერთი, ისე მეორე წარმოადგენენ სისტემას, სისტემას, როგორც ითქვამს, ფონეტიკური, მორფოლოგიური და სინტაქსური ფორმულებისას. ეს ფორმულები ცხადყოფენ: რა არის კანონიერი ამ ენის სისტემის თვალსაზრისით და რა არ ეგუება, ეწინააღმდეგება ამ ენის სისტემას.

ნ. ენობრივი სისტემა უცვლელი როდია: დროთა ვითარებაში ამ სისტემის ყოველი რგოლი მეტ-ნაკლებად იცვლება, იცვლება არა მხოლოდ სიტყვათა მარაგი და მნიშვნელობა, არამედ მორფოლოგია, სინტაქსი, ფონეტიკური წესები, თვით ბგერითი შედგენილობაც კი.

ძველს ქართულში გარჩეული იყო კ და ხ; კერკი (მოხერხება) და ხერხი (იარალი) სხვადასხვაგვარად იწერებოდა (ახლაც მთიული, ფშაველი, ხევსური განასხვავებენ მათ გამოთქმაში). მაგრამ თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში ერთნაირად იწერება ეს სიტყვები.

ჩვენ ახლა ვამბობთ: ისინი წერდნენ, მოვიდნენ, დაესწრნენ, გაემართნენ და მისთ. ძველად იყო: ისინი წერდეს, მოვიდეს, დაესწრნეს, გაემართნეს და მისთ. (-ეს დაბოლოება ახლაც არის დაცული მთაში ასეთ შემთხვევაში).

ძველი ქართულის სინტაქსი მოითხოვდა, რომ -ნ-იან სახელობითს ზმნა შესტანხმებოდა რიცხვში იმისდა მიუხედავად, სუბიექტი იქნებოდა ეს სახელობითი, თუ ობიექტი: მან წერილი დაწერა—მან წერილი დაწერა, მან წერილი დაწეროს—მან წერილი დაწერნეს.

„ველარ გავგზავნენ, სიტყვანი მესმნეს მონათა ჩემთანი.

მაგრა დავყარენ არენი მე კაცრიელთა თემთანი;

სახლად სამყოფნი მიმანდეს თხათა და მათ ირემთანი;

გავიქერ, სრულად დავტეპნენ ქვე მინდორნი და ზე მთანი“.

(ვეფხისტყაოსანი, ხანა 697, გამოც. კ. ქიქინაძისა).

ამჟამად სალიტერატურო ქართულისათვის უცხოა ამგვარი კონსტრუქცია: „გავიქერ, სრულად დავტეპნენ ქვე მინდორნი და ზე მთანი“.

მას გაუკეთებია—მათ გაუკეთებიათ: ესაა ჩვეულებრივი ფორმა თანამედროვე ქართულისათვის, ძვ. ქართულში კი იყო: მათ გაუკეთებინეს (ისევე, როგორც მას გაუკეთებინეს). მაშასადამე, ძვ. ქარ-

თულის სისტემისათვის კანონიერი ფორმა ხშირად უცხოა ახალი ქართულის მორფოლოგიური და სინტაქსური სისტემისათვის.

6. ენის სისტემის ცვლა სათანადო საზოგადოების განვითარებასთან არის დაკავშირებული. ეს ბუნებრივია იმიტომ, რომ ენა არის გაგებინების საშუალება, ურთიერთობის იარაღი გარკვეული ენობრივი კოლექტივისათვის¹.

ლაპარაკის პროცესი ინდივიდში მიმდინარეობს, მაგრამ ენა არ არის ინდივიდუალურ-ბიოლოგიური მოვლენა: ლაპარაკი მოლაპარაკის გარდა მსმენელსაც გულისხმობს. ამიტომ მოლაპარაკე არ არის თავისუფალი: იგი ვერ იხმარს ისეთ სიტყვებსა და გამოთქმებს, რომლებიც სათანადო ენობრივი კოლექტივისათვის უცხოა. „ეს სახლი მაღალია“, ამის ნაცვლად ქართულად მოლაპარაკე ვერ იტყვის: ეს მეზონი ალტია, რადგანაც ეს ისევე არ გამოდგებოდა გაგებინების საშუალებად, როგორც ამავე სიტყვების ბგერათა გადასმით მიღებული უზრო კომპლექსები („სე ილხას აილაღამ“).

ყოველი ენობრივი მოვლენა, რომელიც მიღებულია გაგებინების საშუალებად, რომელსაც აქვს სოციალური სანქცია, უკვე გამართლებულია; ხმარებული ცოცხალია, ხმარებიდან გასული—მკვდარი, ხმარება, უზუსი ყველაფერია.

სახლი, ტუნ, დომ, ჰაუს, მეზონი² ერთისა და იმავე საგნის სახელია სხვადასხვა ენობრივ კოლექტივში. საგნის არსს არც ერთი მათგანი არ გამოხატავს, საგნის ნიშნად კი ყველა გამოდგება, რამდენადაც ქართველი ხმარობს „სახლ“-ს, სომეხი „ტუნ“-ს, რუსი „დრმ“-ს, გერმანელი „ჰაუს“-ს, ფრანგი „მეზონი“-ს, რამდენადაც ამ სახელებს სოციალური სანქცია მოეპოვებათ.

ეგვევ ითქმის ყოველი სხვა ენობრივი მოვლენის, კერძოდ, მორფოლოგიური და სინტაქსური მოვლენების შესახებ.

ამიტომ, როცა ენაში რაიმე ცვლილება იჩენს თავს, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს, თუ რამდენადაა იგი გავრცელებული, როგორია მისი გამოყენების არე, როგორი შანსები გააჩნია, რომ სოციალური სანქცია მოიპოვოს.

7. როგორს დამოკიდებულებაშია გრამატიკულად სწორი სოციალურად გაბატონებულთან? ჩვეულებრივ გრამატიკულად სწორს

¹) ენობრივ კოლექტივს ქმნიან ერთ ენაზე მოლაპარაკენი. ცნება ენობრივი კოლექტივისა მხოლოდ ნაწილობრივ ფარავს ცნებას ეროვნებისას: 1) ეროვნებით ქართველი, მაგრამ ქართულის არამცოდნე არ ეკუთვნის ქართულ ენობრივ კოლექტივს, პირუტყუ: ქართულად მოლაპარაკე არაქართველი შედის ქართულს ენობრივ კოლექტივში; 2) ყოველი ადამიანი შეიძლება ეკუთვნოდეს მხოლოდ ერთს ეროვნებას; მაგრამ ის იქნება იმდენი ენობრივი კოლექტივის წევრი, რამდენი ენაც იცის.

სოციალური სანქცია ც გააჩნია, მაგრამ არა ყოველთვის: ყოველს ენაში ბლომად მოიპოვება ისეთი მოვლენა, რომელიც ენის სისტემის თვალსაზრისით კანონიერად ვერ მიიჩნევა, მაგრამ სოციალური სანქცია უკვე აქვს და ერთადერთ კანონიერ მოვლენადაა მიჩნეული. ქართულში ამის ნიმუშს წარმოადგენს: დაღმა, სადაური, აქაური, იქაური, ეზივარ, ვდგავარ, ვწევარ და მისთ.

„დაღმა“-ს „ლ“ „აღმა“-ს მიმსგავსებით გაუჩნდა (ძვ. ქართულში „დამართ“-ია და არა „დაღმართ“-ი). მაშასადამე, „დაღმაში“ „ლ“ ისევე უკანონოა ისტორიულად, როგორც „უმფროსში“ „მ“.

„სადაური, აქაური, იქაური“ ამჟამად ადამიანის მიმართაც იხმარება და საგნისთვისაც: აქაური მცხოვრები, იქაური მოქალაქე, იქაური ღვინო... „აქაური მცხოვრები“ ისევეა ნაწარმოები, როგორც „კახური მევენახე“, „გორული მეხილე“ და თუ ეს უკანასკნელი უკანონოა, ისიც უკანონო უნდა იყოს.

„ეზივარ, ვდგავარ, ვწევარ“-ში „ვარ“ ისევე უცნაური იყო ერთ დროს, როგორც ჩვენთვის დღეს „ვეყვირვარ, ვფიქრავარ“-ში... მაგრამ ყველა ამ ზემოდასახელებულმა „უკანონო“ მოვლენამ მოიპოვა სოციალური სანქცია და დღეს ერთადერთ ლიტერატურულ ფორმას წარმოადგენს.

პირუკუ, არის მოვლენები, რომლებიც სავსებით კანონიერია ქართული ენის სისტემის თვალსაზრისით, მაგრამ არალიტერატურულად მიგვაჩნია. „იგი კაცი“, „იგი საჰმე“ თავისთავად ისევე კანონიერია, როგორც „ის კაცი“, „ის საჰმე“. ძველს ქართულში სწორედ პირველი იყო მიჩნეული ლიტერატურულ ფორმად:

„რას დაგეჟადა ი გ ი ყმა, რა ნახა შენგან კლებულნი?“ (ვ. ტყ. ბ. 1167). ამჟამად „იგი ყმა“, „იგი კაცი“ თითქმის დიალექტიზმია.

ასევე გრამატიკულად უნაკლო „მოსულარიან, დაწოლილარიან“, ერთადერთი ლიტერატურული ფორმაა ძვ. ქართულისა, ამჟამად მკვეთრად დიალექტური (იმერული) ჩანს, ლიტერატურულად კი „მოსულან, დაწოლილან“ მიგვაჩნია.

მაშასადამე, სოციალურ სანქციას შეუძლია ისტორიულად უკანონო აღქურგოს კანონიერი მოვლენის უფლებით და, პირუკუ, ისტორიულად კანონიერს აპყაროს უფლება, რაც ცხადყოფს სოციალური მომენტის სიძლიერეს.

8. ზემოთქმული ეხება როგორც ცოცხალს ხალხურ მეტყველებას, ისე სალიტერატურო ენას: ორივე სისტემაა, ორივე სოციალური მოვლენაა, ეს საერთოა მათთვის; განსხვავდებიან კი ისინი შემდეგი ნიშნების მიხედვით: ა) სალიტერატურო ენა, როგორც წიგნის ენა, ერთია გარკვეული ენობრივი კოლექტივისათვის, კუთ-

ხური მეტყველება (დიალექტი) კი—ერთზე მეტია; ბ) კუთხურ მეტყველებას კონტროლი არ ეწევა, სალიტერატურო ენა კონტროლს ექვემდებარება, მასზე შეგნებულ ზემოქმედებას ახდენენ იმ მიზნით, რომ კულტურის ეს პროდუქტი მაქსიმალურად შეეფერებოდეს თავის დანიშნულებას: იყოს კულტურული წინსვლის მარჯვე და მკვეთრი იარაღი. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ამას ჩვენში აქვს ამჟამად.

სალიტერატურო ენა იქმნება გარკვეული კილოს ნიადაგზე, მაგრამ ის იახლოვებს და უახლოვდება სხვა კილოებსაც. მხოლოდ ამ გზით შეიძლება მან შეასრულოს საერთო სალიტერატურო ენის როლი. სალიტერატურო ენას კილოები ასაზრდოებენ, მაგრამ სალიტერატურო ენის გზა არც ერთი კილოს განვითარებას არ ხედება მთლიანად.

სალიტერატურო ქართული ყოველ შემთხვევაში მე-ნ საუკუნიდან მკვეთრად ჩამოყალიბებული სახის მქონე სალიტერატურო ენაა. ახალი სალიტერატურო ქართული მისი გაგრძელებაა, სახეცელილი ქართლურ-კახური ცოცხალი მეტყველების საფუძველზე.

ამ ენის ნიმუშები ყოველ შემთხვევაში მე-18 საუკუნის დასაწყისიდან გვაქვს, თუმცა მხოლოდ მე-19 საუკუნის მესამოცე წლებიდან იკაფავს საბოლოოდ გზას და ერთადერთ სალიტერატურო ენად გვევლინება.

გასული საუკუნის მესამოცე წლებიდან მოყოლებული ამ სალიტ. ენაში აქტიურ მონაწილეობას იღებენ, როგორც აღმოსავლური, ისე დასავლური დიალექტები; თუმცა ეს მონაწილეობა ძირითადად ლექსიკის ხაზით ხორციელდებოდა, მორფოლოგიურ-სინტაქსურ სისტემას კი საფუძვლად ედგა და ამჟამადაც უძევს ქართლურ-კახური.

ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, რომ მორფოლოგია-სინტაქსში სხვა კილოებიდან არაფერი შემოსულა და შემოდის; ან, რაც ქართლურსა და კახურში გვხვდება, ყველაფერი ლიტერატურულია.

არავის არ მოუვა აზრად ლიტერატურულად მ'იჩინოს ქართლური „დაწყობა“ (დაწყების მნიშვნელობით), კახური „უსათოოდ“, ქართლსა და კახეთში ხმარებული „ეწერავ, შაიტანს, მამწონს, აქე, დგა, იცავს, იფარამს“... ლიტერატურაში ხმარებული ქართლურ-კახური „კახეთიდან, ქართლიდან, სოფლიდან“-ის ნაცვლად საბოლოოდ დამკვიდრდა „კახეთიდან, ქართლიდან, სოფლიდან“. აგრეთვე: „ჩემთვინ“, „აქამდისინ“, „მამლი ყივილი“ და მრავალი სხვა ამგვარი უდაოდ არალიტერატურულია.

უკლასო სოციალისტური საზოგადოების შექმნა, სოფელსა და ქალაქს შორის წინააღმდეგობის მოშლა, სოციალისტური კულტურის ძლევა მოსილი წინსვლა შინაგანის აუცილებლობით იწვევს ქართულ

სალიტერატურო ენაში ქართული დიალექტების საგანძურის კრიტიკულად გადამუშავება-ათვისებასთან ერთად უჩვეულო ზრდას სალიტერატურო ქართულის გავლენისას დიალექტებზე, რაც საბოლოო პერსპექტივაში მოგვცემს დიალექტების მოხსნას და სალიტერატურო ქართულისა და ცოცხალი კუთხური მეტყველების გაიგივებას.

ყოველივე იმის საფუძველზე, რაც ზემოთ არის ნათქვამი, საერთოდ, ენისა და, კერძოდ, სალიტერატურო ენის შესახებ, კომიშიამ მოხსენებების თანახმად მიიღო შემდეგი

დ ა ს კ ვ ნ ა

ა) ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების შემუშავების დროს მაქსიმალურად გამოყენებულ იქნეს დამკვიდრებული ენა ქართული ლიტერატურის კლასიკოსებისა, არ უნდა შეიქმნეს ხელოვნური ნორმები, ცოცხალი ენისაგან დაშორებული.

ბ) გადასინჯვას არ მოითხოვს და უცვლელად დარჩეს ისეთი ლექსიკური, მორფოლოგიური თუ სინტაქსური მონაცემი, რომელიც სალიტერატურო ქართულში მხოლოდ ერთი სახით გვხვდება მაშინაც კი, როცა ის სავსებით უმართებულოა ქართული ენის გრამატიკული სისტემის თვალსაზრისით (დაღმა, აქაური, იქაური, ვდგავარ, ვზივარ). რასაც უყოყმანო სოციალური სანქცია აქვს, ის საკითხად ვერ იქცევა.

გ) როცა სალიტერატურო ქართულში ორი ან მეტი მოცილმორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენა თავს იჩენს, საკითხი გადაწყდეს იმის სასარგებლოდ, რომელიც:

1) უფრო გავრცელებულია კლასიკოსთა ენაში და ეგუება ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ტენდენციას;

2) გამართლებულია ქართული ენის დღევანდელი გრამატიკული სისტემით, ესე იგი, გრამატიკულად კანონიერია და არ არღვევს ამ სისტემით ნაგულისხმევ თანამიმდევრობას;

3) სხვა თანაბარ პირობებში წარმოების პრინციპის მიხედვით უფრო მარტივია და

4) სხვა თანაბარ პირობებში მნიშვნელობის მიხედვით უფრო ნათელია.

შენიშვნა. როცა ერთმანეთის მოცილედ გამოდის ორი ან მეტი პარალელური ფორმა, რომლებიც თანაბრად კანონიერია გრამატიკულად, მაგრამ ხმარებულობის მიხედვით კლასიკოსების ენაში გადაქრით არც ერთს არა აქვს უპირატესობა, შესაძლებელია ისინი დარჩნენ პარალელურად.

5) ორთოგრაფიული საკითხების მოგვარებისას სავალდებულოა დარჩეს ერთი ფორმა. ამ შემთხვევაში მოცილე მოვლენებიდან უპირატესობა მიეცეს იმას, რომელიც:

- ა) უფრო გავრცელებულია სალიტერატურო ქართულში,
- ბ) გამართლებულია ეტიმოლოგიურად და მორფოლოგიურად,
- გ) მისაღებია ქართული ენის ბუნებრივ კომპლექსთა თვალსაზრისით.

მიმართულებითი და წოდებითი ბრუნვების დაბოლოებაანი

(ა. შანიძის მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

I. მიმართულებითი ბრუნვა

1. მიმართულებით (ანუ ვნებით) ბრუნვაში სადაოა: ღონი იწე-
რებოდეს ბოლოს, თუ თანი? მაგ.: ამხანაგად თუ ამხანაგათ, მიწად
თუ მიწათ, დიდად თუ დიდათ და სხვა.

2. სალიტერატურო ქართულში უძველესი დროიდან მოყოლე-
ბული მიმართულებითი ბრუნვის დაბოლოება -დ იყო და არის დღე-
საც. -დ-ს მოცილებდ-თ ჩნდება საშუალ ქართულში სპორადულად,
ისიც გვიანდელ ძეგლებში.

3. ცოცხალ კილოებში მიმართულებითის დაბოლოებად დღეს
ბევრგან -თ არის და კილოების გავლენით იგი სალიტერატურო ენა-
შიც იჩენს ხოლმე თავს.

4. ღონის თანად ქცევა, რასაც ადგილი აქვს მიმართულებითი
ბრუნვის დაბოლოებაში, განცალკევებით მდგომი მოვლენა არ არის.
ამგვარივე ხასიათისაა ბანის დაყრუება და ფარად ქცევა -ებ და -ობ-
იან ზმნებში (განსაკუთრებით დასავლურ კილოებში): ვაკეთეფ, ვამ-
ბოფ და სხვა.

5. ბოლოკიდური მკლერის დაყრუების ფაქტიდან არ გამომდი-
ნარეობს ის დასკვნა, რომ აუცილებლად ყრუ უნდა ვწეროთ. ამის
საუკეთესო მაგალითია -ეფ და -ოფ-იანი ზმნები, რომლებიც დია-
ლექტურ მოვლენად არის მიჩნეული. აქ ბანის დატოვებას გვიკარ-
ნახებს ისეთი ფორმების არსებობა, სადაც ბ უცვლელად რჩება:
იკეთებს—აკეთებდა, კეთება, გაკეთებული; მბობა—ნამბობი და სხ.

6. ზემოხსენებულ -ეფ, -ოფ-ის მსგავსად დიალექტურ მოვლენას
წარმოადგენს მიმართულებითის თ'ანიც, რომლის პირვანდელი სახე
-დ მკვიდრადაა დაცული მიმართულებითისაგან ნაწარმოებ ფორ-
მებში, როგორიცაა:

ა) რიგობითი სახელები: მესამედ — მესამედი, მეხუთედ — მეხუთედი, მეათედ — მეათედი, მეასედ — მეასედი და სხვა.

ბ) ასეთი სახელები: ტანად — ტანადი — ტანადობა, თვალად — თვალადი — თვალადობა, პირად — პირადი — პირადობა და ახალი ნაწარმოებები: ფულად — ფულადი, ქედად — ქედადი, ზრდად — ზრდადი და სხ.

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო: მიმართულებითი (ვნებითი) ბრუნვის ნიშნად დარჩეს -დ და არა -თ; მასაღამე, უნდა იწერებოდეს მხოლოდ კაცად (და არა კაცათ), ამხანაგად (და არა ამხანაგათ), ზედ, ყრუდ, დიდად, სამად და სხვა.

II. წოდებითი ბრუნვა

წოდებითი ბრუნვის დაბოლოება უძველესი დროიდან მოყოლებული ზოგად სახელებთან -ო იყო. იგი დღევანდლამდის შერჩა ბოლოთანხმოვნიან სახელებს: ამხანაგო, მეზობლო და სხვა. ხმოვნით გათავებულ ფუძეებთან კი წოდებითის -ო იქცა გ-ინად, ან ქულ დაიკარგა. ამიტომ მივიღეთ ასეთი ფორმები: დედავ და დედა, მებალე და მებალე, წყაროვ და წყარო და სხვა.

ადამიანთა საკუთარ სახელებს დაბოლოება თავიდანვე არა ჰქონია (პეტრე! დავით!).

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო წოდებითში სახელთა ასეთი გაფორმება:

ა) -ო დაბოლოება აქვს ზოგად სახელთაგან ბოლოთანხმოვნიანებს: კაცო, ამხანაგო, მეგობარო, სახლო, წყალო და სხ.

ბ) -ო ან მისი ბგერინაცვალი -ვ დაბოლოებად აქვს ზოგად სახელთაგან ერთმარცვლიან ბოლოხმოვნიანებს: მზეო ანუ მზევ, ძმაო ანუ ძმაგ, ხბოო ანუ ხბოვ, ყრუო ანუ ყრუვ და სხვა.

გ) ძირითადად -ვ დაბოლოება აქვს ორ- და მეტ-მარცვლიან ზოგად სახელებს: ქვეყანავ, მიწავ, მებალევ, წყაროვ და სხვა.

შენიშვნა. დასაშვებია ისეთი ფორმებიც, რომელთა -ვ დაბოლოება მოკვეცილი აქვთ, განსაკუთრებით -უ ბოლოხმოვნიანი სახელებისა: მიწა, მებალე, წყარო, ძუძუ და სხვა.

დ) ადამიანის საკუთარ სახელებს არავითარი დაბოლოება არ მოუდის: დავით, ლუკა, შოთა, პეტრე, ელენე, შაქრო, დუ-ტუ და სხვა.

შენიშვნა. არაადამიანთა სახელები და ადამიანთა გვარები ზოგადი სახელების მიხედვითაა გაფორმებული: ნი-შა ანუ ნიშაჲ; შეინდა ანუ შეინდაჲ; გიშერა ანუ გიშერაჲ; ლაბა ანუ ლაბაჲ... გომართელო, ჯანაშვილო, ბურდულო, ფოფხაძე ანუ ფოფხაძე, დანელიაჲ ანუ დანელია და სხვა..

-მე, -ვე, -ლა, -ლაც(ა) ნაწილაკიან სახელთა ბრუნება

(ვ. თოფურიას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. -მე, -ვე, -ლა, -ლაც(ა) ნაწილაკები დაერთვის როგორც ფორმიან, ისე უფორმო სიტყვებს და შესაბამისად ცვლის მათ მნიშვნელობას. იწერება სიტყვასთან ერთად (ვინმე, ვინლა, ვილაც(ა) და სხ.

2. ხსენებულ ნაწილაკებიან სახელებს ბრუნების დროს სამგვარი სახე აქვთ: შეუხორცებელი (ძველი), შეხორცებული (ახალი) და ნარევი.

ა) შეუხორცებელი ბრუნებისას იცვლება სახელი და ნაწილაკი შემდეგ დაერთვის. ბრუნების ეს სახე ძველი ქართულიდან მომდინარეობს და რიგიანადაა დაცული თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში.

ბ) შეხორცებული ბრუნებისას ნაწილაკიანი სახელი იბრუნვის, როგორც ბოლოხმოვნიანი სახელი. ეს სახე ძალზე გავრცელებულია დღევანდელ ქართულში, ხოლო

გ) ნარევი მიღებულია შეუხორცებელი სახის ხელახლა გაფორმებით (ე. ი. ბრუნვის ნიშანი დაერთვის სახელს ნაწილაკის წინა და ნაწილაკის შემდეგაც).

ამიტომაც, გვაქვს: ვისმე—ვინმეს—ვისმეს, რასმე—რამეს—რასმეს, რითლა—რალათი—რილათი—რილით, ორსავე—ორივეს—ორთავეს, ვისლაც—ვილასაც—ვილაცას, ვილაცები—ვილაცეები და სხვა.

ამათგან თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში კომისიამ მოხსენების მიხედვით ძირითადად მიიჩნია შეხორცებული (ახალი) სახე, რომელიც

ა) სწორია ენობრივად (გრამატიკულად),

ბ) ძალზე გავრცელებულია თანამედროვე ქართულში,

გ) ადვილია ბრუნების თვალსაზრისით,

დ) არაა დეფექტური (გააჩნია ყველა ბრუნვისა და რიცხვის ფორმები) და

ე) ეგუება ენის განვითარების ტენდენციას.

ხოლო დასაშვებად—შეუხორცებელი (ძველი) სახე, რომელიც

ა) სწორია ენობრივად და
 ბ) გვხვდება თანამედროვე ქართულში,
 ნარევი სახე კი უარყოფილ იქნა, როგორც ენობრივად
 აბასწორი.

თქმულის თანახმად

ძირითადია:

დასაშვებია:

უარყოფილია:

ა) ვინმე

მ ბ ლ ლ ბ ი თ რ ი ც ხ ვ შ ი

სახ.	ვინმე	ვინმე	—
მოთხ.	ვინმემ	—	—
მიც.	ვინმეს	ვისმე	ვისმეს
მიმ.	ვინმედ	—	—
ნათ.	ვინმეს(ი)	ვის...მე (ვისგანმე)	ვისმეს
მოქმ.	ვინმეთ(ი)	—	—

დ) რამე

სახ.	რამე რამ, რაიმე	რამე	—
მოთხ.	რამემ	—	—
მიც.	რამეს	რასმე	რასმეს რაიმეს
მიმ.	რამედ	რადმე	რაიმედ
ნათ.	რამეს(ი) რამის	რისამე (რისგანმე)	რისიმე რაიმეს
მოქმ.	რამეთ(ი) რამით	(რითიმე) რითმე	რაიმეთ(ი)

მ რ ა ვ ლ ლ ბ ი თ რ ი ც ხ ვ შ ი

სახ.	ვინმეები, რამეები
მოთხ.	ვინმეებმა, რამეებმა და სხ.

ც) რამდენიმე

სახ.	რამდენიმე	რამდენიმე	რამოდენიმე
მოთხ.	რამდენიმემ	—	რამოდენიმემ
მიც.	რამდენიმეს	რამდენსამე	—
მიმ.	რამდენიმედ	რამდენადმე	—
ნათ.	რამდენიმეს(ი)	რამდენისამე	—
მოქმ.	რამდენიმეთ(ი)	—	—

ხ) რომელიმე

სახ.	რომელიმე	რომელიმე
მოთხ.	რომელიმემ	—
მიც.	რომელიმეს	(რომელსამე)
მიმ.	რომელიმედ	—
ნათ.	რომელიმეს(ი)	(რომლისამე)
მოქმ.	რომელიმეთ(ი)	—

ძირითადია:		დასაშვებია:		უარყოფილია:
მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	
ე) ორივე	მრ. რ.	მრ. რ.	მრ. რ.	
სახ. ორივე	ორნივე	ორივე	ორივენი	ორთავე ორთავენი
მოთხ. ორივემ	ორთავე	—	—	ორთავემ
მიც. ორივეს	ორთავე	ორსავე	—	ორთავეს
მიმ. ორივედ	—	ორადვე	—	(ორთავედ)
ნათ. ორივეს(ი)	ორთავე	ორისავე	—	ორთავეს(ი)
მოქმ. ორივეთ(ი)	—	—	—	ორთავეთ

f) იგივე, ეგევე

სახ. იგივე	ეგევე
მოთხ. იმანვე	ამანვე
მიც. იმასვე	ამასვე
მიმ. იმადვე	ამადვე
ნათ. იმისვე	ამისვე
მოქმ. იმითვე	ამითვე

g) ერთი და იგივე

სახ. ერთი და იგივე	ერთი და იგივე
მოთხ. ერთმა და იმავემ	—
მიც. ერთსა და იმავეს	ერთსა და იმასვე ან ერთ და იმავეს
მიმ. ერთ და იმავედ	—
ნათ. ერთისა და იმავეს(ი)	ერთისა და იმისვე
მოქმ. ერთითა და იმავეთი	—

h) ვილა

სახ. ვილა ვინლა	ვინლა
მოთხ. ვილამ	ვინლა
მიც. ვილას	ვისლა
მიმ. ვილად	—
ნათ. ვილას(ი)	ვის... ლა (ვისთვისლა)
მოქმ. ვილათ(ი)	—

i) რალა

სახ. რალა	რალა
მოთხ. რალამ	რამლა
მიც. რალას	რასლა
მიმ. რალად	რადლა

	ძირითადია:	დასაშვებია:	უარყოფილია:
ნათ.	რალას(ი)	რისლა (რისთვისლა)	რილას(ი)
მოკმ.	რალათ(ი)	რითლა	რილათი რილით

j) ვილაც(ა)

მ ხ ო ლ ო ბ ი თ რ ი ც ხ ვ შ ი

სახ.	ვილაცა ვილაც	ვილაც(ა)
მოთ.	ვილაცამ	ვილამაც
მიც.	ვილაცას	ვილასაც ვისლაც
მიმ.	ვილაცად	—
ნათ.	ვილაცას ვილაციის	ვილას...აც (ვილასგანაც)
მოკმ.	ვილაცათი ვილაციით	ან: ვისილაც —

k) რალაც(ა)

უარყოფილია:

სახ.	რალაცა რალაც	რალაცა, რალაც(ა)	—
მოთ.	რალაცამ	რალამაც	—
მიც.	რალაცას	რალასაც (რასლაც)	—
მიმ.	რალაცად	რალადაც (რადლაც)	—
ნათ.	რალაცას რალაციის	რალასაც (რისლაც)	რილაციის
მოკმ.	რალაცათი რალაციით	რალათიც (რითლაც)	რილაციით

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ რ ი ც ხ ვ შ ი

სახ. ვილა(ე)ები, რალა(ე)ები
მოთხ. ვილა(ე)ებმა, რალა(ე)ებმა და სხ.

ამ ნაწილაკიან სახელთა მსაზღვრელებად გამოყენების დროსაც ძირითადია შენორცეებული (ასალი) სახე, რომელიც უცვლელადაა წარმოდგენილი ყველა ბრუნვაში, ხოლო დასაშვებია შეუხორცელებელი (ძველი) სახე, რომელიც საზღვრული სახელის შესაბამისად იბრუნება:

ძირითადია:

დასაშვებია:

სახ. ვინმე კაცი
მოთ. ვინმე კაცმა
მიც. ვინმე კაცს
მიმ. ვინმე კაცად და სხვა

სახ. რამე საქმე
მოთ. რამე საქმემ
მიც. რამე საქმეს
მიმ. რამე საქმედ და სხვა

რაიმე საქმე
რაიმე საქმემ
რაიმე საქმეს
რაიმე საქმედ და სხვა.

სალიტ. კართ. ნორმები.

ძირითადია:

დასაშვებია:

სახ.	რამდენიმე სიტყვა	რამდენიმე სიტყვა
მოთხ.	რამდენიმე სიტყვამ	—
მიც.	რამდენიმე სიტყვას	რამდენისამე სიტყვას
მიმ.	რამდენიმე სიტყვად	—
ნათ.	რამდენიმე სიტყვის	რამდენისამე სიტყვის
მოკმ.	რამდენიმე სიტყვით	რამდენისამე სიტყვით

სახ.	რომელიმე მოწაფე	რომელიმე მოწაფე
მოთხ.	რომელიმე მოწაფემ	—
მიც.	რომელიმე მოწაფეს	რომელსამე მოწაფეს
მიმ.	რომელიმე მოწაფედ	—
ნათ.	რომელიმე მოწაფის	რომლისამე მოწაფის
მოკმ.	რომელიმე მოწაფით	რომლისამე მოწაფით.

უარყოფილია:

სახ.	ორივე სკოლა	ორივე სკოლა	ორთავე სკოლა
მოთხ.	ორივე სკოლამ	(ორმავე სკოლამ)	ორთავე სკოლამ
მიც.	ორივე სკოლას	ორსავე სკოლას	ორთავე სკოლას
მიმ.	ორივე სკოლად	—	
ნათ.	ორივე სკოლის	ორისავე სკოლის	
მოკმ.	ორივე სკოლით	ორისავე სკოლით	

ძირითადია:

დასაშვებია:

სახ.	ერთი და იგივე წიგნი	ერთი და იგივე წიგნი
მოთხ.	ერთმა და იმავე წიგნმა	ერთმა და იმავე წიგნმა
მიც.	ერთსა და იმავე წიგნს	ერთ და იმავე წიგნს
მიმ.	ერთ და იმავე წიგნად	ერთ და იმავე წიგნად
ნათ.	ერთისა და იმავე წიგნის	ერთი და იმავე წიგნის
მოკმ.	ერთისა და იმავე წიგნით	ერთი და იმავე წიგნით

სახ.	რალაც(ა) საქმე
მოთხ.	რალაც(ა) საქმემ
მიცემ.	რალაც(ა) საქმეს და სხვა.

სახ.	იგივე წიგნი	უარყოფილია:
მოთხ.	იმავე წიგნმა	იგივე წიგნმა
მიც.	იმავე წიგნს	იგივე წიგნს
მიმ.	იმავე წიგნად და სხ.	იგივე წიგნად და სხ.

მსაზღვრელის შეთანხმება საზღვრულთან

(წითელი ღროშის თუ წითელ ღროშის?)

(ს. ჯ ა ნ ა შ ი ა ს მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. ძველ ქართულში მსაზღვრელი შეიძლება იყოს საზღვრულის წინაც და შემდეგაც. ადრინდელ ძეგლებში მსაზღვრელი მეტწილად მოსდევდა საზღვრულს. ორივე შემთხვევაში მსაზღვრელი,—უსწრებდა იგი საზღვრულს, თუ მოსდევდა მას,—იღებდა სრულ დაბოლოებას. ე. ი. ერთნაირად იბრუნებოდა მსაზღვრელიცა და საზღვრულიც; მაგ.:

სახელობითი	სიხარული	დიდი	მთაჲ	მაღალი
წოდებითი	სიხარულო	დიდო	მთაო	მაღალო
მოთხრობითი	სიხარულმან	დიდმან	მთამან	მაღალმან
მიცემითი	სიხარულსა	დიდსა	მთასა	მაღალსა
მიმართულებითი	სიხარულად	დიდად	მთად	მაღლად
ნათესაობითი	სიხარულისა	დიდისა	მთისა	მაღლისა
მოქმედებითი	სიხარულითა	დიდითა	მთითჲ	მაღლითა

2. ახალ ქართულში მსაზღვრელი ჩვეულებრივ წინ უსწრებს საზღვრულს და ბრუნებისას რიგი თავისებურებები ახასიათებს მას ძველ ქართულთან შედარებით, სახელდობრ:

ა) თუ მსაზღვრელი ბოლოხმოვნიანია (ე. ი. ბოლოში მოუდის ბოვანი ა, ე, ო, უ) და უსწრებს საზღვრულს, იგი უცვლელი რჩება ყველა ბრუნეასა და რიცხვში (მრავლობით რიცხვში. ნაგარაუდევია —ებ ბოლოსართით ნაწარმოები საზღვრული), მაგ.:

სახ. რკინა კაცი	გამრჯე ქალი	ფართო ველი	ყრუ მოხუცი
წოდ. რკინა კაო	გამრჯე ქაო	ფართო ვეო	ყრუ მოხუცო
მოთ. რკინა კაცმა	გამრჯე ქალმა	ფართო ველმა	ყრუ მოხუცმა
მიც. რკინა კაცს	გამრჯე ქალს	ფართო ველს	ყრუ მოხუცს
მიმ. რკინა კაცად	გამრჯე ქალად	ფართო ველად	ყრუ მოხუცად
ნათ. რკინა კაცის	გამრჯე ქალის	ფართო ველის	ყრუ მოხუცის
მოქ. რკინა კაცით	გამრჯე ქალით	ფართო ველით	ყრუ მოხუცით

მ რ ა ვ ლ ო ბ ი თ რ ი ც ხ ვ შ ი

სახელ.	რკინა	კაცები	გამრჯე	ქალები
წოდ.	რკინა	კაცებო	გამრჯე	ქალებო
მოთხრ.	რკინა	კაცებმა	გამრჯე	ქალებმა
მიცემ.	რკინა	კაცებს	გამრჯე	ქალებს და სხვა.

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. ასეთივე მდგომარეობაა მაშინაც, როცა საკუთარ სახელს მოსდევს გვარი, თანამდებობის ან პროფესიის განმარტებელი სიტყვა, მაგ.:

სახ.	დავით დროიძე	გლაზა კრიაშვილი	თამარ მეფე
წოდ.	დავით დროიძე	გლაზა კრიაშვილო	თამარ მეფე
მოთხ.	დავით დროიძემ	გლაზა კრიაშვილმა	თამარ მეფემ და სხვა.

ბ) თუ მსახდრელი ბოლოთანხმოვნიანია და წინ უსწრებს სახდრულს, იგი იცვლება ყველა ბრუნვაში. ამ შემთხვევაში შეიძლება გვექნეს ოთხი სახეობა, სახელდობრ:

I. სრული სახეობა

II. გარდამავალი სახეობა

სახ.	დიდი	საქმე
წოდ.	დიდო	საქმევ
მოთხ.	დიდმა	საქმემ
მოც.	დიდს	საქმეს
მიმართ.	დიდ	საქმედ
ნათ.	დიდის	საქმის
მოქმ.	დიდის	საქმით

დიდი	საქმე
დიდო	საქმევ
დიდმა	საქმემ
დიდს	საქმეს
დიდ	საქმედ
დიდი	საქმის
დიდი	საქმით

III. შეკვეცილი სახეობა

IV. ვულგარული სახეობა

სახ.	დიდი	საქმე
წოდ.	დიდო	საქმევ
მოთხ.	დიდ(მა)	საქმემ
მიცემ.	დიდ	საქმეს
მიმართ.	დიდ	საქმედ
ნათ.	დიდ	საქმის
მოქმ.	დიდ	საქმით

დიდი	საქმე
დიდო	საქმევ
დიდი	საქმემ
დიდი	საქმეს
დიდი	საქმედ
დიდი	საქმის
დიდი	საქმით

შ ე ნ ი შ ვ ნ ა. ზუ ბოლოსართით ნაწარმოებ, სახდრულთან მსახდრელი ისე იცვლება, როგორც მხოლოდობითში (დიდი საქმეები, დიდო საქმეებო, დიდმა საქმეებმა და სხვა), ხოლო -ნ სუფიქსით ნაწარმოებ სახდრულს მსახდრელი ეთანხმება სახელობითსა და წოდებითში (დიდნი საქმენი, დიდნი საქმენო), მაგრამ მოთხრობითსა, მიცემითსა და ნათესაობითში მსახდრელს ეკვეცება -თა ბოლოსართი და ფუძის სახით გვევლინება (მაგ.: დიდ საქმეთა).

3. ზემონაჩვენები ოთხი სახეობიდან უკანასკნელი (ეულგარული) სახეობა მხოლოდ დასავლურ ცოცხალ მეტყველებაშია, ლიტერატურულ ენაში იგი არ შემოსულა და ამდენად, როგორც არალიტერატურული ფორმა, მოხსნილია; პირველი (სრული) სახეობა კი მხოლოდ სპორადულად გვხვდება და დღეს მისი ხმარება ნათესაობითსა და მოქმედებითში, როგორც მოძველებული ლიტერატურული ფორმისა, თუ არ განსაკუთრებულს შემთხვევაში, უარყოფილია.

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო შემდეგი დასკვნა: დღევანდელი სალიტერატურო ქართულისათვის აქტუალურია

მხოლოდ ორი სახეობა: გარდამავალი და' შეკვეცილი. ამ ორი სახეობიდან ძირითადად გამოცხადდა გარდამავალი, ხოლო დასაშვებად --- შეკვეცილი. პირველის სასარგებლოდ ლაპარაკობს ის, რომ

ა) გარდამავალი სახეობა ყველა სახეობაზე უფრო გავრცელებულია დღევანდელ სალიტერატურო ქართულსა და ცოცხალ მეტყველებაში;

ბ) კუთვნილებითი ნაცვალსახელები, როგორც მსახდერელები, შეკვეცილი სახით ჩვეულებრივ არ იხმარება (არ გვხვდება: ჩემ გზით, შენ სიტყვით; ბუნებრივია: ჩემი გზით, შენი სიტყვით და სხ.).

გ) -ით, -ივ, -ად ბოლოსართიან მსახდერელთა შეკვეცილი სახით ხმარებისას ორაზროვნებაა მოსალოდნელი (მაგ.: დროებით მთავრობის დადგენილება მოქმედებს, შდ.: დროებითი მთავრობის დადგენილება მოქმედებს).

დ) ერთმარცვლიანი მსახდერელები ჩვეულებრივ -ი ბოლოსართით იხმარება (ერთი კაცის, ორი სახლის და სხ.).

ამგვარად, თანამოვანდუძიანი მსახდერელის ბრუნებისას, როგორც მხოლოდობითში, ისე -ებ ბოლოსართიან მრავლობითში

ძირითადია:

დასაშვებია:

სახ.	წითელი	დროშა
წოდ.	წითელო	დროშავ
მოთხ.	წითელმა	დროშამ
მიც.	წითელ	დროშას

წითელი	დროშა
წითელო	დროშავ
წითელმა	დროშამ
წითელ	დროშას
ან: წითელს	დროშას

მიმართ.	წითელ	დროშად
ნათეს.	წითელი	დროშის
მოქმ.	წითელი	დროშით

წითელ	დროშად
წითელ	დროშის
წითელ	დროშით

ნანათესაობითარი მსაზღვრელის შეთანხმება საზღვრულთან

(წიგნს ამხანაგისას თუ წიგნს ამხანაგისა?)

(ვ. თოფურიას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. ნათესაობით ბრუნვაში დასმული მსაზღვრელი შეიძლება იყოს საზღვრულის წინაც და შემდეგაც, როგორც ძველ ქართულში, ისე ახალში.

ა) როცა ნათესაობით ბრუნვაში დასმული მსაზღვრელი წინ უსწრებს საზღვრულს, რაც არაიშვიათი მოვლენაა ძველ ქართულში და გაბატონებული წყობაა ახალ ქართულში. მსაზღვრელი ყველა ბრუნვაში უცვლელი რჩება. ენკლიტიკური -ა საზოგადო სახელებისა ძველ ქართულში შემონახულია; მაგალითები

ძველ ქართულში:

სახ.	ძმისა წიგნი
წოდ.	ძმისა წიგნო
მოთხ.	ძმისა წიგნმან
მიცემ.	ძმისა წიგნსა
მიმართ.	ძმისა წიგნად
ნათეს.	ძმისა წიგნისა
მოქმედ.	ძმისა წიგნითა

ახალ ქართულში:

ძმის წიგნი
ძმის წიგნო
ძმის წიგნმა
ძმის წიგნს(ა)
ძმის წიგნად
ძმის წიგნის(ა)
ძმის წიგნით(ა)

ბ) როცა ნათესაობით ბრუნვაში დასმული მსაზღვრელი მოსდევს საზღვრულს, რაც ხშირი მოვლენაა ძველ ქართულში ზ იშვიათია ახალში, მსაზღვრელი ეთანხმება საზღვრულს მიმართულ ბრუნვას გარდა ყველა ბრუნვაში, ე. ი. იღებს იმავე დაბოლოებებს, რაც საზღვრულს გააჩნია, ოღონდ ახალ ქართულში გამარტივების შედეგად რიგი თავისებურებები გვაქვს, სახელდობრ: სახელობითსა და ხშირად წოდებითში ბრუნვის ნიშნები -ი და -ვ მოკვეცილია, ნათესაობითი და მოქმედებითი არ გვხვდება, მაგალითები:

ძველ ქართულში:			ახალ ქართულში:	
სახ.	წიგნი	ძმისაჲ	წიგნი	ძმისა
წოდ.	წიგნო	ძმისაო	წიგნო	ძმისა(ვ)
მოთხრ.	წიგნმან	ძმისამან	წიგნმა	ძმისამ
მიცემ.	წიგნსა	ძმისასა	წიგნს	ძმისას
მიმართ.	წიგნად	ძმისა(დ)	წიგნად	ძმისა
ნათეს.	წიგნისა	ძმისაჲსა	—	
მოკმედ.	წიგნითა	ძმისაჲთა	—	

შენიშვნა. ბოლოუცვაცელ მსახვრელებს, ე. ი. ისეთ სახელებს, რომელთაც ნათესაობითში -ს ელექტენტი აქვთ შერჩენილი ბრუნვის ნიშნად, სახელობითსა და წოდებითში -ი და -ო ბოლოსართები ენახებათ ახალ ქართულში; მაგ.:

სახ.	წიგნი	ნიკოსი	თარგმანი	სახოკიასი
წოდებ.	წიგნო	ნიკოსო	თარგმანო	სახოკიასო
მოთხ.	წიგნმა	ნიკოსამ	თარგმანმა	სახოკიასამ
ან:	წიგნმა	ნიკოსმა	ან:	თარგმანმა სახოკიასმა და სხ.

2. ზემომოყვანილი სწორი ფორმების პარალელურად თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში გზას იკაფავს რუსული ენის გავლენით მიღებული არასწორი ფორმები, სახელდობრ: ნათესაობით ბრუნვაში დასმული მსახვრელი უცვლელი რჩება ყველა ბრუნვაში საზღვრულის შემდეგ, მაგ.:

სახ.	წიგნი	ძმის	შდ.	книга брата
წოდ.	წიგნო	ძმის	—	—
მოთხ.	წიგნმა	ძმის	—	—
მიც.	წიგნს	ძმის		книге брата
მიმ.	წიგნად	ძმის		
ნათ.	წიგნის	ძმის		книги брата
მოკმ.	წიგნით	ძმის		книгой брата

ამის საილუსტრაციო ორიოდ მაგალითი: სტოდნოდა ვინაობა იმ ქალიშვილის (ვ. ბარნოვი), უდიდესმა მზემ ქოტომბერის აალორძინა... (გრ. ცეცხლაძე, "კომუნისტი"), არ გვაძლევს სრულ სურათს ილ. ქაუქაყაძის პუბლიცისტურ მოღვაწეობასა (ა. ჯორჯაძე)... აღსანიშნავია, რომ ნიკ. ბარათაშვილისა, აკაკი წერეთლისა და სხვათა ლექსებშიც ვხვდებით ანალოგიურ ფორმებს: ნუ დამიტროს სატრფომ გულისა (ნ. ბარათაშვილი), ...შამშან მეფობის მოუვლინა აწ გამოხატვასა ჩემს ყმაწვილობის (იქვე), ...შემყურეს თქვენის ბედნიერების ნება ჰქონია (აკაკი) და სხ. ამგვარად, თანამედროვე ქართულში გვაქვს პარალელური ფორმები:

	ს წ ო რ ი			ა რ ა ს წ ო რ ი	
სახ.	წიგნი	ამხანაგისა	წიგნი	ამხანაგის	
წოდ.	წიგნო	ამხანაგისა(ვ)	წიგნო	ამხანაგის	
მოთხ.	წიგნმა	ამხანაგისამ	წიგნმა	ამხანაგის	
მიც.	წიგნს	ამხანაგისას	წიგნს	ამხანაგის	
მიმ.	წიგნად	ამხანაგისა	წიგნად	ამხანაგის	
ნათ.	—		წიგნის	ამხანაგის	
მოქმ.	—		წიგნით	ამხანაგის	

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო შემდეგი დასკვნა: ამ ორი სახეობიდან ერთადერთი სალიტერატურო ფორმა პირველი სახეობა, რადგანაც იგი

ა) გრამატიკულად სწორია,

ბ) სალიტერატურო ენაში გაბატონებული ფორმაა,

გ) ეგუება ქართული ენის განვითარების ტენდენციას: მსაზღვრელი ყოველთვის ეთანხმება ბრუნვაში წინამდგომ საზღვრულს (მაგ.:

სახ.	მდინარე	ღრჷა	ველი	ფართო
მოთხ.	მდინარემ	ღრჷამ	ველმა	ფართომ
მიც.	მდინარეს	ღრჷას	ველს	ფართოს და სხვა)

დ) აუცილებელია შეთანხმება მაშინ, როცა მსაზღვრელი წარმოდგენილია და საზღვრული იგულისხმება, მაგ.:

წოდ. მამას მიემსგავსები, შენ იავ და ვარდისავე (ნ. ყაზბეგი).

მოთხრობითი: ეკ. გაბაშვილისამ თანაუგრძნო („კვალი“).

დავითის შვილმა ისწავლა, ვახტანგისამ—არა.

მიცემითი: დედის მაგივრობას ხორეშანი უწევდა, დისას კი—მისი რძალი ტასო (მიხ. ჯავახიშვილი).

მიმართულებითშიც კი შეთანხმება გვაქვს: თავის თავს არ თვლის ერთი ქვეყნის მოქალაქედ, არამედ—მსოფლიოსად...

მეორე სახეობა, როგორც გრამატიკულად არასწორი, უარყოფილია. მაშასადამე, უნდა ითქვას და დაიწეროს:

სახელ.: პარტია ლენინ-სტალინისა, თარგმანი მაჰავარიანისა, დადგმა მარჯანიშვილისა...

წოდ. პარტია ლენინ-სტალინისა(ვ), პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა...

მოთხ. პარტიამ ლენინ-სტალინისამ, ქვეყანამ სოციალიზმისამ, თარგმანმა მაჰავარიანისამ...

მიც. პარტიას ლენინ-სტალინისას, ყვეყანას სოციალიზმისას...

მიმ. პარტიად ლენინ-სტალინისა, ქვეყნად სოციალიზმისა...

ნათ. —

მოქმ. —

სადამ საკითხები დროთა პირველსა და „მეორე ჯგუფში“

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

I. -დენ თუ -დენ?

(ისინი აშენებდნენ თუ აშენებდნენ?)

1. ეს საკითხი ეხება:

ა) ყველა ზმნას ნამყო უწყვეტელსა და კავშირებითს პირველში;

ბ) -დ-თი ნაწარმოებ ვნებითს, ზემოხსენებული ორი დროის გარდა, ნ. წყვეტილსა (აორისტსა) და კავშირებითს მეორეში;

გ) აორისტსა და კავშირებითს მეორეში იმ ზმნებს, რომელთა ფუძეც -დ-თი ბოლოვდება;

დ) ორპირიან გარდაუვალ ზმნებს თურმეობითს მეორესა და კავშირებითს მესამეში. მაგალითები:

ა) ნამყო უწყვეტელი (რას შერებოდა?):

ის აკეთებ-დ-ა -- ისინი აკეთებ-დ-ენ ან აკეთენ-დ-ნ-ენ

ის ხსნი-დ-ა -- ისინი ხსნი-დ-ენ ან ხსნი-დ-ნ-ენ

კავშირებითი პირველი (რას უნდა შერებოდეს?):

ის უნდა აკეთებ-დ-ეს -- ისინი უნდა აკეთებ-დ-ენ ან აკეთებ-დ-ნ-ენ

ის უნდა ხსნი-დ-ეს -- ისინი უნდა ხსნი-დ-ენ ან ხსნი-დ-ნ-ენ.

ასეთ შემთხვევაში -დ- დროის საწარმოებელი სუფიქსია, -ენ ან -ნენ მრავლობითის მესამე პირის ნიშანი.

ბ) აორისტი (რა ქნა?): ის დასახლ-დ-ა -- ისინი დასახლ-დ-ენ ან დასახლ-დ-ნ-ენ.

კავშირებითი მეორე (რა უნდა ქნას?):

ის უნდა დასახლ-დ-ეს -- ისინი უნდა დასახლ-დ-ენ ან დასახლ-დ-ნ-ენ.

ამგვარ ზმნებში -დ- ვნებითს გვარს აწარმოებს, -ენ ან -ნენ მრავლობითის მესამე პირის ნიშანია.

გ) აორისტი (რა ქნა?):

ის მოვიდ-ა -- ისინი მოვიდ-ენ ან მოვიდ-ნ-ენ.

კავშირებითი მეორე (რა უნდა ქნას?):

ის უნდა მოვიდ-დეს — ისინი უნდა მოვიდ-დენ ან მოვიდ-ნ-ენ.

აქაც -(ე)ნ ან -ნენ მრავლობითის მესამე პირის ნიშანია, -დ კი ზმნის ფუძეს განეკუთვნება.

დ) თურმეობითი მეორე (რა ექნა?):

ის შეჰკითხებო-დ-ა — ისინი შეჰკითხებო-დ-ენ ან შეჰკითხებო-დ-ნ-ენ.

კავშირებითი მესამე (რა უნდა ექნას?):

ის უნდა შეჰკითხებო-დ-ე-ს — ისინი უნდა შეჰკითხებო-დ-ე-ნ ან შეჰკითხებო-დ-ნ-ენ.

ამ ფორმათა -დ- დროის საწარმოებელი სუფიქსია ისევე. როგორც ნამყო უწყვეტელში, (ე)ნ, -ნენ კი მრავლობითის მესამე პირის დაბოლოებაა.

2. ახალს სალიტერატურო ქართულში უკანასკნელი 70 წლის მანძილზე -დ-ნ-ენ ძალზე გავრცელებულია; მას ემხრობიან ნ. ლომოური, რ. ერისთავი, ილ. ჭავჭავაძე, შ. არაგვისპირელი... თანამედროვეთაგან — მიხ. ჯაფარიშვილი, გ. ქუჩიშვილი და სხვ. -დ-ენ კი გაბატონებულია აკაკი წერეთლის, გ. წერეთლისა და ვაჟა-ფშაველას ნაწერებში.

3. -დ-ნ-ენ და -დ-ენ დაბოლოება თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში თანამთხვეულ ფორმათა გასარჩევად არ იხმარება; ვინც -დ-ნ-ენ-ს ხმარობს, ხმარობს მას ნამყო უწყვეტელშიც, კავშირებითს პირეულშიც (ის აკეთებ-დ-ა — ისინი აკეთებ-დ-ნენ; ის უნდა აკეთებ-დ-ე-ს — ისინი უნდა აკეთებ-დ-ნენ...), აორისტშიც და კავშირებითს მეორეშიც (ის დასახლ-დ-ა — ისინი დასახლ-დ-ნენ, ის უნდა დასახლ-დ-ე-ს — ისინი უნდა დასახლ-დ-ნენ), და ეს მიუხედავად იმისა, რომ მრავლობითის მესამე პირში ერთმანეთს თანხედება სხვადასხვა დროს ფორმები... ასევე განურჩევლად იხმარება -დ-ენ ზემოხსენებულს დროებში: ისინი აკეთებ-დ-ენ — ისინი უნდა აკეთებ-დ-ენ... ისინი უნდა დასახლ-დ-ენ...

თანამთხვეულ ფორმათა გასარჩევად ამ ორი დაბოლოების შევსებულად გამოყენება ხელოვნური იქნება, რადგანაც თვით ენაში გარჩევისადმი მიდრეკილება არ არსებობს.

ამეამად ან -დ-ნენ უნდა დარჩეს, ან -დ-ენ.

კომისიის დადგენილებით. საკითხი გადაწყდა -დ-ნენ-ის სასარგებლოდ, რადგანაც ის: ა) ძალიან გავრცელებულ-

ლია ახალ სალიტერატურო ქართულში და ბ) მარტივია წარმოების მიხედვით (ყველა ზმნა ერთნაირი დაბოლოებით გვევლინება). მაშასადამე, უნდა ითქვას და დაიწეროს: აკეთებდნენ, ხატავდნენ, მოვიდნენ, შეჰკითხებოდნენ და სხ.

II. -ნენ თუ -ენ?

(ისინი დარჩნენ თუ დარჩენ? ისინი დაესწრნენ თუ დაესწრენ?)

(არნ. ჩიქობავას მოხსენების მიხედვით)

1. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში -ნენ დაბოლოებას ეხვდებით აორისტსა და კავშირებითს მეორეში.

ა) ისეთ ერთპირიან ვნებითი გვარის ზმნებში, რომელთაც ვნებითის საწარმოებელი პრეფიქსი არა აქვთ:

აწმყო: ის რჩება, წყრება, ქრება...

აორისტი: ის დარჩა, გაწყრა, გაქრა—ისინი დარჩენ. გაწყრენ, გაქრენ ან დარჩნენ, გაწყრნენ, გაქრნენ.

კავშირებითი II: ის რომ დარჩეს, გაწყრეს, გაქრეს—ისინი დარჩენ, გაქრენ, ან დარჩნენ, გაწყრნენ, გაქრნენ.

ბ) ი-ე პრეფიქსებით ნაწარმოებ ვნებითში:

აწმყო: იმალება, იხოცება, იწერება...

ის მას ემალება, ეხოცება, ეწერება... ესწრება, ერგევა...

აორისტი: ისინი დაიმალენ, დაიხოცენ, დაიწერენ ან დაიმალნენ, დაიხოცნენ, დაიწერნენ...

ისინი დაემალენ, დაეხოცენ, დაეწერენ, შეეჩვიენ ან ისინი დაემალნენ, დაეხოცნენ, დაეწერნენ, შეეჩვივნენ კავშირებითი II: ისინი რომ დაიმალონ (დაიმალნენ), დაიხოცონ (დაიხოცნენ), დაიწერონ (დაიწერნენ)...

ისინი რომ დაემალონ (დაემალნენ), დაეხოცონ (დაეხოცნენ)...

დაესწრონ (დაესწრნენ).

შეეჩვიონ (შეეჩვივნენ)...

2. ი-ე-ე პრეფიქსებიან ვნებითებში -ნ- ძველთაგანვე იყო. აორისტსა და კავშირებით მეორეში. მრავლობითი რიცხვის პირველსა და მეორე პირში იყო -ენ- სუფიქსი, შესამეში ეს -ენ- კარგავდა -ე-ს და იღებდა -ნ-ს სახეს:

შდრ. ძვ. ქართ. აორისტი და კავშირ. II ახალ ქართულსას:

ნ ა მ ე ჲ წ უ ვ ე ტ ი ლ ი (აორისტი)

ძვ. ქართ.

მე დავიმაღე
შენ დაიმაღე
-იგი დაიმაღა
ჩვენ დავიმაღ-ენ-ით
თქვენ დაიმაღ-ენ-ით
იგინი დაიმაღ-ნ-ეს

ახ. ქართ.

დავიმაღე
დაიმაღე
დაიმაღა
დავიმაღეთ
დაიმაღეთ
დაიმაღ(ნ)ენ.

ძვ. ქართ.

მე დავემაღე
შენ დაემაღე
იგი დაემაღა
ჩვენ დაემაღ-ენ-ით
თქვენ დაემაღ-ენ-ით
იგინი დაემაღ-ნ-ეს¹⁾

ახ. ქართ.

დავემაღე მას
დაემაღე
დაემაღა
დავემაღეთ
დაემაღეთ
დაემაღ(ნ)ენ

კ ა ვ შ ი რ ე ბ ი თ ი მ ე ო რ ე

ძვ. ქართ.

მე დავიმაღლო
შენ დაიმაღლო
იგი დაიმაღლოს
ჩვენ დავიმაღ-ნ-ეთ
თქვენ დაიმაღ-ნ-ეთ
იგინი დაიმაღ-ნ-ენ

ახ. ქართ.

დავიმაღლო
დაიმაღლო
დაიმაღლოს
დავიმაღლოთ
დაიმაღლოთ
დაიმაღლონ.

ძვ. ქართ.

მე დავემაღლო
შენ დაემაღლო
ის დაემაღლოს
ჩვენ დაემაღ-ნ-ეთ
თქვენ დაემაღ-ნ-ეთ
იგინი დაემაღ-ნ-ენ

ახ. ქართ.

დავემაღლო მას
დაემაღლო
დაემაღლოს
დავემაღლოთ
დაემაღლოთ
დაემაღლონ

3. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში კ ა ვ შ ი რ ე ბ ი თ ი .
მ ე ო რ ი ს საკითხი გადაწყვეტილად შეიძლება ჩაითვალოს: დავიმა-
ღლოთ. დაიმაღლოთ, დაიმაღლონ... დავეწიოთ, დაეწიოთ, დაეწიონ გა-
ბატონებული ფორმებია (დავიმაღლეთ, დაიმაღლეთ, დაიმაღლენ... და-

1) მოყვანილია ორპირიანი ფორმები მხოლოდ შესამე პირის ობიექტით.

ვეწივნეთ, დაეწივნეთ, დაეწივნენ -- კავშირ. მეორეში იშვიათად თუ შეგვხვდება).

აორისტში მრავლობითის წარმოებისას -ენ-იანი ფორმები (და-ვიმალენით, შევიყარენით, წავეკითხენით) სპორადულად გვხვდება; გაბატონებულია უამსუფიქსო ფორმები (ჩვენ ვიყავით, დავიმალეთ... თქვენ იყავით, დაიმაღლეთ... და არა: ჩვენ ვიყვენით, დავიმაღლენით... თქვენ იყვენით, დაიმაღლენით...).

მესამე პირში კი -ნ-იანი ფორმა ძირითადს წარმოადგენს გავრცელების მიხედვით (ისინი იყვნენ, დაიმაღლენ, დაემალნენ...) მიუხედავად იმისა, რომ პირველსა და მეორე პირში ამ -ნ-ს საყრდენი (-ენ- სუფიქსი) გამოცეცალა.

კო მ ი ს ი ა მ გ ა ი ზ ი ა რ ა შემდეგი დასკვნა: 1. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში -ნ-იანი ფორმა უნდა დარჩეს მრავლობითის მესამე პირში, რადგანაც: ა) გრამატიკულად სწორია (აქვს დიდი ისტორიული წარსული) და ბ) ძალზე გავრცელებულია. მაშასადამე, უნდა იყოს: ისინი დაიმაღლენ, დაემალნენ, დაიხოცნენ, დაეხოცნენ. დაიწერნენ, ჩაეწერნენ, დაესწრნენ, დაეხმარნენ, იყვნენ (და არა: ისინი დაიმაღლენ, დაემალენ, დაესწრენ, დაეხმარენ, იყვენ...).

2. იმ შემთხვევაში, როცა ი-ე- პრეფიქსით ნაწარმოებ ვნებითი გვარის ზმნებს აწმყოში -ევ- სუფიქსი გააჩნია, ეს სუფიქსი აორისტში მრავლობითის მესამე პირში -ნ-ს წინ -ივ-ის სახეს მიიღებს:

აწმყო: ის ეწევა, ეჩვევა, ეხვევა, ეწვევა...

აორისტი: ის დაეწია, შეეწია, მოეწია, ეწევა.
ისინი დაეწი-ივ-ნ-ენ. შეეჩე-ივ-ნ-ენ, მოეხე-ივ-ნ-ენ. ეწე-ივ-ნ-ენ.

3. დარჩა, გაწყრა, გაქრა... ტიპის ზმნებზე, რომელთაც მრავლობით რიცხვში -ნ არ ჰქონდათ და ახალ ქართულში იჩენენ, მთლიანად ვრცელდება ის, რაც -დ-ნენ-ის შესახებ ითქვა. მაშასადამე, ასეთ ზმნებში მრავლობითის მესამე პირში -ნენ უნდა იყოს:

ის დარჩა -- ისინი დარჩნენ (და არა: დარჩენ).

ის გაწყრა -- ისინი გაწყრნენ (და არა: გაწყრენ)

ის გაქრა -- ისინი გაქრნენ (და არა: გაქრენ)

ისინი -- დარჩნენ, გაწყრნენ, გაქრნენ -- საერთო იქნება აორისტისა და კავშირებითი მეორისათვის (ისევე, როგორც: ისინი დასახლდნენ, დაბერდნენ).

სუბიექტის -ს ობიექტის მრავლობითობის თ-ს წინ

(მათ აქვს თუ აქვთ? გიგზავნისთ თუ გიგზავნით თქვენ?)

(არნ. ჩიტობავას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. ქართული სინტაქსისა და მორფოლოგიის ევოლუცია მეთერთმეტე საუკუნიდან დღემდის არაფერში არ ასახულა ისე მკვეთრად, როგორც მიცემითისა და სახელობითის ბრუნვის სინტაქსური როლის ცვლაში.

2. მიცემითს ბრუნვაში დასმული სახელი ქართულში რეალურად შეიძლება სხვადასხვაგვარ როლს ასრულებდეს: პეტრეს მოუკლავს დათვი, პეტრეს უყვარს ნადირობა, პეტრეს აქვს თოფი, პეტრეს კლავს დათვი... ოთხსავე ფრაზაში „პეტრეს“ მიცემითი ბრუნვაა: ეს მიცემითი პირველს შემთხვევაში გამოხატავს რეალურად მოქმედს, აქტიურს (სუბიექტს) — პეტრეს მოუკლავს... მეორე ფრაზაში — „პეტრეს უყვარს“ — ეს აქტივობა სუსტია, მესამეში — „პეტრეს აქვს“ — უჩინარი, ხოლო უკანასკნელს ფრაზაში — „პეტრეს კლავს დათვი“ — „პეტრე“ უკვე სხვისი მოქმედების საგანს წარმოადგენს: უკანასკნელი ფრაზის მიცემითი — რეალურ ობიექტს აღნიშნავს.

3. ძვ. ქართულში მიცემითი ბრუნვა ყოველთვის ერთისა და იმავე უფლების მქონე იყო, იმისდა მიუხედავად, აღნიშნავდა იგი რეალურ სუბიექტს, თუ რეალურ ობიექტს. ენისთვის ეს ყოველთვის ობიექტი იყო. ამისდა კვალობაზე მისი პირი ზმნაში აღინიშნებოდა, მისი მრავლობითობა კი — არა:

აქუნდა მათ მონაგებთა სიმრავლს აურაცხელი... (საბა 7)

თანა ჰყვანდა მათ ერთი მენაწეთა მათგანი... (კიმენი 38₁₁).

მტერთა მათ... უნდა დამარხვად მისი. (კიმენი 40₄).

უყვარდა მათ. რჩული... (წამება ცხრათა ძმათა კოლაელთა 56₁₂).

... გიყუარს თქვენ ზემოჯდომად... (ხანმეტი ტექსტები, უნივერ. მონაბე, II, 383₂₃).

ამას ხოლო გკითხავ თქვენ... (კიმენი 151₇).

ვინ გიჩუენა თქვენ სივლტოლად (სას. პოეზ. როთ₂₃).

მეუფლა ჩუენ ნათესავი იგი პილწი სპარსთად და მიყვეს ჩუენ ყოველივე ნებისაებრ. მათისა... (წარტყვ. ივრ. თ₂).

როცა „ჩუენ“ არის მიცემითს ბრუნვაში, ხშირად აღინიშნება ხოლმე მისი მრავლობითობა (მაგ.: ჩუენ გურწამს და აღვიარებთ... მოგუანიკე ჩუენ ცხოვრებაჲ და სხვ.), მაგრამ არა ნაკლებ ხშირია ისეთი შემთხვევებიც, სადაც „ჩუენ“ მიცემითს ბრუნვაშია და მისი მრავლობითობა ზმნაში აღუნიშვნელი რჩება (იხ. მაგ. ზემოთ).

„თქუენ“ და „მათ“, მიცემითს ბრუნვაში თუ არიან, ზმნაში თავის მრავლობითობას არ აღნიშნავენ (იხ. მაგ. ზემოთ).

4. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში მიცემითს ბრუნვაში დასმული „ჩუენ“ და „თქუენ“ ყოველთვის ითანხმებს ზმნას რიცხვში¹⁾, მათი მრავლობითობა ყოველთვის აღინიშნება, მესამე პირის მრავლობითობა კი ხან აღინიშნება და ხან არა. აღინიშნება იმ შემთხვევაში, თუ ეს მიცემითი რეალურად მოქმედს, აქტიურს აღნიშნავს, აღუნიშვნელი რჩება, თუ იგი რეალურად უმოქმედოზე, პასიურზე მიუთითებს.

5. იმ შემთხვევაში, როცა ზმნა ბოლოვდება (სუბიექტის) -ს სუფიქსით და ზმნის (ობიექტის) მრავლობითობის აღმნიშვნელი -თ სუფიქსი დაერთვის, ვიღებთ -სთ კომპლექსს.

I.	გაქვს	ის შენ	—	გაქვსთ ის თქვენ
	გყავს	ის შენ	—	გყავსთ ის თქვენ
	გმართებს	ის შენ	—	გმართებსთ ის თქვენ
	გაქებს	ის შენ	—	გაქებსთ ის თქვენ
II.	გქონდეს	ის შენ	—	გქონდესთ ის თქვენ
	გყავდეს	ის შენ	—	გყავდესთ ის თქვენ
III.	დაგიღვამს	ის შენ	—	დაგიღვამსთ ის თქვენ
	ჩაგიცვამს	ის შენ	—	ჩაგიცვამსთ ის თქვენ

სუფიქსების ასეთი შეხამება შეიძლება მივიღოთ ყველა იმ დროებში, სადაც მხოლ. რიცხვში მესამე პირი სუბიექტისა -ს სუფიქსით აღინიშნება; ეს დროებია: აწმყო, კავშირებითი (კონიუნქტივი) I, II და III და თურმეობითი პირველი (ნამყო სრული).

ნიმუშები მეთვრამეტე საუკუნის ძეგლებიდან:

თუ კი რამ არის საყაულანისშეილოსი, ზომ სულ იმათა ჰყავსთ... (საქართვე. სიმეფლენი, ტ. III, გვ. 376).

ამ თათრების საქმეც გავარიგოთ და რომელსაც ამ ჩხუბში დანაშაული აქვსთ, ჭარდავახდევინოთ... (იქვე, გვ. 377).

¹⁾ „თქვენ“-ის მრავლობითობა აღუნიშვნელი რჩება მხოლოდ ერთს შემთხვევაში, სახელდობრ, თუ ზმნის სუბიექტი მრავლობითის მესამე პირია; ისინი გწერენ თქვენ... მათ მოგწერეს თქვენ... თუმცა არის მაგალითები „თქვენ“-ის მრავლობითობის აღნიშვნისა ამ შემთხვევაშიც: მოგართევსთ მათ თქვენ.

მეტად ავი გზაც არის და სოფელ-სოფელ ტარება წერილის ყმარწვილებისა შეგაწუხებთ... (იქვე, გვ. 245).

სხუას ჩვენს სიტყუას წინაჰმღუარი ევთიმი და ქაიხოსრო სფურაჯი მოგახსენებთ... (იქვე, გვ. 236).

მუდამ იკითხედე და აკსოვდეს თ... (საქ. სიძველ., ტ. I, გვ. 183) და სხ.

6. თანამედროვე სალიტერატურო ქართულს ახასიათებს მიდრეკილება ამ -სთ კომპლექსის გამარტივებისა -ს-ს ამოღებით; გვხვდება ერთი მხრით: აქვსთ, გაქვსთ, ჰყავსთ, გყავსთ და მაგვეარი ფორმები და მეორე მხრით: აქვთ, გაქვთ, ჰყავთ, გყავთ. ერთიცა და მეორეც გვხვდება, მაგ., ვაჟა-ფშაველას, ალ. ყაზბეგის, ილია ჭავჭავაძის, დ. კლდიაშვილის, აკაკი წერეთლისა და სხვათა თხზულებებში.

ა) -ს-ს დაკარგვა ამ შემთხვევაში პირველ ყოვლისა ფონეტიკური მიზეზებით გამოწვეული ჩანს: -ს ვერ ძლებს, წინა თანხმოვანსა და მომდევნო -თ-ს შორის: აქვსთ, შეგაწუხებთ, მოგახსენებთ...

ამ მოვლენის ერთგვარ ანალოგიას წარმოადგენს მიცემითი ბრუნვის ნიშნის დაკარგვა „თან“ თანდებულის წინ თანხმოვანზე დაბოლოებულ ფუძეებში:

სახლს + თან = სახლთან

კაცს + თან = კაცთან, მაგრამ: დასთან, ხესთან,

წყაროსთან და სხვ.

ზნოვნებს შუა მოქცეული -სთ (ძმა-სთ-ან, ხე-სთ-ან) რჩება.

დარჩენისათვის საჭირო ფონეტიკური პირობა — ხმოვანთა შორის მოქცევა — ზმნის დაბოლოებაში არ მოიპოვება: ზმნის ფორმა -თ-თი თავდება.

მიცემითი ბრუნვის -ს-ს ბედი და სთ კომპლექსის -ს-ს ვითარება რომ ერთმანეთს ემსგავსება, ამას ცხადყოფს ხევსურული, სადაც მიცემითი ბრუნვის -ს ურყევად დგას -თან თანდებულის წინ და ზმნაშიც -სთ- კომპლექსი მკვიდრად არის. მაგ.:

მიცემითი ბრუნვის -ს: სტუმრადაც მადენილან ამ აღუდაურხთან (ხევსურ. მასალ., წელიწადული, ტ. I, II, გვ. 175);

ჩამაქიდ თავის ხალხსთან (169₁₇)..

მაშინ ეს ქალ ვერც სხვა ქმარსთან გაიხარებს (იქვე, 133₁₀) და სხვა მრავალი ზმნაში -სთ კომპლექსი: იმის წყალობა გქონდასთ... დასტურს დასტურობა ნუ შავანასთ, კელოსან დიდხან გაგიყოლასთ, სოჟლელთაც მოგცასთ წყალობა, ბევრ აეს დრო მოგვეარასთ მშვიდობისა... გაბვერანასთ, გამრავლანასთ, თასიანებს კელთა გაამასთ, მემზალეებს მუკლებ შაგარჩინასთ... (იქვე, გვ. 145₁₁ და შემდეგ).

ბ) ფონეტიკურს ნიადაგზე -ს-ს დაკარგვას ხელს უნდა უწყობდეს შემდეგი არაფონეტიკური გარემოებაც: -სთ კომპლექსი გვხვდება ორ და სამპირიან ზმნებში. ხშირია შემთხვევა, როდესაც -ს-თი წარმოდგენილი სახელის როლი ზმნით აღნიშნულ პროცესში სუსტია, იმ

სახელის როლი კი, რომლის მრავლობითობაც ზმნაში -თ-თია წარმოდგენილი, შეუდარებელი უფრო ძლიერია. ასეთ პირობებში სუსტი სახელის წარმომადგენლის დაჩრდილვა გაადვილებული უნდა ყოფილიყო.

ნიმუშად გამოდგება თურმეობითი პირველი. აქ მიცემითს ბრუნვაში დაისმის რეალური სუბიექტი, მოქმედი, სახელობითი ბრუნვა კი რეალურად ობიექტს გადმოგვცემს:

მას დაუდგამს, მოუკლავს, უსვამს, უნახავს... ის.

მათ დაუდგამთ, მოუკლავთ, უსვამთ, უნახავთ... ის...

თუ მიცემითი ბრუნვა მრავლობითშია, ზმნას გაუჩნდება მრავლობითის ნიშანი -თ, მაგრამ სახელობითი რომ მრავლობითში დავსვათ, ამათ ზმნა არ შეიცვლება: მას უნახავს მონადირე — მას უნახავს მონადირეები...

ამიტომ შემთხვევითი არაა, რომ თურმეობითს პირველში -სთ კომპლექსი ამჟამად სრულებით აღარა გვხვდება: ს-ს დაკარგვა აქ დამთავრებული პროცესია.

გ) მაინც ფონეტიკური გარემოა ძირითადი მნიშვნელობის ფაქტორი -ს-ს დაკარგვისათვის; ეს ცხადად ჩანს ისეთი შემთხვევებიდან, სადაც მიცემითისა და სახელობითის როლი ზმნის პროცესში ერთნაირია, ფონეტიკური პირობები კი განსხვავებული; მდრ.: გრგზავნისთ ის თქვენ—გაქებსთ ის თქვენ: პირველის მსგავს შემთხვევებში -სთ უფრო ხშირია, ვიდრე მეორე ტიპის მაგალითებში.

კ ო მ ი ს ი ა მ მოხსენების თანახმად მიიღო დასკვნა: სალიტერატურო ქართულის ზმნათა -სთ კომპლექსში -ს ისევე იკარგება, როგორც დაიკარგა მიცემითი ბრუნვის -ს ნიშანი „თან“ თანდებულის წინ თანხმოვან ფუძიან სახელებში (კაცთან, სახლთან, კედელთან). ამდენად დღეს სალიტერატურო ქართულისათვის ბუნებრივია უ-ს-ანო ფორმები: გაქვთ, გყავთ, გძულთ, აქვთ, ჰყავთ, სძულთ... გქონდეთ, გყავდეთ... ნუ მოგიშალოთ... გაგიმარჯოთ... გაცოცხლოთ (და არა: გაქვსთ, გყავსთ, გძულსთ; გქონდესთ...) და სხ.

ამათვე მისდევს: ის თქვენ გთხოვთ, გიბრძანებთ, წამოგიდგენთ, გიგზავნით, გაძლევთ და სხვა ანალოგიური ფორმები; მიუხედავად იმისა, რომ უ-ს-ანოდ ეს ფორმები ორაზროვანი გამოდის, თუ სახელი არ დაემატა: „გთხოვთ (თქვენ)“—მე, ჩვენ, ის; „გთხოვსთ“ კი მხოლოდ მესამე პირს გულისხმობს (ის გთხოვსთ თქვენ). მაგრამ -ს-ს დაკარგვის პროცესი იმდენად ძლიერია, რომ ორაზროვნების აცილების სურვილი მას ვერ აჩერებს.

სადაო საკითხები დროთა მესამე ჯგუფის წარ- მოებისას

(ვმოხილვარ თუ მოხილვარ? გაუტეხია თუ გაუტეხნია? გაუბედავს
თუ გაუბედნია ან გაუბეღია? ვმოხილიყავ თუ ვმოხილვიყავ? შევ-
ჰკითხებოდი თუ შევჰკითხებიყავ?)

(არნ. ჩიკობავას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

დროთა მესამე ჯგუფში შემდეგი სამი დრო შედის: ა) თურმე-
ობითი პირველი (რა უქნია?): გაუგზავნია, შეჰკითხებია, დამდგარა;
ბ) თურმეობითი მეორე (რა ექნა?): გაეგზავნა, შეჰკითხებოდა, დამ-
დგარიყო; გ) კავშირებითი მესამე (რა ექნას?): გაეგზავნოს, შეჰკითხე-
ბოდეს, დამდგარიყოს.

1. თურმეობითი პირველი

ა) ერთპირიანი ზმნები. ერთპირიან ზმნებში ეს დრო შედგება
ნამყო დროის მიმღეობისა და მეშველი ზმნისაგან აწმყოს ფორმით
(ვარ): დავმდგარვარ, დავწოლილვარ, ვმოხილვარ, გავზრდილვარ,
მოვმკვდარვარ და სხვა.

აქ მოყვანილი ფორმები პირველ პირს წარმოადგენს. დღეს გაბა-
ტონებულად უნდა ჩაითვალოს ეს სახე. მასში დასაბუთებებს შოთ-
ხოს ვ- პრეფიქსის ხმარება.

თურმეობითი პირველი

ძველ ქართულში იყო:

დამდგარ ვარ
დამდგარ ხარ
დამდგარ არს
დამდგარ ვართ
დამდგარ ხართ
დამდგარ არიან

ახალ ქართულში გვაქვს:

დავმდგარ ვარ
დამდგარ ხარ
დამდგარა
დავმდგარ ვართ
დამდგარ ხართ
დამდგარან

ჩანს, ძველ ქართულში მეშველ ზმნას ყველა პირში შენახული
აქვს თავისი სახე შეუბღალავად; ახალ ქართულში კი სხვაგვარი ბდგო-

მარეობა: მხოლოდობითის მესამე პირში - ა გვაქვს და ეს - ა უბრალო ფორმანტია და არა მეშველი ზმნის გარკვეული ფორმა. მრავლობითის მესამე პირში მეშველი ზმნა აგრეთვე აღარსად ჩანს: „არიან“-ის ადგილას მხოლოდ -ან დაბოლოება; ფორმები „დამდგარარინ, შობილარინ, გაზრდილარინ“ დღეს დიალექტიზმად მიიჩნევა.

მეშველი ზმნის ფორმანტად გადაქცევა მოასწავებს ალწერითი წარმოების ორგანულ წარმოებად შეცვლას, რასაც ხელს უწყობს ისიც, რომ მიმდებარე ფუძითაა წარმოდგენილი (დამდგარეა—პირველი თურმეობითაა ზმნისაგან „ედგები“, შეად.: „დამდგარი ვარ“—აწმყო).

პროცესი ალწერითი წარმოების ორგანულ წარმოებად შეცვლისა მესამე პირში უკვე დამთავრებულია; პირველ პირში იგი იწვევს ვ-პრეფიქსის გაჩენას. ამით მთელს ფორმას მარტივი ორგანული წარმოების სახე ეძლევა და „ვარ“ იჩრდილება. შეუძლებელი არ იქნებოდა „ვარ“-ს თავისი ვ-დაეკარგა კიდევ და მთელს ფორმას მხოლოდ თავში შერჩენოდა ვ-პირის ნიშნად, რომ მას ზურგს არ უმაგრებდეს ერთი მხრით, მეორე პირის „ხარ“ (სადაც „ხ“, როგორც გაქვევებული ნაშთი, ურყევად დგას) და, მეორე მხრით, ანალოგიური წარმოებანი.

სალიტერატურო ქართულში კარგა ხანია, რაც დაკანონდა ისეთი ფორმები, სადაც ვ-პრეფიქსიც არის წარმოდგენილი და „ვარ“ მეშველი ზმნაც დართული. ესენია, ერთი მხრით, იმავე თურმეობითი პირველის ფორმები ორპირიან ზმნებში:

შევკითხებივარ მე მას
დავსდგომივარ მე მას
ვუქივარ მე მას...

და, მეორე მხრით; ერთპირიანი ზმნები აწმყო დროში: ვზივარ. ვწევარ, ვდგავარ და სხვა. ამგვარ ზმნებს ძველ ქართულში „ვარ“ არ გააჩნდა (იყო: ვუქიე მე მას... ვზი, ვწევ, ვდგა... მე). მართალია, აქ ვ-პრეფიქსი თავიდანვე იხმარებოდა, ხოლო „ვარ“ ზმნა შემდეგ დაერთო, „დამდგარ ვარ“ და მაგვეარებში კი, პირუკუ, „ვარ“ იმთავითვე იყო, თავსართი ვ-შემდეგში გაჩნდა, მაგრამ ეს გენეზისის საქმეა, ფაქტი კი ის არის, რომ სალიტერატურო ქართულის დღევანდელ სისტემაში კანონიერია ისეთი ფორმა, რომელშიაც „ვარ“ მეშველი ზმნაც მოიპოვება და ვ-პრეფიქსიც. მოხსენების თანახმად

კომისიამ მიიღო: დამდგარვარ, ვშობილვარ, გაგზრდილვარ და მსგავსი ფორმები კანონიერი ლიტერატურული ფორმებია, მიუხედავად იმისა, რომ ასეთი ფორმის აგებულებას ქმნის: ვ—ვარ, რადგანაც: 1) ანალოგიური

აგებულიების ფორმებმა უკვე მოიპოვეს სალიტერატურო ქართულში სანქცია (შევჰკითხებოვარ... ვზივარ) და 2) პროცესმა, რომლის შედეგადაც ვ- თავსართი მოგვევლინა (დაემდგარეარ) უკვე გაიმარჯვა მხოლოდობითისა და მრავლობითის მესამე პირში. მაშასადამე, უნდა ვიხმართ: ვშობილვარ (და არა: შობილვარ), ავმდგარეარ (და არა: ამდგარეარ), გავზრდილვარ, ავლელვებულვარ და სხ.

ბ) ორპირიანი გარდამავალი ზმნები. ასეთი ზმნების წარმოებისას ყურადღებას იქცევს ის შემთხვევა, როდესაც ზმნის სუბიექტი მესამე პირშია: უქია მას ის, გაუკეთებია მას ის...

საცილობელი ხდება აქ დაბოლოება: 1. ხ შ ი რ ი ა ი - ა ფორმანტის ხმარება, სადაც ეს მართებული არ არის: უნახია, დაუფარია, უთქვია და სხვ. 2. ი-ა ფორმანტს, მართებულად თუ უმართებულად ნახმარს, წინ უძღვის -ნ: დაუპირნია, გაუტეხნია, შეუხედნია.

პირველი თურმეობითი გარდამავალ ზმნებში იწარმოება გარკვეული წესის თანახმად, სახელდობრ:

1. თუ აწმყო სფუძეს აწარმოებენ სუფიქსები: -ავ- ან -ამ-, თურმეობითს პირველში ი-ა დაბოლოება უმართებულა, რჩება იგივე -ავ- და -ამ-:

აწმყო	თურმეობითი I	აწმყო	თურმეობითი I
ის ფარავს—მას დაუფარავს		ის დგამს — მას დაუდგამს	
ის მალავს—მას დაუმალავს		ის სვამს — მას უსვამს	
ის წვავს —მას დაუწვავს		ის ასხამს — მას დაუსხამს	
ის კლავს —მას მოუკლავს		ის აბამს — მას დაუბამს	

(„ვისაც მოუკლავს, ის მოკლავს“) და სხ.

2. ყოველი ზმნა, რომელსაც აწმყოში -ავ- ან სუფიქსი არა აქვს საწარმოებლად, თურმეობითს პირველში ი-ა-ს დაირთავს:

აწმყო	თურმეობითი I	აწმყო	თურმეობითი I
ის აკეთებს—მას უკეთებია		ის ხსნის — მას უხსნია	
ის ამტკრევს—მას უმტკრევია		ის გმობს—მას უგმობია	
ის ადგენს—მას დაუდგენია		ის ყვლეფს—მას უყვლეფია და სხ.	

3. -ი-ა-ს წინ უძღვის -ნ- მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ -ნ- აწმყო სფუძეშიც მოიპოვება:

აწმყო	თურმეობითი I	აწმყო	თურმეობითი I
ის გზავნის—მას უგზავნია		ის წვრთნის—მას უწვრთნია	

ის-ხსნის—მას უხსნია

ის ვარცხნის—მას უვარცხნია და სხ.

შენიშვნა: იხმარება „გაუღვიძია“, „უძინია“ და მართებულიც არის აწმყოში აქ თითქოს „ავ“ გვაქვს (ღვიძავს, სძინავს), მაგრამ „გაუღვიძია, დაუძინია“ კი ნაწარმოებია ზმნისაგან „იღვიძებს, იძინებს“; ამდენად -ი—ა დაბრლოება აქ კანონიერია, თუნცა კი უფრო ჩვეულებრივია ფორმები: გაჰღვიძებია, სძინებია.

ზემოთქმულის თანახმად კომისიამ უმართებულოდ ჩათვალა გაუბედნია („ამისთანა დიდი ოპერაცია არც გაუბედნია და ვერც გაჰბედავს“);

ჩაულუნიათ („თავეები ჩაულუნიათ და უხმოდ ქამენ“)

შემიხედნია („აგერ ორი თვეც იქნება, რაც კინოში არ შემიხედნია!“);

დაუდგავთ („ჯერაც არ დაუდგავთ ტელეფონი“);

მოუტეხნია (მოსდო და მოსდოს! მოუტეხნია კისერი!)

და სავალდებულოდ გამოაცხადა კანონიერი ფორმები:

გაუბედავს (ის ბედავს—მას გაუბედავს)

ჩაულუნავთ (ის ლუნავს—მას ჩაულუნავს)

შემიხედავს (ის ხედავს—მას (შე)უხედავს)

დაუდგამთ (ისინი დგამენ—მათ დაუდგამთ)

მოუტეხია (ის ტეხს—მას მოუტეხია) და სხ.

თურმეობითი მეორე

ა) ერთპირიანი ზმნები. ერთპირიანი ზმნები ამ დროს აწარმოებენ აღწერითად ისევე, როგორც ამას ჰქონდა ადგილი თურმეობით პირველში. განსხვავება ისაა, რომ მეშველი ზმნა იქ აწმყოში იყო აღებული (ვარ, ხარ, ა), აქ კი იგი ნამყო წყვეტილში (აორისტში) დაისმის (ვიყავ, იყავ, იყო): დავმდგარიყავ, დამდგარიყავ, დამდგარიყო... მოვმკედარიყავ, მომკედარიყავ, მომკედარიყო... ვშობილიყავ, შობილიყო... გავზრდილიყავ, გაზრდილიყავ, გაზრდილიყო...

ეს აღწერითი ფორმა ორგანულ წარმოებადაა ქცეული: თურმეობით პირველში ვ-პრეფიქსის გამართლება ხდებოდა საჭირო (დავმდგარვარ), აქ კი ანალოგიური ვ-ს საკითხი გადაჭრილად უნდა ჩაითვალოს, ოღონდ საკითხი ეხება მეშველი ზმნის „ვიყავ“-ის ვ-პრეფიქსის ყოფნა-არყოფნას.

ძველი ქართულით

ახალი ქართულით

დამდგარ ვიყავ

მომკედარ ვიყავ

ა) დავმდგარვიყავ და ბ) დავმდგარიყავ

მომკედარვიყავ

მოვმკედარიყავ

შობილვიყავ	ვშობილვიყავ	ვშობილიყავ
ყოფილვიყავ	ვყოფილვიყავ	ვყოფილიყავ
დამდგარვიყვენით	დამდგარვიყავით	დამდგარიყავით
მოვმკდარვიყვენით	მოვმკდარვიყავით	მოვმკდარიყავით
შობილვიყვენით	ვშობილვიყავით	ვშობილიყავით
ყოფილვიყვენით	ვყოფილვიყავით	ვყოფილიყავით...

უკანასკნელი სახე, ჩვეულებრივ ხმარებულ ი, ძირითად ფორმადაა მისაჩნევი სალიტერატურო ქართულის განვითარების თანადროვე საფეხურისათვის.

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო ასეთი დასკვნა: თურმეობითს მეორეში ვ- პრეფიქსი რჩება თავში მიმღეობური ნაწილის წინ, ვ- პრეფიქსი აკლდება მეშველ ზმნას. მაშასადამე, უნდა იხმარებოდეს: დამდგარიყავ, დამგდარიყავ, მოვმკდარიყავ, დავწოლილიყავ, ვშობილიყავ, გავზრდილიყავ, ვყოფილიყავ და სხვ. (და არა: დამდგარვიყავ, ვშობილვიყავ, ვყოფილვიყავ და სხვ.).

ბ) ორპირიანი გარდაუვალი ზმნა. სალიტერატურო ქართულში ეს ფორმა ორგვარი სახითაა წარმოდგენილი:

დაესდგომოდი და დაესდგომიყავ, დასდგომოდი და დასდგომიყავ.

დასდგომოდა და დასდგომიყო

დაესჯდომოდი და დაესჯდომიყავ, დასჯდომოდი და დასჯდომიყავ

დასჯდომოდა და დასჯდომიყო

გავსჩენოდი და გავსჩენიყავ, გასჩენოდი და გასჩენიყავ, გასჩენოდა და გასჩენიყო.

სალიტერატურო ქართულში ისტორიულად -ოდ- არის გავრცელებული; ასე, მაგალითად, ჯერ კიდევ „ვეფხისტყაოსანში“ გვაქვს:

სული დაიღეს, დადუმდეს, ორთავე ცეცხლი სდებოდა.

ასმათი შეჰყვა, შევიდა, მათებრ სახმილი ჰგზებოდა;

დაუგო ტყავი ვეფხისა, რომელ კვლა მიწყევ ჰგებოდა.

ორნივე დასხდეს, უზნობდეს, რაცა მათ იამებოდა (ხანა 981,

კ. ქიქინაძის გამოცემა).

ამჟამადაც -ოდ-ით წარმოება გაბატონებულია სალიტერატურო ქართულში, „იყავ“-ით წარმოება სპორადულადღა გვხვდება ძველადაც და ახლაც (მაგალ., ვაჟა-ფშაველას ნაწერებში).

-ოდ-ით წარმოება თურმეობითს მეორეში ქართველური ენებიდან მეგრულს ახასიათებს, ოღონდ აქ მას იყენებენ გარდამავალ ზმნათა წარმოებისასაც.

კომისიამ მიიღო მოხსენების დასკვნა: ოდ-ით წარმოება საესეებით კანონიერია და გაბატონებულია თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში; სალიტერატურო ქართულის ისტორიული ტრადიციაც მის სასარგებლოდ ლაპარაკობს.

ამდენად საკითხი გადაწყდეს ოდ-ით წარმოების სასარგებლოდ და იხმარებოდეს ერთი ფორმა:

დაესდგომოდი, დაესჯდომოდი, გაესჩენოდი, მოჰკედომოდი...

დასდგომოდი, დასჯდომოდი, გასჩენოდი, მოჰკედომოდი

დასდგომოდა, დასჯდომოდა, გასჩენოდა, მოჰკედომოდა და სხ.

(და არა: დაესდგომიყავ, დასჯდომიყავ, გასჩენიყო და სხ.).

-ურ და -იურ ბოლოსართთა ხმარებისათვის ნასესხებ სიტყვებში

(ს. ჯანაშიას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

-ურ ბოლოსართი ქართულში სადაურობისა და თვისების აღმნიშვნელი სიტყვების საწარმოებელია¹. ეგევე-ურ ბოლოსართი აწარმოებს ზედსართავებს იმ შემთხვევაშიც, როცა მათ ფუძელ უცხო სიტყვაა აღებული (ინტერნაციონალ-ურ-ი, ცენტრალ-ურ-ი, ტექნიკ-ურ-ი). ნასესხებ სიტყვებსა და მათს ახალ წარმოებებში -ურ სუფიქსის ხმარებისას ამჟამად დიდი არევე-დარევაა. ეს არევე-დარევა უმეტესწილ შემთხვევაში დამყარებულია იმ გაუგებრობაზე, რომელიც მდგომარეობდა ამ სიტყვათა რუსული ენიდან გადმოღების დროს ერთ-ერთი რუსული ბოლოსართის მცთარ დანაწევრებაში², სახელ-დობრ, ისეთ სიტყვათა გადმოღებისას, როგორიცაა: Механический, диалектический, фонетический... ბოლოსართად გაგებულ იქნა -ческий, რომელიც ჩამოსცილდა სიტყვას და მის მაგიერ მიემატა ქართული -ურ-ი: მექანი-ურ-ი, დიალექტი-ურ-ი, ფონეტი-ურ-ი, ნამდვილად კი აქ რუსული დაბოლოებაა—еский, ხოლო ყ. უმეტესწილად к-ს სახეცვლილებათა (შეად. человек→человеч-еский, грек→греч-еский). აღნიშნულ არევე-დარევას სხვა მიზეზებიც აქვს, ნაკლებ მნიშვნელოვანი. მოცემული რიგის სიტყვახმარებაში ერთ-ფეროვნების დასამყარებლად კომისიამ მიიღო მოხსენების შემდეგი დებულებები:

1. სავალდებულოა ყუცხო ენებიდან ნასესხები ზედსართა-
ვების ქართული გაფორმება:

სოციალური (და არა: სოციალი), რეალური (და არა: რე-
ალი), ცენტრალური (და არა: ცენტრალი!, კონკრეტული (და
არა: კონკრეტეტი), პასიური (და არა: პასივი) და სხ.

¹ ათიოდე სიტყვაში გვხვდება ბოლოსართი—იურ-იც: მზიური, დღიური, წუიური... მაგრამ ის სხვა წარმოშობისაა და აღებული კატეგორიისათვის დამა-
ხასიათებელი არ არის.

² თუმცა აღნიშნული სიტყვები ევროპულ ენებს ეკუთვნის, მაგრამ ქარ-
თულში ისინი ჩვეულებრივად რუსულის გზით შემოდიოდა.

2. გაფორმება ხდება შემდეგ თავსართ-ბოლოსართების საშუალებით: უმრავლეს შემთხვევაში—ურ¹), ობრივ და სა—ო²თი:

პოლიტიკ-ურ-ი, კლას-ობრივ-ი, სა-რევოლუცი-ო.

ამათგან არევ-დარევა ჩნდება -ურ ბოლოსართის ხმარებისას.

3. აღნიშნული ბოლოსართ-თავსართები ემატება სახელის იმ ნაწილს, რომელსაც მივიღებთ ნათესაობით ბრუნვაში ბრუნვის(-ის) დაბოლოების ჩამოცილების შემდეგ:

ძმა	ძმ-ის	ძმ-ურ-ი
პოლიტიკა	პოლიტიკ-ის	პოლიტიკ-ურ-ი
პრაქტიკა	პრაქტიკ-ის	პრაქტიკ-ულ-ი
ისტორია	ისტორი-ის	ისტორი-ულ-ი
კლასი	კლას-ის	კლას-ობრივ-ი
რევოლუცია	რევოლუცი-ის	სა-რევოლუცი-ო

4. ნასესხები სიტყვებიდან ზედსართავის წარმოებისათვის დასაყრდენია ან არსებითი, ან ზედსართავი სახელის ფუძე.

5. როცა მხოლოდ ზედსართავია ნასესხები (და სათანადო არსებითი სახელი კი—არა), ქართული სუფიქსი ემატება სათანადო უცხო ენის ზედსართავის ფუძეს:

რეალ-ურ-ი	реаль-ный
სოციალ-ურ-ი	социаль-ный
სპეციალ-ურ-ი	специаль-ный
აქტუალ-ურ-ი	актуаль-ный
კონკრეტ-ულ-ი	конкрет-ный
სერიოზ-ულ-ი	серьез-ный

6. როცა სათანადო არსებითი სახელიც არის ნასესხები, ქართული ბოლოსართი ემატება არსებითი სახელის ფუძეს (მესამე მუხლში აღნიშნული გაგებით)

დინამიკა	დინამიკ-ის	დინამიკ-ურ-ი
სტატიკა	სტატიკ-ის	სტატიკ-ურ-ი
ლოგიკა	ლოგიკ-ის	ლოგიკ-ურ-ი
გრამატიკა	გრამატიკ-ის	გრამატიკ-ულ-ი
პერიოდი	პერიოდ-ის	პერიოდ-ულ-ი
გიგანტი	გიგანტ-ის	გიგანტ-ურ-ი
ასტრონომია	ასტრონომი-ის	ასტრონომი-ულ-ი
ადმინისტრაცია	ადმინისტრაცი-ის	ადმინისტრაცი-ულ-ი

¹ თუ სიტყვის ფუძეში რ უკვე მოცემულია, მაშინ ეს ბოლოსართი -ულ სახეს იღებს.

და ასე: სტატისტიკ-ურ-ი, პოლიტიკ-ურ-ი, მათემატიკ-ურ-ი, ტექნიკ-ურ-ი, გრაფიკ-ულ-ი, ტექტიკ-ურ-ი, ლირიკ-ულ-ი, მექანიკ-ურ-ი, სპეციფიკ-ურ-ი, სქოლასტიკ-ურ-ი, კლასიკ-ურ-ი (სტილი), ეთიკ-ურ-ი, ანალიტიკ-ურ-ი (ანალიტიკა), ინტერნაციონალ-ურ-ი (←ინტერნაციონალი), ინტერნაციონალისტ-ურ-ი (←ინტერნაციონალისტი), იდეალ-ურ-ი (←იდეალი), იდეალისტ-ურ-ი (←იდეალისტი), ევროპ-ულ-ი (შდ. ევროპ-ელ-ი), ანალიზ-ურ-ი (←ანალიზი), ობიექტ-ურ-ი, სუბიექტ-ურ-ი, თეორი-ულ-ი, ემპირი-ულ-ი (←ემპირია)... კლას-ობრივ-ი (და არა: კლასიური, მაგ. ბრძოლა)...

შენიშვნა I. ამ რიგისათვის, გამონაკლისის სახით, წარმოების და-საყრდენად შეიძლება მიღებულ იქნეს უცხო ზედსართავის ფუძეც, თუ ეს წარმოება სალიტერატურო ენაში გაბატონებულია:

მუსიკალური, ფორმალური, ნორმალური, თეატრალური, ცენტრალურ-ი, მატერიალური.

შენიშვნა II. მაგრამ ასეთ შემთხვევაშიც ნასესხები არსებითი სა-ხელის ფუძიდან ზედსართავის კანონზომიერი წარმოება პარალელურად საე-სებით დასაშვებია:

მუსიკალური და მუსიკური, რევოლუციონური და რევოლუციური, რეაქციონური და რეაქციული.

შენიშვნა III. გამონაკლისის სახით უნდა დარჩეს: ფაქტიური, ტიპიური.

7. ზემოთქმულის მიხედვით შეუწყნარებელია წარმოებისათვის დასაყრდენად გამოყენება ჯცხო ენის ზედსართავის უმართებულოდ გამოყოფილი ფუძისა.

უნდა იყოს: ელასტიკ-ური (და არა: ელასტიური ← эластиче-ский (эластический)), მაგრამ გამონაკლისის სახით გვექნება: იური-დი-ული.

8. ბერძნულიდან მომდინარე -მა'თი დასრულებულ სიტყვებში ბო-ლოსართი -ურ-ი ემატება ფუძის სრულ სახეს:

პრობლემა — პრობლემატ-ურ-ი

სქემა — სქემატ-ურ-ი

და ასე: სისტემატ-ურ-ი, სომატ-ურ-ი, თემატ-ურ-ი, დრამატ-ულ-ი (და აგრეთვე: დრამის, მაგ., თეატრი), პრაგმატ-ულ-ი.

9. უნდა გაირჩეს სხვადასხვა შინაარსის მქონე ზედსართავი წარმოებანი, რომელნიც გარეგნულად ერთმანეთს ეშვავსებიან:

პედაგოგიური (პედაგოგია) || პედაგოგიკური (პედაგოგიკა); მა-სიური (მასივი, массивный || მასობრივი, სამასო, მასური (მასა, массовый); კლასობრივი (классовый) || კლასიკური (классический).

შენიშვნა. გამონაკლისის სახით განურჩეველი დარჩება экономный და экономический, გვექნება ეკონომი-ურ-ი.

უცხო სიტყვათა ქართულად გადმოცემის ს ა კ ი თ ხ ე ბ ი

(ს. ყ ა უ ხ ზ ი ზ ე ი ლ ი ს მოხსენებრს მიხედვით)

თ ე ზ ი ხ ე ბ ი

საკითხი ეხება უცხო სიტყვათა ქართულად გადმოცემის დროს ბგერითი მხარის მოგვარების საკმეს. დღევანდელ სალიტერატურო ენაში ხშირად გვხვდება ასეთი პარალელური ფორმები:

ლოგიკა	—	ლოლიკა
ტრაგიკული	—	ტრალიკული
ესთეტიკა	—	ესტეტიკა
ტერმინი	—	თერმინი
ფსიქოლოგია	—	ფსიზოლოგია
ტექნიკა	—	ტეხნიკა
ჰეგემონია	—	გეგემონია
ჰიპნოზი	—	გიპნოზი
გენიოსი	—	ჰენიოსი
ლექსიკონები	—	ლექსიკონები
ექვივალენტი	—	ექვივალენტი და სხვა.

იმ საკითხის გადასაწყვეტად, თუ ამ პარალელური ფორმებიდან რომელს უნდა მიეცეს უპირატესობა, ანგარიში უნდა გაეწიოს შემდეგს სამ გარემოებას:

- 1) რომელი ფორმა უფრო სწორია იმ ენის მიხედვით, საიდანაც ესა თუ ის სიტყვა მომდინარეობს;
- 2) რომელი ფორმა არ ეწინააღმდეგება ქართული ენის ნორმებს;
- 3) რომელი ფორმა დღევანდელს სამწერლობო ენაში გაბატონებული.

1. ძ-ხ.

იმ სიტყვებში, რომლებიც ამჟამად იპყრობს ყურადღებას, გვხვდება ერთი ბგერა, რომელსაც დავალებული აქვს გადმოვცეს ბერძნული χ , ლათინური ch , რუსული $х$. ასეთ სიტყვებში ბერძნული და (მასთან ერთად) ლათინურიც თავიანთი სალიტერატურო ენის ძველ პერიოდში და გვიან სალაპარაკო ენაშიც ხმარობდა ქ-ს და არა ხ-ს.

ძველმა ქართულმა სალიტერატურო ძეგლებმა შეგვინახეს აუარებელი ნიმუში X-ს ასეთი გადმოცემისა (მიქაელი, ანტიოქელი, აქილიანი, კრისტე, კრონიკონი და სხვ.) და სალაპარაკო ენაც კარგად შეეთვისა ამ გამოთქმას; ეს ჩანს იქიდან, რომ დღესაც რამდენსამე ისეთ სიტყვას ვხმარობთ, სადაც კი მიგვაჩნია სრულიად ბუნებრივად და არა ზ, მაგალითად: მალაქია (და არა მალახია), კრისტინე (და არა ხრისტინე), ქარაგმა, სტომაქი, სტიქიონი, ბოქლომი.

მოხსენებოს თანახმად კო მ ი ს ი ა ი ლ ე ბ ს დებულებას: ვინაიდან ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე სიტყვებში X-სათვის ძველმა სალიტერატურო ენამ მოგვცა ძ და ახალმა სალიტერატურო და სალაპარაკო ენამაც შეინარჩუნა ეს ძ, ყველგან ასეთ შემთხვევაში დარჩეს გამოთქმა ძ. მაგ.:

არქაიზმი	ტექნიკა
არქაული .	ტექნიკუმი
არქეოლოგია	ტექნიკური
არქიმედე	ტექნოლოგია
არქიტექტურა	ტრიკინა
ბრაქიცეფალური	ფსიქიკა
ბრონქები	ფსიქიკური
ბრონქიალური	ფსიქოლოგია
ექინოკოკი	ქლორი
პოლიტექნიზაცია	ქორდა
პოლიტექნიკური	ქრესტომათია
სპიროქეტა	ქრონიკა
სტიქიური	ქრონოლოგია

2. თ-ტ.

თ-ტ-ს საკითხში მეტი შეცდომაა მოსალოდნელი, ვიდრე ქ-ს საკითხში. იმ დროს, როდესაც ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე სიტყვებში ჩვენ მხოლოდ ქ გვხვდება, ვინაიდან ძველ ბერძნულსა და ლათინურს ზ არა ჰქონიათ, თ და ტ ორივეა მოსალოდნელი, რადგან იმ ენებს ერთიც ჰქონდათ და მეორეც (ზ და ტ). რუსული ენა (ისევე, როგორც გერმანული და ფრანგულიც) ორსავე ბგერას ერთნაირად გამოთქვამს; დაწერით კი გერმანული და ფრანგული თ-ს წერენ th, ტ-ს t, ხოლო რუსულს მხოლოდ ერთი ტ მოეპოვება. მართა ძველი რუსული განასხვავებდა მათ: ზ-სათვის ჰქონდა (h), ხოლო ზ-სათვის—т. ქართული ძველი სალიტერატურო და სალაპარაკო, ახალი სალიტერატურო და სალაპარაკოც მტკიცედ განასხვავებდნენ ამ ორ ბგერას.

თქმულის თანახმად კომისია იღებს დებულებას: ვინაიდან ქართულისათვის ბუნებრივია თ-სა და ტ-ს გარჩევა და ეს გარჩევა განმტკიცებულია დღევანდელ სალიტერატურო და სალაპარაკო ენაშიც, ყველა ის სიტყვა, სადაც თ არის, მანით იხმარებოდეს და არა ტარით, ხოლო სადაც ტ არის, ტარით იხმარებოდეს და არა მანით.

სრულებით საჭირო არ არის რაიმე გამონაკლისის დაშვება თ-ტ-ს ხმარებაში. ამიტომ უნდა იწერებოდეს:

თ: ათვისტი	ერიტროციტები	კათოღი
ანთოლოგია	ესთეტიკა	ლითონი
ანთროპოლოგია	თეატრი	ლოგარითმი
ანთროპომეტრია	თეზისი	მათემატიკა
ანთროპომორფიზმი	თემა	პათოლოგია
ანტითეზისი	თეოლოგია	სიმპათია
აპათია	თეოფილე	სიმპათიკური
არითმეტიკა	თეორემა	სინთეზი
ბიბლიოთეკა	თეორია	ფიზიოთერაპია
დითირამბი	თერაპია	ფილანთროპია
ეთერი	თერმოსი	ფიტოპათოლოგია
ენტუზიასტი	თერმოდინამიკა	ფსიქოპათი
ეპითელიუმი	თერმომეტრი	ფსიქოპათოლოგია-
ეპითეტი	კათეტი	

ტ: ატომი	ოდონტოლოგია
ატროფია	ონტოლოგია
ეტიოლოგია	ტავტოლოგია
კატალოგი	ტელეოლოგია
კატალიზი	ტელეგრაფი
კატაპლექსია	ტელეფონი
კატასტროფა	ტერმინი
კატეგორია	ტერორი
კლიმატური	ტიფი
მეტაფიზიკა	ფოტოგრაფია

ამგვარადვე მოგვარდეს თ-ტ-ს საკითხი იმ სიტყვებისათვის, რომლებიც ბერძნულ-ლათინურიდან კი არ მომდინარეობენ, არამედ გერმანულ-ფრანგულიდან. დღეს გერმანული და ფრანგული თითქმის აღარ განასხვავებენ გამოთქმაში თ-სა და ტ-ს. ძველად ასეთი განსხვავება არსებობდა; ამჟამად კი ფრანგული ორსავე შემთხვევაში გამოთქვამს დაახლოვებით ტ-ს, ხოლო

გერმანული *თ*-ს, დამწერლობაში კი ორივემ შეინარჩუნა განსხვავება: *th* და *l*. ვინაიდან მხოლოდ ერთ-ერთი ქართული ან *თ*, ან *ტ* ზედმიწევნით არ გადმოგვცემს გერმანულ-ფრანგულ ბგერებს, ამიტომ ლოგიკურია დამყარება გერმანულ-ფრანგულ დაწერილობაზე და *th*'ს შემთხვევები თანით გადმოიცეს, ხოლო *l*'ს შემთხვევები ტარით. მაშასადამე, უნდა იხმარებოდეს: ბატალიონი, ბატარია, ბეტონი, ერდუურტი, ეტაპი, ეტიკეტი, ვირტუოზი, ვიტრინა, კაბინეტი, მაგრამ: გოთა, გოეთე, ღოროთეა და სხ.

3. ჰ (*h*).

h იყო ხორხისმიერი ბგერა, რომელსაც ბერძნულში საგანგებო ასო არა აქვს. რომაელი გრაძატიკოსები *h*'ს გამომხატველ ასოს არც კი უწოდებდნენ ასოს (*littera*), არამედ მხოლოდ ნიშანს ეძახოდნენ: *nota aspirationis*. სიტყვის თავში, ანლაუტში, ის სუსტად მოისმოდა, ხოლო ინლაუტში იმდენად დასუსტდა, რომ სულ დაიკარგა. ამის მაგალითებია ლათინური *nemo* ← * *neheimo*

nil ← * *nihil*

საშუალ ბერძნულში ეს ჰ კიდევაც გაქრა. და ამის შედეგი უნდა იყოს, რომ ძველი ქართული მეტწილად არც კი გადმოგვცემს ჰ-ს.

ელადა	და არა ჰელადა
ელისპონტო	და არა ჰელისპონტო
ერმი	და არა ჰერმი
ეფესტოს	და არა ჰეფესტოს
არის შემთხვევები, როდესაც გვაქვს:	
ჰეროდე,	
ჰრომი.	

პირველი შეიძლება ერთ-ერთი უძველესი სიტყვა იყოს, ქართულში ბერძნულიდან გადმოსული, ხოლო მეორის ჰ მწიგნობრული გზითაა ალბათ შემოსული.

ასეთ პირობებში ძნელია იმაზე ლაპარაკი, რომ ამ ჰ-ს ნაცვლად სადმე იწერებოდეს გ, როგორც ამას ვხვდებით დღევანდელ სალიტერატურო ქართულში.

კომისიამ მიიღო მოხსენების შემდეგი დასკვნა: ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე ჰ ბგერის შემცველი სიტყვები, რომლებშიც რუსულმა სათანადო ბგერისა და ახლოს უქონლობის გამო დაწერა *г* (გამოთქვამს კი ზოგჯერ *д* -ს), უნდა დაიწეროს ჰაეთი; მაშასადამე, იქნება:

აბჰესი	ჰიგიენა
აწჰესი	ჰიდრაულიკა
ზაჰესი	ჰიდროლოგია
კონტრაჰენტი ¹	ჰიმნი
რიონჰესი	ჰიპოზონი
ჰალუცინაცია	ჰიპოთეზი
ჰეგემონია	ჰიპოტენუზა
ჰიბრიდი	ჰონორარი

გეგვე წესი დარჩეს ძალაში ინგლისურ-გერმანული სიტყვების გადმოცემისას. სადაც ინგლისურ-გერმანულში სიტყვას **h** (H) აქვს, ქართულშიც ჰე ისმარებოდეს და არა ბანი; მაშასადამე, იქნება:

აბლერჰალდენი	ჰანოვერი
მანჰაიმი	ჰანზა
რაინჰარტი	ჰილზები
ჰალსტუხი	ჰოფმარშალი
ჰამბურგი	

4. ზ-ლ.

გ-ს გადმოცემის დროს ქართულში წინათ უფრო მეტი არეულობა იყო, ვიდრე ახლა არის. წერდნენ „ლრამატიკა“, „კატილორია“, „ლოლიკა“, „ტრალედია“ და სხვ. დღეს თითქმის უფრო მოწესრიგებულია გ-ს გადმოცემის საქმე. ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე ო-ს შემცველი ყველა სიტყვა იწერება უკვე ზ-თი, ხოლო აქაიქ მაინც აქვს ადგილი რეცედივს. მაგ., ზოგიერთი ხმარობს ლოლიკა, ტრალიკული (მაგრამ ამბობს ტრაგედიას).

ბერძნული ო მართლაც ნაირ-ნაირი იყო. ის ერთი იყო ი და ე-ს წინ, ხოლო სულ სხვანაირი იყო დანარჩენ შემთხვევაში. პირველ შემთხვევაში ის ისეთი ბგერა იყო, რომ ქართულმა საუკეთესოდ დაინახა მისი გადმოცემა ბანით (ძველიდანვე ცნობილია სიტყვები გიორგი, გერონტი, მაგისტროსი), ხოლო მეორე შემთხვევაში ბევრგან ლ მოგვცა: პითაღორა, ლიკურლოსი, მალნისია. ასე რომ, თუ ძველი წესი დარჩა ძალაში, სწორედ „ლოგიკა“ უნდა იწერებოდეს და არა „ლოლიკა“, „ტრაგიკული“ და არა „ტრალიკული“. მაგრამ იმ მეორე შემთხვევაში ლ არ გამოხატავდა ზედმიწევნით პირველი ო-საგან განსხვავებულ მეორე ო-ს და ამიტომ შემდეგ ხანებში ორივე ო-ს გადმოცემა ერთმანეთში აირია (მაგ. დიოლენი).

¹ ლათინურისაგან contrahio, ხოლო „აგენტი“ ლათინურისაგან ago (agens)

კომისიამ გაიზიარა შემდეგი დებულება: ვინაიდან ქართულ-სალაპარაკო ენაში მეტწილად მანიანი ფორმებია გაბატონებული და ეს მ გამართლებულია ისტორიითაც, მ უნდა დარჩეს ისეთი შემთხვევებისათვისაც, როგორიცაა „ლოზიკა“ და „ტრაპიკული“, სადაც ლ-ს არავითარი საფუძველი არ მოეპოვება, და, მაშასადამე, ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე სიტყვებში ლ საზოგადოდ არ გვექნება. ამგვარად, უნდა იხმარებოდეს:

აგიტაცია	გეოლოგია	მეგალომანია
აგრაფია	გეომეტრია	პედაგოგი
აგრონომია	გრამატიკა	პრაგმატიზმი
ალეგორია	გუბერნატორი	ტრაგედია
ანაგრამა	დემოგრაფია	ტრაგიკული
გენეალოგია	ლიაგრამა	ფრაგმენტი და სხვა.
გენერალი	ლიალოგი	
გენეტიკა	ლოგარიტმი	
გენიოსი	ლოგიკა	
გეოგრაფია	მეგალითები	

5. ზ-ძ.

ამ ბერძნული შემცველი სიტყვებიც ქართულს ლიტერატურაში (სამეცნიერო ტერმინოლოგიაში) ორნაირად არის გადმოცემული.

ზოოლოგია	ძოოლოგია
ზოოტექნიკა	ძოოტექნიკა
პროტოზოა	პროტოძოა და სხვა.

აქ ზ-ძ-თი გადმოცემულია ბერძნული Ζ (ლათ. z: zoologia და სხ.). ძველ ბერძნულში Ζ მართლაც გამოხატავდა დაახლოვებით ძ-ს, ხოლო შემდეგ ხანებში მან, როგორც ბერძნულში, ისე ლათინურში, მოგვცა ზ. ეს უკანასკნელი გამოთქმა დამკვიდრდა ჯერ კიდევ ძველ ქართულში (ზაქარია, ზევსი, ზენონი, ზოდიაკო, მონაზონი, ტრაპეზი და სხვ.). იგივე გამოთქმა ზ გაბატონდა ევროპულ ენებში (რუსულში, ფრანგულში, ინგლისურში). ამიტომ მოკლებული იქნებოდა მეცნიერულ საფუძველსაც და დღევანდელ რეალობასაც, რომ ჩვენ ძ გვებმარა.

კომისიამ გაიზიარა დასკვნა: ბერძნულ-ლათინურიდან მომდინარე Z-ს შემცველი სიტყვები უნდა გადმოიცეს ზ-თი და არა ძ-თი. მაშასადამე, უნდა იხმარებოდეს:

ზევგიტები	ზოგეოგრაფია
ზეფირი	ზოოლოგია
ზიგოტები	ზოოტექნიკა
ზილოტები	ზოოქიმია
ზონა	პროტოზოა და სხვა.

6. ვ-ი.

მრავალი ბერძნულ-ლათინური სიტყვაა ქართულში შემოსული ან უშუალოდ, ან ევროპული ენების მეშვეობით, რომლებშიც გვხვდება ბერძნ. *υ*, ლათინ. *y*. ძველი ქართული ასეთ შემთხვევაში ხმარობდა ვ-ს (ვპატოსი, ვრკანია და სხვ.), ხოლო უფრო გვიან ხანებში, როდესაც თვით ბერძნულში *υ*-მ გამოთქმაში ი მოგვცა, გადმოსცემდა ინით, გარდა ზოგიერთი შემთხვევისა, რომლებშიც ძველმა *υ*-მ ქართულ ნიადაგზე უკვე ვი დაიმკვიდრა (კვიპაროსი, კვირიკე და სხვ).

კო მ ი ს ი ა მ მ ი ი ლო მოხსენების დასკვნა: ვინაიდან თვით ბერძნულში საკმაოდ ადრე მოხდა *υ*-ს ინად ქცევა და ქართულმაც ასეთი გამოთქმა შეითვისა უმეტესწილ, გარდა ამისა თანამედროვე ქართულს *υ*-ს შესატყვისი არ მოეპოვება, ხოლო მას ჰეელაზე უფრო უახლოვდება ი, ამიტომ ბერძნულ-ლათინური ვ-ს შემცველი სიტყვები გადმოიტეს ინით; მაშასადამე, იქნება:

დიონისე	ლიკურგე
ესქილე	ოდისევი
თეოფილაქტე	პოლიკარპე
იპოლიტე	ჰიპოთეზი
კიროსი	ჰიპერბოლი და სხვა.
სინიდისი	

გამონაკლისის სახით დარჩეს დამკვიდრებული ვი სიტყვებში: კვიპაროსი, კვირიკე.

7. ე.

ბერძნული ე ჩვენი წელთაღრიცხვის პირველ საუკუნეებშივე ენიდან ინად იქცა და ძველმა ქართულმა უმეტესწილ ე-ს შემცველი სიტყვები ინით გადმოგვცა (გარდა ჟძველეს პერიოდში შეთვისებული სიტყვებისა; ეკლესია, მონასტერი, კერეონი, ეპისტოლე). მაგრამ იმ უცხო სიტყვებში, რომელთაც ჩვენ ვხმარობთ ლათინურის

წყალობით და რომელთაც შერჩა ძველი გამოთქმა, ყველა ენაში მიღებულ იქმნა $\eta = \epsilon$. ამიტომ კომისიამ გაიზიარა მოხსენების დასკვნა, ამ რიგის სიტყვებში თანამედროვე ქართულში მიღებულ იქნეს $\eta = \epsilon$;

ალეგორია	ზენონი	სქემა
არქიმედე	თეზევი	ჰერაკლე
დემოკრიტე	კატეგორია	ჰეროდოტე
დემოსთენე	პრობლემა	ჰომეროსი
ემბლემა	რეტორიკა	ჰეგემონია

გარდა სიტყვისა $\chi\eta\mu\epsilon\acute{\iota}\varsigma$, სადაც უკვე დამკვიდრებულია ინი („ქიმია“) და რამდენიმე საკუთარი სახელისა, სადაც ძველი ქართულის მემკვიდრეობით ახალ ქართულშიც შენარჩუნებულია ინი (დიმიტრი, მიტროფანე).

8. დიფთონგები $\alpha\epsilon$, $\epsilon\iota$.

დიფთონგები $\alpha\epsilon$ და $\epsilon\iota$ საშუალო ბერძნულში, რომლის ფორმების გავლენით მოდიოდა ქართულში ბერძნულ-ლათინური სიტყვები, მონოფთონგებად იქცნენ ($\alpha\epsilon = \epsilon$, $\epsilon\iota = \iota$). გარდა ამისა ლათინურმაც ისინი მიახლოებით მნით ($\alpha\epsilon$) და ინით (ι , ზოგჯერ e), გადმოსცა.

ამიტომ კომისიამ გაიზიარა, რომ $\alpha\epsilon$ და $\epsilon\iota$ დიფთონგების შემცველი სიტყვები ქართულში ენით და ინით გადმოიცეს; მაშასადამე, იქნება:

$\alpha\epsilon$: ეხოპე	$\epsilon\iota$: არისტიდე
ენეა	ემპირია
ესქილე	ევკლიდე
ეტოლია	თერაპია
ესთეტიკა	ირინე

9. ეჰ—ეი—ეჰ.

არეე-დარევაა ორხმოვანი $e\alpha$ -ს გადმოცემის საკითხშიც:

ლეეკოციტები	—	ლეიკოციტები
დეეტეროგამია	—	დეიტეროგამია
ევროპა	—	ეუროპა

ორხმოვანა $e\alpha$ იმ ენების გამოთქმაში, საიდანაც მომდინარეობს $e\alpha$ -ს შემცველი სიტყვები, უდრიდა ეჰ-ს, სადაც უ უმარცვლო ბგერას წარმოადგენს. ქართულში კი უმარცვლო უ იძლევა დაახლოვებით ე-ს (შდ. გამოთქმა შემდეგი სიტყვებისა: გვარი—გუარი, ცვარი—ცუარი და სხვ.).

ამიტომ, ასკენის კომისია, ბუნებრივია, ქართულში ყველა $e\alpha$ ორხმოვანას შემცველი სიტყვა დაიწეროს ეჰ-ით და არა

ეი-თ ან ეუ-თი. მაშასადამე, იხმარებოდეს: დევტეროგამია, ევროპა, ზევგიტები, ლევკემია, ლევკოციტები, ნევრალგია.

შენიშვნა I: ევ-ის ნაცვლად ეი დარჩეს სიტყვაში ნეიტრალური, სადაც ეი გამოთქმაა გაბატონებული.

შენიშვნა II: eu ორხმოვანას ანალოგიურია ორხმოვანა eu, რომელიც აგრეთვე უნდა დაიწეროს აჲ და არა აუ; მაშასადამე, იქნება: ავტოგამია, ავტონომია, ტავტოლოგია (და არა: აუტონომია, ტაუტოლოგია და სხვ.).

10. კვ — ქვ.

კვ გვხვდება ლათინურიდან (გერმანულ-რუსული გზით) მომდინარე სიტყვებში და უდრის კუ-ს ხმოვნების წინ. ასეთ სიტყვებს ქართული სალიტერატურო ენა უკანასკნელ წლებამდე გამოთქვამდა ღ წერდა: კვადრატი, კვალიფიკაცია, ლიკვიდაცია და სხვ., ხოლო უკანასკნელ წლებში ზოგიერთი ლიტერატორი წერს: აქვარელი, კვალიტეტი, ლიქვიდაცია და სხვ. უკანასკნელი გამოთქმა და დაწერილობა ემყარება იმ შეხედულებას, თითქოს ქართული კ უფრო მკვეთრი იყოს, ვიდრე ყოველგვარი უცხოური კ ბგერა. მართალია, ქართული კ რუსულ к-ზე გაცილებით უფრო მკვეთრია, ვიდრე გერმანული k (რომელიც უფრო ქართულ კ-ს უდრის), მაგრამ ჩვენს შემთხვევაში (კუ) ისეთ კ ბგერასთან გვაქვს საქმე, სადაც კ-გამოთქმას არავითარი საფუძველი არა აქვს. ძველ ლათინურს მოეპოვებოდა სამი ხორხისმიერი კ ბგერა: q k c; პირველი (q) გვხვდება o-სა და u-ს წინ და უფრო ღრმა ხორხისმიერი იყო (უფრო ქართულ ყ-სკენ იხრებოდა), მეორე a-სა და თანხმოვნების წინ იხმარებოდა (ქართული კ), ხოლო მესამე e და i -ს წინ იხმარებოდა (ეს შეიძლებოდა უფრო კ-ს შესატყვისი ყოფილიყო). კლასიკურმა ლათინურმა დამწერლობაში გააერთიანა სამივე კ და წერდა ყველა სამივე სახის კ-სთვის ასო c-ს, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში კუ კომპლექსს ხმოვნის წინ, სადაც უ თანხმოვნური (ვ) გამხდარიყო, დაუტოვა დაწერილობა კუ. აქ კ ყოველთვის იყო ღრმა ხორხისმიერი ბგერა და კ გამოთქმას ის ორი საფეხურით არის დაშორებული.

თქმულის თანახმად კომისიამ ასეთი დასკვნა მიიღო: კუ კომპლექსი უნდა გამოითქვას და დაიწეროს კჲ და არა ძჲ¹; მაშასადამე, იხმარებოდეს:

¹ კვ გამოთქმა და დაწერილობა გამართლებული იქნებოდა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა კვ კომპლექსი ქართულისათვის უჩვეულო ყოფილიყო, მაგრამ ქართულისათვის სრულიად ბუნებრივია კვ (კვალი, კვლევა, სიკვდილი და სხვა).

ადეკვატი	კვალიფიკაცია
ადეკვატური	კვანტიტეტი
აკვარელი	კვარტალი
აკვარიუმი	კვესტორი
ანტიკვარული	კვიეტიზმი
ეკვატორი	კვინტა
ეკვივალენტი	კვორუმი
ეკვილიბრისტიკა	ლიკვიდაცია
კვადრატი	რეკვიზიცია და სხვა.
კვალიტეტი	

11. ძბ და ფს.

გარდა ზემოთგანხილული მოვლენებისა არის კიდევ მრავალი, რომლებიც უცხო სიტყვათა გადმოცემის დროს თავს იჩენს და მოწესრიგებას მოითხოვს.

კომისიამ მიიღო დასკვნა სალიტერატურო ქართულში ნასესხებ სიტყვებში

ა) ცქ კომპლექსი გადმოიცეს ქტ და არა კტ: არქიტექტორი, დირექტორი, ინდუქტორი, კონდუქტორი, რექტორი, რექტორი და სხვ.

ბ) ps კომპლექსი (ბერძნული ψ) გადმოიცეს ფს და არა პს: ელიფსი, ელიფსური, კაფსული, ფსევდონიმი, ფსიქოლოგია და სხვ.

ევროპის ენებიდან მომდინარე Ia და Iu ჯგუფი- ბიანი სიტყვები ქართულში

(ა. შანიძის მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. ქართულში მოიპოვება აუარებელი ისეთი სიტყვა, რომლებიც ევროპის ენებიდან მომდინარეობს და რომლებშიც ევროპული ენების Ia და Iu ჯგუფი სხვადასხვაგვარადაა გადმოცემული; მაგ.: Ia ჯგუფისათვის გვაქვს ერთი მხრით კლასი, ლამპა, პაკლამაცია, დეკლამაცია, ბალანსი, ირლანდია, ისლანდია და მისთ., მეორე მხრით—იზოლიაცია, კომპილიაცია, რეგულიარული, პოპულიარული, მალიარია, ფინლიანდია, და მისთ.; Iu ჯგუფისათვის კი—ერთი მხრით ლუპა, ბლუზა, კლუბი და მისთ. და მეორე მხრით ევოლიუცია, რევოლიუცია, ილიუსტრაცია, ალიუმინი და მისთ. ზოგიერთი მათგანისათვის ქართულში მოიპოვება პარალელური ფორმები, მაგ., გვხვდება როგორც იზოლიაცია, ისე იზოლაცია, როგორც რევოლიუცია, ისე რევოლუცია და მისთ.

2. ევროპის ენებში (ფრანგულში, გერმანულში, ინგლისურში, იტალიურში და სხვ.), რომლებიც ლათინურ წერას მისდევენ, Ia და Iu ჯგუფის გამოთქმა ყველგან ერთი და იგივე არ არის, მაგრამ ქართულ ენას ამ ჯგუფიანი სიტყვების სესხებისას თითქმის ყოველთვის რუსულთან აქვს უშუალო ურთიერთობა, ეს სიტყვები მას უმთავრესად რუსული ენისაგან აქვს შეთვისებული. სხვადასხვაობა ამ ჯგუფების გადმოცემისა ქართულში აიხსნება, ერთი მხრით, იმით, რომ თვით რუსულს სხვადასხვაგვარად აქვს გადმოღებული ეს ჯგუფები: Ia ჯგუფი ხან лн'თია გადმოღებული (მაგ. лампа, декламация, прокламация, Ирландия, და მისთ.), ხან кн'თი (მაგ., компиляция, симуляция, спекуляция და მისთ.); Iu ჯგუფი—ხან лუ'თი და ხანაც лю'თი (მაგ. ერთი მხრით клуб, луна და მისთ., მეორე მხრით эволюция, революция, резолюция, алюминий და მისთ.).

3. რუსულის მიერ ორგვარი მოპყრობა აღნიშნული კატეგორიის სიტყვებისადმი აიხსნება ისტორიულად: იგი სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ენის გავლენას განიცდიდა და ამგვარ სიტყვებს სხვადასხვა გზით

იღებდა. ამით აიხსნება, მაგალითად, ის გარემოება, რომ გეოგრაფიულ სახელებში, რომლებსაც ბოლოს გერმანული-land მოუდის, რუსულში ხან ландия არის და ხან -ляндия (Голландия, Ирландия, Исландия, მაგრამ: Финляндия, Эстляндия, Курляндия).

4. იმ შემთხვევაში, როდესაც ენა Ia და Iu ჯგუფის მქონე ევროპულ სიტყვებში Ia და Iy ჯგუფებს ხმარობს, ქართულში არავითარი მერყეობა არ არის: ყველგან ლა გვაქვს. სხვადასხვაობა და მერყეობა მხოლოდ მაშინ იჩენს თავს, როცა რუსულში ля ან лio არის: ამათ შესაფერისად ქართულში ხან ლა და ლუ გვხვდება, ხან კი ლია და ლიუ. რაც რუსული წერისა და გამოთქმის თავისებურებათა ნიადაგზეა წარმოშობილი.

5. რუსულ ენას ახასიათებს საზოგადოდ თანხმოვანთა ორგვარი გამოთქმა: მაგარი და რბილი. მაგრამ წერისა და ბეჭდვის დროს სილბო და სიმაგრე თანხმოვნებისა სხვადასხვა შემთხვევაში სხვადასხვაგვარადაა გამოხატული: ერთი მხრით, სილბოსთვის არსებობს *h* (мягкий знак), სიმაგრისათვის კი არაფერი; მაგ., брат და брать სიტყვებში ბოლოკიდური *t* ერთ შემთხვევაში მაგარია (брат), მეორე შემთხვევაში კი რბილია (брать); მაშასადამე, „რბილი ნიშნის“ („*h*“ ნიშნის) მოწერა დარბილებას აღნიშნავს თანხმოვნისას, უამისობა კი — სიმაგრეს. ეს წესი გვხვდება მარცვლის ბოლოს. მეორე მხრით, თანხმოვნის სილბო-სიმაგრის გამოსახატავად რუსული ენა კომბინაციას მიმართავს მომდევნო ხმოვნის ნიშნებთან დაკავშირებით: ერთი რიგის ნიშნების წინ მაგრად გამოთქვამს, მეორე რიგის წინ კი — რბილად. რადგანაც ევროპული Ia და Iu ჯგუფებიანი სიტყვების განხილვისას მართა და უ არის საინტერესო, უნდა ითქვას, რომ ამ ხმოვანთა გადმოსაცემად რუსულს ორ-ორი ნიშანი გააჩნია: ა'სთვის *a* და *я*, უ'სთვის *u* და *ю*. ამათგან *я* და *ю* ნიშნების შესახებ ყალბი წარმოდგენა არსებობს: ფიქრობენ თითქოს ისინი ყოველთვის *ja* და *ju* ჯგუფებს გადმოგვცემდნენ. მართალია, ასეთი გამოთქმაც აქვთ მათ ზოგიერთ შემთხვევაში, მაგ., ცალკე აღებისას (ვთქვათ *я* მე), ან სიტყვის თავში (მაგ., ясно, Яков, Юный, Юный და მისთ., ან კიდევ „მაგარი ნიშნის“ [х] (ახლა უმეტესად აპოსტროფის [']) ან რბილი ნიშნის [h] შემდეგ, ვთქვათ, объявление ან объявление, съезд ან съезд, ладья და მისთ.), მაგრამ სხვა შემთხვევებში ისინი იმავე ბგერებს გადმოსცემენ, როგორც *a* და *u*, იმ განსხვავებით მხოლოდ, რომ *a* და *u* ნიშნების დაწერა წინა თანხმოვნის სიმაგრეს მოასწავებს, *я* და *ю* ნიშნებისა კი — იმავე წინა თანხმოვნის სილბოს; მაგალითად: мать და мать სიტყვებში ხმოვნები გამოთქმით ერთი და იგივეა, ორგანვე ა იქმის, მაგრამ განსხვავებულია წინა თანხმოვანი მ: პირველ შემთხვე-

ვაში იგი მაგარია (мать), მეორეში კი--რბილი (мять). ასეთივე შეფარდებაა ამ მაგალითებშიც: рил და рил, вал და вал და მისთ. აქ განსხვავებულად გამოითქმის თანხმოვნები р და н, და არა მათი ზომდენო ხმოვნები: რაც ითქვა а და я'ს ურთიერთობის შესახებ, იგივე ითქმის у და ю'ს ურთიერთობისა და შეფარდების შესახებაც: მაგალითად, тук და тюк ან оппортунист და оппортьюнист რუსულ სალიტერატურო გამოთქმაში არა ხმოვნების მიხედვითაა განსხვავებული, არამედ თანხმოვნებისა: т ერთ შემთხვევაში მაგარია (тук, оппортунист), მეორეში კი რბილი (тюк, оппортьюнист).

6. მაგრად და რბილად გამოთქმის წესები რუსულში თანხმოვანთა დიდ უმეტესობას ეხება¹ და მათ შორის „ლ“საც: მისი დარბილება მარცვლის ბოლოში წერის დროს იმით გამოიხატება, რომ „л“ (რბილი ნიშანი) უნდა მოეწეროს, სიმაგრე კი არაფრით არ აღინიშნება (ვთქვათ, пыль და пыл,) ხოლო მომდევნო а და უ'ს შემთხვევაში. ზოგადი წესის მიხედვით, მისი სიმაგრე а და у ნიშნის მოწერით გამოიხატება, დარბილება კი я და ю ნიშნების საშუალებით; მაგ: глялх და глялх, лук და лук ერთი მეორისაგან л ასოს მიერ აღნიშნული ბგერით განსხვავდებიან, თორემ ხმოვანი პირველ შემთხვევაში იქაც а არის და აქაც а, მეორე შემთხვევაში იქაც у და აქაც у: რაც შეეხება „л“-ს, იგი а და у'ს წინ მაგარია (глядх, лук), я და ю'ს წინ კი რბილი (глядх, лук).

ქართულში არ მოგვეპოვება რუსულის მსგავსად თანხმოვანთა გაპალატალება (დარბილება). ამიტომ ქართული კაცი, რომელმაც რუსული წერა-კითხვა არ იცის და რომელმაც რუსული სიტყვები მხოლოდ სმენის საშუალებით აქვს შეთვისებული, უყურადღებოდ ტოვებს თანხმოვნების დარბილებას. ამისი მაგალითებია: кухня(=кухня) კუხნა (ან: ქუხნა), тетя(=тетья) ტატა (ან: თოთა), Оля(=Ольа) ოლა, Лёля(=льольа) ლოლა, Коля(=Кольа) კოლა, Соня(сонья) სონა, подряд(=подрьат) ფოღრატი, рюмка(=рюмка) რუმკა და მისთ.

ქართული ინტელიგენტი კი, რომელმაც რუსული წერაც იცის და კითხვაც და რომელმაც я'ს დანახვაზე иа ჯგუფის წარმოდგენა გაუჩნდება ხოლმე, ხოლო ю'ს დანახვაზე иу ჯგუფისა, ფიქრობს, თითქოს ля და лю ჯგუფში რუსულს лля და лйу ჯგუფი ჰქონდეს და სათანადო სიტყვების ქართულად დაწერის დროს მას გამოჰყავს ლია და ლიუ. მაშასადამე, ქართველ ინტელიგენტს я და ю ნიშნების ხმარება „л“-ს შემდეგ გათანაბრებული აქვს იმ შემთხვევებთან, როდესაც ეს ნიშნები (я და ю) სიტყვის წინ გვხვდება.

¹) გამონაკლისს შეადგენენ: ж, ш, ц, ч, щ.

8. ეს გათანაბრება Я და Ю ნიშნებით გამოხატული სხვადასხვა ბგერებისა არ არის სწორი; რუსული გამოთქმის თვალსაზრისით სწორი რომ იყოს, მაშინ შეგვეძლო გადმოგველო ЯЯ და ЮЮ ასე: ლაა, ლაუ, ე. ი., მაგალითები რომ დავასახელოთ, ასე: იზოლააცია და რეზოლაუცია, ამაზე უნდა ითქვას, რომ აა და აუ კომპლექსები; რომლებიც დიფთონგს გადმოსცემდნენ ძველად, კარგა ხანია გაქრა სალიტერატურო ქართულში და თითქმის ყველა ცოცხალ კილოში. ასე რომ, კიდევაც რომ დაწერილიყო ლაა და ლაუ, გამოთქმაში მაინც ლია და ლიუ გვექნებოდა, ანუ, სხვანაირად რომ ვთქვათ, გამოთქმაში ორ-ორი მარცვალი გამოგვივიდოდა. ეს იმიტომ, რომ საზოგადოდ დიფთონგების გამოთქმაზე ქართულმა ენამ დიდი ხანია ხელი აიღო და იმის გამოცოცხლება ამეამად ძალიან ძნელი საქმეა.

9. როცა აღნიშნული კატეგორიის სიტყვებში ქართულად იწერება ლია და ლიუ, ინტელიგენტთა გამოთქმაში ჩვეულებრივ არა ორი მარცვალი მოისმის, არამედ ერთი, თანაც ისე, რომ ხმოვანი ა და უ გამოთქმულია, ი კი არა, სამაგიეროდ, წინა თანხმოვანია დარბილებული მეტად, ვიდრე ჩვეულებრივ; ესე იგი სიტყვა იწერება ქართული ასოებით, მაგრამ გამოთქმა (ლია და ლიუ-ს მიმართ) რუსულია შენახული. მაგალითად, იწერება: ტრანსლიაცია და რევილიუცია, გამოითქმის კი: ტრანსლ'აცია და რევილ'უცია. ასეთი შეუფერებლობა, რომელიც ორენოვან ინტელიგენტთა საუბარს ახასიათებს, ქართულს სხვა შემთხვევაში არა აქვს; აქ კი დარღვეულია ის კარგი წესი, რომელიც (ზოგიერთ გამონაკლისს თუ არ მივიღებთ მხედველობაში) ახასიათებს შეფარდებას ქართულ წერასა და კითხვას შორის: „იწერება ისე, როგორც გამოითქმის და გჟმოითქმის ისე, როგორც იწერება“.

10. ქართ. ლ არც მაგარ რუს. „л“ს უდრის და არც რბილს, მაგრამ იგი უფრო ახლო დგას რბილთან, ვიდრე მაგართან. ევროპის ენათაგან ქართ. ლ თავისი სილბოთი ძალიან ახლოს დგას გერმანულთან და იტალიურთან. ამიტომ უფრო ბუნებრივია ქართ. გამოთქმისათვის, რომ ЯЯ და ЮЮ ჯგუფები ლა და ლუ'ს სახით იქნეს წარმოდგენილი.

11. ევროპის ენებიდან რუსულის გზით შემოსულ სიტყვებში Ia და Ia ჯგუფს არ შეეფერება არც ლია და არც ლიუ, რომლებიც ორმარცვლიანებია და ძალიან დაშორებულია რუსულსა და ევროპის ენების გამოთქმას, არც ლაა და ლაუ, რომელთა ერთმარცვლოვანი (დიფთონგური) გამოთქმაც დღევანდელი ქართულისათვის სრულიად უცხოა.

მოხსენების თანახმად კომისია იღებს: ერთადერთი შესაფერი გადმოღება ევროპული ენების 1a და 1u ჯგუფებისა, რომლებიც რუსეთზე გამოვლით 119 და 110 კომპლექსებს იძლევა, ქართულად არის ლა და ლუ. მაშასადამე, უნდა იხმარებოდეს:

ლა:	აკუმულაცია, აკუმულატორი	მაღარია
	ასიმილაცია	პოლარული, პოლარიზაცია
	ესტლანდია	პოპულარული.
	იზოლაცია, იზოლატორი	რეგულარული
	კანცელარია	ტრანსლაცია და მისთ.
	კომპილაცია, კომპილატორი	

ლუ	ალუმინი	ლუმინიტე
	გლუკოზი ~	მოლუსკი
	დისოლუცია	პლუს
	ეკოლუცია	პოლუსი
	ილუზია	რეზოლუცია
	ილუმინაცია	ჰალუცინაცია და მისთ.
	ლუთერი	

ბ და უმაცვილო ი-ს უმაცველ რუსულ სიტყვათა გადმოცემისათვის ქართულში

(გ. ახვლედიანის მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

I. ბ

1. სალიტერატურო რუსულ ენაში ბ ნიშანს დაკისრებული აქვს გამოხატოს მახვილიანი ი სხვადასხვა მდგომარეობაში, ე. ი. სხვადასხვა ბგერითს გარემოცვაში: 1) სიტყვის თავკიდურში ბ გამოხატავს მახვილიან ი ხმოვანს, რომელსაც წინ უძღვის ჭელერი სპირანტი i (დაახლოვებით ქართ. ჟ), მაგ.: ёлка [iółka], ёж [iój] და სხვა. ასეთივე ბგერითი მნიშვნელობა აქვს ბ ნიშანს წინსართის შემდეგ — აგრეთვე მახვილიან მდგომარეობაში, მაგ.: подъём [pod'ióm], приём [priióm] და სხვა.

2. სიტყვის შიგნით ბ გამოხატავს მახვილიან ი ხმოვანს, რომლის წინა თანხმოვანი რბილია (პალატალურია) ან დარბილებული (გაპალატალებული), მაგ. чёрный [čórnŭj] шёлка [ššółka] ან шчёлка [šščółka] და სხვა; ან ребёнок, [rɛnɔ'ónək], Будённый [búd'ónnɔj] Ковалёв [kəvəlóf], Гринёв [grin'óf] და სხვა.

3. აღსანიშნავია აგრეთვე სიტყვის შიგნით ბ, რომელიც გამოხატავს მახვილიან ი ხმოვანს, მაგრამ არ მიუთითებს არც რბილსა და არც დარბილებულ წინა თანხმოვანზე; ასეთია ж და ш თანხმოვნების მომდევნო ბ: шёлк [ššółk], жёнушка [žónuška] და სხვა. ასეთი დაწერილობა შენარჩუნებულია იმ დროიდან, როცა ж და ш რბილი თანხმოვნები იყო, ახლა კი მათ დარბილებაც არ შეუძლიათ (ან ძალიან იშვიათად).

4. ზემოჩამოთვლილი ბგერითი მნიშვნელობები მიიღო ძველმა მახვილიანმა ე ხმოვანმა რუსული მწერლობის პირველ ხანებში (დაახლოვებით მე-11—12 საუკუნეებში) მაგარი თანხმოვნების წინ. დღევანდელ სალიტერატურო რუსულშიც საერთოდ მოქმედებს იგივე წესი: მახვილიანი „ე“ მაგარი თანხმოვნის წინ წარმოითქმის როგორც ბ (იგულისხმება ზემოაღნიშნულ ბ მისი ბგერითი მნიშვნე-

ლობანი). ამ წესიდან გამონაკლისები აიხსნება ანალოგიის საშუალებით (მაგ.: несут არის несут-ის ზეგავლენით).

5. რუსულიდან ქართულში გადმოტანილი ე-ს შემცველი სიტყვები უმთავრესად საკუთარი სახელებია (Демин, Гринев, Буденный, Аксенов, Могилев, Ковалев და მრავ. სხვ.); რუსული წარმოშობის საზოგადო სიტყვათაგან ქართულში არის „ტოტა“ (тетя) და „იოჟიკი“ (ёжик — ვარცხნილობის ერთ-ერთი სახე). სამაგიეროდ ძალიან ბევრია ქართულში ევროპული (უმთავრესად ფრანგული) სიტყვები, რომლებიც რუსული ენის გზით შემოსულან ჩვენში: жонглер (ფრანგ. jongleur), монтер (ფრ. monteur), антрепренер (ფრ. entrepreneur), режиссер (ფრ. régisseur), партнёр (ინგლ. partner).

6. ქართულში ე-ს გადმოღება ძალიან კრელია იმის მიხედვით, მხოლოდ სმენითაა გადმოღებული (როგორც თოთა, იოჟიკი, რეჟისორი), თუ თვალითაც (გრაფიკის ზეგავლენით), როგორც მონტიორი, ბუდიონი, კოვალიოვი და სხვა.

7. როგორ გადმოიცეს ქართულში ე? ე-ს გადმოღება ყოველთვის ერთი და იმავე ნიშნით ძნელია, ვინაიდან მას სხვადასხვა ბგერითი მნიშვნელობა აქვს, და ასეთი რამ დაარღვევს ქართული მართლწერის შედარებით სიმარტივეს. ქართულში დღეს რომ ე ნიშანი იხმარებოდეს, შეიძლებოდა ე გადმოცემულიყო სიტყვის თავიჯდურაში „ჟო“ ნიშნებით („იოჟიკი“), მაგრამ ასეთი სიტყვები ცოტაა თვით რუსულში და მათგან თითქმის არც ერთი არაა საჭირო ქართულში. ამიტომ ეს შემთხვევა უნდა გამოირიცხოს. უფრო რთული მდგომარეობაა, როცა სიტყვის შიგნით ე მოსდევს ისეთ თანხმოვნებს, რომელთაც რუსულში ორი ვარიანტი აქვთ (რბილი და მაგარი). ქართულ თანხმოვნებს კი ასეთი თვისება არა აქვს. ასეთ პირობებში შესაძლებელია სამგვარი გამოსავალი: 1) იწერებოდეს იო, 2) იწერებოდეს მხოლოდ ი, 3) იწერებოდეს „ჟო“.

ამ სამი შესაძლებლობიდან კომისიამ მიიღო პირველი: ე გადმოიცეს იო კომპლექსით, მაგრამ ზოგიერთი თანხმოვნის (ж, ш, ч), შემდეგ გადმოიცეს მხოლოდ ი-თი, სახელდობრ: ж — ეო, ш — შო, ч — ჩო, რადგანაც ამ უკანასკნელთ რუსულში აქვთ მხოლოდ თითო ვარიანტი (ж, ш-ს მაგარი, ч-ს — რბილი); მაშასადამე, იქნება ასე:

1. Елков — იოლკოვი და სხვა.

2. Будѣнный — ბუდიონი, монтёр — მონტიორი, партнёр — პარტნიორი და სხვა.

შენიშვნა: ისეთი უკვე ჩვენში დამკვიდრებული სიტყვები, როგორიცაა, მაგ., რეჟისორი, დარჩება ო-თი.

3. Жёлтая — ჟოლტაია (მდინარის სახელია), Чёрный — ჩორნი (გვარია), Шёлков — შოლკოვი (გვარია)...

II. უმახვილო ო.

1. თუმცა უმახვილო ო-საც არა აქვს რუსულში ერთგვარი სახე (წარმოთქმა), მისი ქართულად გადმოცემის საკითხი უფრო მარტივია, ვიდრე მ-სი. ჩვეულებრივ გაერცელებულია აზრი, თითქოს იგი უდრიდეს ა-ს (ე. ი. წარმოითქმოდეს როგორც ა). მართლაც რუსული ენის ძლიერი „აურობის“ მქონე დიალექტებში (სამხრეთ-ველიკორუსულში) ეს ასეა, მაგ.: гарадской, хараши, галана და სხვა. მაგრამ რუსულ სალიტერატურო ენაში, რომელსაც საფუძვლად უძევს ზომიერი აურობიანი დიალექტი მოსკოვისა, უმახვილო ო წარმოითქმის ა-დ მხოლოდ მახვილის წინაპირველ მარცვალში. დანარჩენ მარცვლებშიც არ წარმოითქმის უმახვილო ო საესებით ერთნაირად, მაგრამ ის არ არის ა და შეგვიძლია მივიღოთ ერთგვარ (რედუცირებულ) ხმოვნად, რომელიც საშუალოა ა-სა და ყ-ს შუა (ა, ქართ. ე): гарадской, хараши, дарагой, жавара-нок და სხვა.

2. ჩვენ რომ აუცილებლად ვცნოთ ფონეტიკური გადმოცემა უმახვილო რუსული ო-სი და/ გადმოვიღოთ იგი ა-დ, ეს იქნება დიალექტის (სამხრეთ-ველიკორუსულის) და არა ლიტერატურული ენის მიხედვით. მაგრამ ფონეტიკურად გადმოცემა არ იქნება მართებული, რადგანაც მაშინ ფონეტიკურად უნდა გადმოგვეღო სიტყვის ბოლოში ან ყრუ თანხმოვანთა წინ დაყრუებული თანხმოვნები, მაგ.: ლერმანტაქ, დასტაეცკი და სხვა. უმართებულობის გარდა ეს არ იქნება შესაძლებელიც, რადგან რედუცირებული ხმოვნისათვის ჩვენს მწერლობაში ნიშანიც არ მოიპოვება.

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო: ქართულში უნდა გადმოიცეს უმახვილო ო — ოდ: ტოლსტოი (და არა ტალსტოი), მოლოტოვი (და არა: მოლატოვი, ბორის გოდუნოვი (და არა ბარის გადუნოვი) და მრავ. სხვა, როგორც ზოგიერთი ზეპირი გზით ნასესხები სიტყვა: პოლკოვნიკი, სამოვარი და სხვა.

გერმანული ei დიფთონგის გადმოცემისათვის ქართულში

(ს. ჯანაშიას მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. საკითხი წმინდა ორთოგრაფიული ხასიათისაა, ე. ი. რა დაწერილობა უნდა შეეფერებოდეს სავალდებულო ლიტერატურულ გამოთქმას. ეს უკანასკნელი ირკვევა როგორც შესათვისებელი, ისე შემთვისებელი ენის ფაქტების მიხედვით.

თვით გერმანულის ლიტერატ. გამოთქმაში ei დიფთონგის პირველი ხმოვანი ამჟამად უკვე აღარ არის „ე“, არამედ ბგერა, საშუალო ე-სა და ა-ს შორის, რომელიც, თვით გერმანული ფონეტიკის თვალსაზრისით, გაცილებით უფრო ახლოსაა ა'სთან, ვიდრე ე'სთან.

ავტორი გრამატიკული ნარკვევისა უახლეს საბჭოთა დიდ გერმანულ-რუსულ ლექსიკონში ei დიფთონგის პირველ ხმოვანს განიხილავს სწორედ, როგორც ა-ს: *Дифтонг ai в немецких словах произносится при написании 'ai, ei elh, напр. mein, Hair, Reihe (Deutsch-Russisches Wörterbuch, 1934, გვ. XIV ორთოგრაფია ამ შემთხვევაში ისტორიულ ტრადიციას ემყარება.*

3. ხსენებული დიფთონგიანი გერმან. სიტყვების დაწერილობა სხვა ევროპულ ენებში იცავს გერმანულ ორთოგრაფიას აქ საყოველთაოდ მიღებული უცხო სიტყვათა გრაფიკულ-მექანიკურ გადმოცემის წესის მიხედვით, რაც, უმთავრესად, შრიფტის ერთიანობასა და საერთოდ ტრადიციულ ორთოგრაფიებზეა დამყარებული.

4. რუსული, რომელიც ამ გრაფიკულ-მექანიკურ პრინციპს არ იცავს შრიფტის განსხვავებულობის გამო (შეად. რუს. Гете, Шекспир და სხვა), აღებულ შემთხვევაში გარეგნულად თითქოს მას მისდევს (გერმ. ei—რუსულში ჩვეულებრივად ei-ს სახით გადმოიღის), ნამდვილად კი რუსული დაწერილობა ისტორიული და ფონეტიკური მიზეზებით აიხსნება.

5. ქართულის მერყეობა აღნიშნულ დიფთონგიან გერმანულ სიტყვების დაწერილობაში (თუ მაგ., ერთი მხრით, უპირატესად იწე-

რება ლეიბნიცი, ლეიბ-ჰირურგი, რეიხსტაგი, შტრეიკბრეხერი და სხვ., მეორე მხრით მხოლოდ ცვაიგი, ვაიმარი, აინშტაინი, „ცვაი-კინდერსისტემ“, ჰაიდელბერგი, მეკელაინი და სხვ., გვხვდება ლეიბ-ციგი და ლაიპციგიც, ჰეინე და ჰაინეც და სხვ.) აიხსნება ამ სიტყვების ქართულში შემოსვლის ორი გზით — რუსულიდან, ბეკდურ-დაწერილობითი გზითა და გერმანულიდან, უშუალო ცოცხალი ურთიერთობის გზით. უკანასკნელი იწყება უმთავრესად იმ მომენტში, როდესაც ლიფთონგის დღევანდელი გერმანული ლიტერატურული გამოთქმა უკვე ჩამოყალიბებულია.

6. თანამედროვე ლიტერატურული გამოთქმა ე I ლიფთონგისა საესებით ზუსტად გადმოიცემა ქართულში აი'ს სახით, რაც ქართ. ა ხმოვნის ხასიათითაა განსაზღვრული.

7. ქართ ა არის შედარებით ვიწრო ხმოვანი. ეს განსაკუთრებით კარგად ჩანს იმ ენებთან შედარებით, სადაც ან რამდენიმე სხვადასხვა ა მოიპოვება, ან არადა ერთადერთ ა-ს აქვს უფრო ღია გამოთქმა, როგორც, მაგ., რუსულში.

8. რუსულ-ქართული მრავალრიცხოვანი პარალელები ცხადად მოწმობენ, რომ ქართ. ა სწორედ თავისი სივიწროვის გამო ძალიან ხშირად თავის შესატყვისად რუსულში პოვნებს არა „ა“-ს, არამედ „ი“-ს და პირუჟუ (ე საერთოდ უფრო ვიწრო ბგერაა, ვიდრე ა), მაგალითად:

ქართულიდან ნასესხები სიტყვები რუსულში
(აღებულია ისტორიული ფაქტები)

შავერდა	Шеверда
მაჰავარიანი	Мечеварианов
ზაგემი	Зегемь
შარვაშიძე	Шервашидзе
ათაბაგი	Атабек
ფეშანგი	Пешенга
ოჩამჩირე	Очемчиры
ბასლათი	Беслетка და სხ.

რუსულიდან ქართულში ნასესხები სიტყვები

იარანალი	генерал
არტალარია (ხალხური)	артиллерия და სხვა.

ზაერთო ნასესხობანი რუსულსა და ქართულში რომელიმე უცხო ენიდან

კავკასიური ენებიდან:

შაქი	Шека/и
შამახია	Шемаха
ტარკუი	Терки
ჩაჩანი	чечень
ბასლინაი	Бесленей
აბრაგი	абрек და სხვა.

აღმოსავლური ენებიდან (არაბულ-სპარსულ-თურქულიდან):

ზადა	заде
ბანდა	бенде
დარუბანდი	Дербент
ადარბაიჯანი	Азербейджан
ფათ-ალი-ხანი	Фетали-хан
ფათ-ალი-შაჰი	Фетали-шах
ჯავანშირი	Джеваншир
თათა	тепе
დარა	дере
თარაქამა	Терекемейцы
ჩალაბი	Челеби
ბეგლარბეგი	беглербег
ჩარდახი	чердак
მაჰმადი	Магомет
მაჰდი	Мегди, Мехти
მაქა	Мека
მადინა	Медина
სათარი	Сефер
ალაბი	Алеппо
ნავთი	нефть და სხვა.

9. გერმანულ-რუსულ ბგერით შესატყვისობათა თვალსაზრისით გერმანულში ორი ა-სა და რუსულ-ქართულში თითო ა-ს არსებობის პირობებში გასაგები ხდება ის გარემოება, რომ რუს. а შეესატყვისება გერმ. ლია ა-ს (პირველი ხმოვანი სიტყვაში Arbeit), ხოლო ქართ. ა—გერმან. ვიწრო ა-ს (მეორე ხმოვანი იმავე სიტყვაში). ასევე უცხადი ხდება, რომ თუ გერმან. ვიწრო а, კერძოდ ei დიფთონ-

გის ა, ვერ პოვებს ზუსტ შესატყვისს რუს. ა-ში, სამაგიეროდ, ზუსტ შესატყვისს პოვებს ქართ. ა-ში (ყურადღება უნდა მიექცეს იმ ფაქტსაც, რომ რუსულში მაინც არის თითო-ორი შეშფოთება აღნიშნული დიფთონგის აჟ სახით გადმოცემისა: Айсберг, გერმ. Eisberg — ყინულის მთა, გვარები — Айхенвальд, Айзман, Айзенштадт).

მოხსენების თანახმად კომისიამ მიიღო: შეთვისებისას გერმანული ei გადმოიცეს ქართულში ყველგან აი-თ. მაშასადამე, უნდა იხმარებოდეს: რაიხსტაგი, პარტიტაგი, ჰაიმვერი, ჰაინე, ლაიპციგი, აინშტაინი, ცაიტნოტი, ლაიბნიცი, ლაიბგვარდია, ლაიბ-მედიკი, ფრაიბურგი, ჰაიზენბერგი, აიზენახი, ჰაიდელბერგი, შტაინახი, მეკელაინი, შტაიგერი, შტრაიკბრეხერი, მაისტერ (ჰოფმაისტერი და სხ.), „ცაიტუნგ“, „ცაიტ-შრიფტ“, ცვაიგი, როზენცვაიგი, მანჰაიმი, ჰაიზერი, ბრაუნშვაიგი, ჰოლშტაინი, ვაიმარი, „ცვაიკინდერსისტემ“ და სხვ.

ქართული კომპოზიტივის დაწერილობისათვის

(ს. იორდანიშვილის მოხსენების მიხედვით)

თ ე ზ ი ს ე ბ ი

1. სახელწოდება კომპოზიტი compositum მომდინარეობს ლათინური compositio-დან, რომელიც ნიშნავს ერთად დადგმას, ერთად დასმას, ერთად მოტანას; შეკრებას, შედგენას. Compositio-დან მიღებული ნაშეოს მიმღეობა compositum აღნიშნავს შეერთებულს, შედგენილს, შეკრებილს.

კომპოზიტი ანუ რთული სიტყვა შედგება მარტივ სიტყვათაგან.

ყოველი (კალკ სიტყვა, რომლის დაშლა შეიძლება მხოლოდ ფუძედ და აფიქსებად (თავსართ-ბოლოსართად), მარტივი სიტყვაა. მაგალითად, სიტყვა წამი იშლება ფუძედ წამ და სუფიქს ინად. მაშასადამე, წამი მარტივი სიტყვაა. თუ ამ მარტივი სიტყვის წამ ფუძეს გავაორკეცებთ, მივიღებთ ახალ სიტყვას: წამ + წამ, რაც მორფოლოგიურად ზმნისართია, მნიშვნელობით უდრის წამდაწამს (поминутно). წამ-წამ უკვე რთული სიტყვაა, კომპოზიტია. ასევეა წამდაწამ, სადაც გაორებული ფუძეა შეკავშირებული და კავშირით.

წამდაწამ კომპოზიტის ბოლო ნაწილში ათუ უ-დ შეიცვალა და კავშირის შემდეგ უ გაჩნდა, მივიღებთ: წამ+და+უწუშ (неспрестанно, беспрерывно, каждую минуту).

შეიძლება კიდევ წამ ფუძიდან კომპოზიტების წარმოება. ამისათვის საკმარისია დაერთოს ყოფა, რომ გვექნეს ახალი კომპოზიტი: წამისყოფა (мгновение, миг, Augenblick).

ამგვარად, მარტივი სიტყვიდან ფუძის გაორებით მიიღება რამდენიმე სახის კომპოზიტი (წამ-წამ, წამდაწამ, წამდაუწუშ). გარდა ამისა ხშირად (და ეს უფრო გავრცელებულია ყველა ენაში) კომპოზიტი შედგენილია სხვადასხვა მნიშვნელობისა და, მაშასადამე, სხვადასხვა ფუძის მქონე სიტყვი-საგან (მაგ., წამისყოფა).

2. ევროპულ ენებში კომპოზიტების ერთად, დეფიზით და დაშორებით წერის საკითხი მოწესრიგებულია. ქართულში კი კომპოზიტები გვხვდება სამგვარადვე დაწერილი, ხშირად ეს სიკრელე რომესალიტ. კართ. ნორმები

ლიმე წიგნის ერთსა და იმავე გვერდზედაც არის. ცხადია, ასეთი მდგომარეობა მოწესრიგებას საჭიროებს.

3. ძირითადად ქართული ენის დამახასიათებელია ორგვარი კომპოზიტი:

1. ფუძეგაორკეცებული და 2. ნაირფუძიანი.

4. ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტები რამდენიმე სახეობისაა:

ა) კომპოზიტი¹ გაორკეცებული ფუძის ხმოვანი უცვლელია:

მაგ.: ბაყბაყი, კასკასი, ლაშლაში, ჩიფჩიფი, ქახქახი,
ბაჯბაჯი, კაშკაში, ლულლული, ჩუჩული¹, კიკიკი,
ბუტბუტი, კაწკაწი, ნარნარი, ჩუხჩუხი, ხარხარი,
დაფდაფი, კაქკაქი, რაკრაკი, ციმციმი, ხამხამი,
ვახვახი, ლაქლაქი, რახრახი, ძაგძაგი, ჯიგჯიგი,
ვიშვიში, ლაყლაყი, ჩაქჩაქი, ძუნძული¹, ჯაყჯაყი...

ხშირად ამგვარი კომპოზიტები დაორთავენ საწარმოებელ - ა სუფიქსს:

ბაჯბაჯა,	ლიკლიკა,	ჩიფჩიფა,
ბუტბუტა,	რაკრაკა,	ქახქახა,
ზიკზიკა,	რახრახა,	ჯაყჯაყა...
კაშკაშა,	ცანცარა,	თრნთრნი ¹
ლაქლაქა,	ჩაქჩაქა,	

ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტების ერთგვარი დაწერილობისათვის კომისია იღებს მოხსენების დასკვნას: ვინაიდან ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტების ნაწილები მნიშვნელობას მოკლებული მარცვალთა კრებულია (მაგ.: -კაქი -ლახი... -ბაყა, -ბაჯა, და სხვ.) და მათი ღეფიზით წერა იწვევს უშინაარსო მარცვალთა კომპლექსებზე თვალის გაუმართლებელ შეჩერებას; ამიტომ საველდებულოდ გამოცხადდეს მათი ერთად, უღეფიზოდ წერა.

ბ) ფუძეგაორკეცებული კომპოზიტების მეორე სახეობა ფუძის ხმოვანს იცვლის.

ა. შემცვლელ ხმოვანად მეორე ნაწილში უ გვევლინება, ხოლო შეცვლილია ფუძისეული ა, ე, ი, ო.

მაგ.: 1) ა → უ: ახალუხალი, დაგადუვი,
ბალახბუღახი, კნაწკნუწი,
ბარტყაბურტყი, თქაფათქუფი,
ბრაზაბრუზი, კანტიკუნტი

¹ მეორე ნაწილში ღასი დისიმილაციით არის მიღებული: ჩურჩური → ჩურჩული; ეს მოვლენა თავს იჩენს, როცა ფუძის ბოლოკიდურად ნარი და რაგ გვევლინება.

ლაწალუწი,	ლაპალუპი,
მტლაშამტლუში,	ჩამიჩუმი,
რამერუმე,	ჩხარაჩხური,
სხაპასხუპი,	ხათქახუთქი
ტყაპატყუპი	ჯახაჯუხი...

2. ე → უ: ბექბუქი
ლეგლუგა
ხევხუვი

3. ი → უ: ბინდბუნდი
ბიქბუქი
კიაკუა

4. ო → უ: გორგური

b) ისეთი შემთხვევებიც არის, როდესაც შემცვლელად ა, ე და ო გვხვდება, ხოლო იცვლება უ და ი.

1) უ → ე: ურთიერთობა

2) ი → ა: რიჟრაჟი
ბინდბანდი
კისკასი
ქივქავი
ხირხალი

3) ი → ო: კირწიკორწი

c) არის შემთხვევები, როდესაც მეორე ნაწილში შემცვლელ ხმოვანად ა გვხვდება და მასთან ერთად მეორე ნაწილშივე იცვლება დასაწყისი თანხმოვანი; ხშირად ამ თანხმოვანად მანი ჩნდება.

1) უ → ა: კუქმაქი
ქუცმაცი
ცუდმაღი

2) ი → ა: გიჟმაჟი

3) ო → ა: ქოხმახი
ცოტამატა.

d) ისეთი შემთხვევებიც არის, როდესაც უცვლელად გაშეორებული ფუძე მეორე ნაწილის თავში რომელიმე თანხმოვანს დაირთავს, ან წინათანხმოვნები სხვადასხვაობენ.

მაგ.: აბლიბაბლი	აყალმაყალი
ალაბულა	აევანჩაევანი
ოთლოთოთლო	წარამარა
იალკიალი	ჩალაბალა
ალაბმალახი	
არემარე	

კომისიამ გაიზიარა დასკვნა: ფუძეგაორკეცებულ ხმო-
ვანშეცვლილ კომპოზიციებშიც ცალ-ცალკე აღებული შემადგენელი
ნაწილები უმეტეს შემთხვევაში ცნებათუხატველი ბგერათა კომპლექ-
სებია და მხოლოდ მათი ერთად შერწყმა იძლევა გარკვეულ ცნე-
ბას; ამიტომ ესენიც ერთად, უდღეფიზოდ უნდა დაიწეროს.

5. ნაირფუძიანი კომპოზიციების წარმოშობა დამოკიდებულია
სინტაქსურ შეკავშირებაზე. რომელიმე წინადადებაში ესა თუ ის სინ-
ტაქსური შეკავშირება განიაზრება ერთ ცნებად. ნაირფუძიანი კომ-
პოზიციების ურთიერთშეკავშირება უფრო რთულია და ნაირსახეო-
ბიანი, ვიდრე ფუძეგაორკეცებულთა.

6. სინტაქსურად შეკავშირებული კომპოზიციების პირველი სახეო-
ბა (ე. წ. composita copulativa) შემადგენელ ელემენტებს მეტად
მარტივად წარმოგვიდგენს, ერთიერთმანეთისაგან დამოუკიდებლივ.
ხშირად მათ შემაკავშირებელ საშუალებად და კავშირი გვევლინება.
ამ ჯგუფში უმეტესად ზმნისართები, ზედსართავი და რიცხვითი სახე-
ლები გვხვდება.

მაგ.: გულდაგულ,	მაინცდამაინც,	ცხენდაცხენ,
დროდადრო,	მიდამო,	წამდაუწუმ,
დღედაღამ,	ოცდაერთი,	წინდაწინ,
თანდათან,	პირდაპირ,	ხანდახან.
კარდაკარ,	სხვადასხვა,	
კვალდაკვალ,	სხვადასხვანაირი,	

კომისიის დასკვნით ასეთე კომპოზიციები უნდა დაიწეროს
ერთად. ხშირად ამგვარ კომპოზიციებს შემაკავშირებელი ნაწი-
ლაკი და აღარ მრეპოვებათ და მის მაგივრობას დეფიზი ეწევა.

მაგ.: ამბავი-ხაბარი,	მიწა-წყალი,
აღებ-მიცემა,	ოქრო-ვერცხლი,
ამელელ-ჩამელელი,	სამ-სამი,
ბარ-საკვეთი,	სიტყვა-პასუხი,
გულ-მკერდი	ტოლ-ამხანაგი,
და-ძმა,	უგზო-უკვლო,
დედ-მამა,	ფარ-ხმალი,
თვალ-წარბი,	წერა-კითხვა,
კვლევა-ძიება,	კერ-კედელი,
მთა-ბარი,	ხელ-ფეხი,
მიწერ-მოწერა,	ხუთ-ხუთი და სხვ.

ლიტერატურაში ასეთი კომპოზიციები უმეტესად **დეფიზით**
გვხვდება.

7. სინტაქსურად შეკავშირებული კომპოზიტების მეორე სახეობაში (composita determinativa) ჩვეულებრივ ხდება ორი სიტყვის შეერთება. ერთი მათგანი, სახელდობრ უკანასკნელი, გვევლინება ძირითადად, მთავარი მნიშვნელობის მქონედ, წინამდგომი კი—(არსებითი სახელი, ზედსართავი, ზმნისართი) მსაზღვრელად; პირველი წევრი (ზმნისართის გარდა) ჩვეულებრივ რომელიმე ბრუნვაშია დასმული, უფრო ხშირად—ნათესაობითში; მეორე წევრი კი—ან სახელი, ან ნაზმნარი სახელი.

8. ა) ნათესაობით ბრუნვიანი მსაზღვრელის სახეობის ზოგიერთი კომპოზიტი წინაწევრის ნათესაობით ბრუნვას შეკვეცილად წარმოგვიდგენს, სახელდობრ, უსანოდ:

გვარიშვილობა	კაციჰამია	ქარიყლაპია
დედინაცვალი	ნათლიდედა	წუთისოფელი და სხვ.
ზმნისართი	პირისახე	
თმისაყოფი	ტანისამოსი	

ბ) ამავე სახეობის ზოგიერთი კომპოზიტი წინა წევრს წარმოგვიდგენს მრავლობითის ნათესაობითში შეკვეცილი დაბოლოებით:

გულთმისანი	მონათმფლობელური
ენათმეცნიერება	საზოგადოებათმცოდნეობა და სხვ.
კერპთთაყვანისმცემლობა	

გ) ამავე სახეობის ზოგიერთი კომპოზიტი ნათესაობით ბრუნვიან წევრს მეორე ადგილას წარმოგვიდგენს:

დიასახლისი
ქვეშნიგეზისა (მცენარეა)
მამასახლისი

დ) ამავე სახეობის ზოგიერთი კომპოზიტი პირველ წევრს წარმოგვიდგენს ნათესაობითი ბრუნვის ნიშნის გარეშე:

გულამოსკენით	ყელსაბამი
მუხლმოყრით	ყელჯაქვი
მხედარმთავარი	ცხვირსახოცი
პირბადე	წყალსადენი
ტანსაცმელი	ხელსაქმე
ფეხსაცმელი	ხელსახოცი და სხვ.

9. ამავე სახეობის ზოგიერთი კომპოზიტი, რიცხვით მეტად მცირე, პირველ წევრს წარმოგვიდგენს მოთხრობითსა, მიცემითსა და მიმართულებით ბრუნვებში:

მაგ.: მოთხრობითში:	ერთმანეთი
მიცემითში:	თავსმღები
	თავბრუ
	თავზარი
	თავდასხმა
	თავგადასავალი
მოქმედებითში:	ქვეთიკირი (ქვიტ- კირი)
მიმართულებითში:	ყურადსაღები
	მუცლადღება
	აგადმყოფი
	ძმადნაფიცი

10. განსაკუთრებულ ჯგუფს შეადგენენ ამავე სახეობის ის კომპოზიტები, რომელთა პირველი წევრები სახელობით ბრუნვაშია დასმული

ბერიკაცი,	დედაბერი,	ზოგიერთი,
ბოლობეჭედა,	დედაკაცი,	პირიმზე,
ბოლოცეხლა,	ვაჟიშვილი,	ქალიშვილი.
ბოლოშაჟა,		

11. ზოგიერთ ამავე სახეობის კომპოზიტს პირველ წევრად ზმნისართი, თანდებული, ანდა ზმნისართეული მსაზღვრელი მოუდის:

ზეკაცი	ზედსართავი	ზედამდეგი
ზეგავლენა	ზედნაშენი	ზედამხედველი
ქვემეხი	უკუფენა	თანამსახური
ზედნადები	შინგაზრდილი	თანამშრომელი
წინაებული	წინდაუხედავი	თანამოსახლე
თანდებული	ზედადგარი	შინაყმა
		წინამორბედი და სხე.

12. დეტერმინანტიული კომპოზიტების განსაკუთრებულ ჯგუფს შეადგენენ ისეთი სიტყვები, რომელთაც დროთა განმავლობაში პირველი წევრის სახელობითი ბრუნვის ნიშანი დაკარგეს:

ალმური	გლეხკაცი	ზეპირგადმოცემა
ახალგაზრდა	დედაზრი	ზეპირსიტყვაობა
ბაჟეჟონი	დედაბოძი	კვირადღე
ახალნეგა	დედამიწა	ლომკაცი
ახალშეშოსული	დეგმირი	ლუკმაპური
გველთევი	ვაჟკაცი	მამაკაცი
გველხოკრა	ვაშლატაშა	მეტსახელი

13. დეტერმინატიული კომპოზიტების ცალკე ჯგუფს შეადგენენ ისეთი რთული სიტყვები, რომელთა პირველი წევრი რაოდენობითი რიცხვითი სახელით გამოიხატება და მეორე წევრის მიმართ იგი განმარტებად გვევლინება:

ოთხთავი	სამთითი
ოთხფეხი	სამფეხი
ორსული	სამყურა
ორლობე	

14. ა) განსაკუთრებულ ჯგუფს ქმნიან ისეთი კომპოზიტები, რომლებიც მთლიანად ზედსართავის სახით წარმოგვიდგებიან და განმარტავენ მომდევნო სიტყვას. ამ განსაზარტავ სიტყვას ძიეწერება იმის ქონა, რაც გამოხატულია რთული ზედსართავით, ე. წ. *composita possessiva*-თი. ასეთი კომპოზიტების მეორე წევრი უმეტეს შემთხვევაში მიმღეობაა და თვისებითი სახელი:

გონებადაკარგული,	თავლია,	რქაბუდიანი,
გონებამახვილი,	იმედგადაწყვეტილი,	სულმალაღი,
გულჯავრიანი,	კბილებზაცვივნილი,	სქელტუჩა,
გულამოსკვნილი,	მკერდოფლიანი,	სულგანაბული,
გულხარბი,	მუხლმოდრეკილი,	ტანდაბალი,
თვალშავა,	ოჯახდაქცეული,	ტვინდაბნეული,
თვალჭრელი,	პირწყლიანი,	ყურშახვილი,
ენადაუშრომელი,	ნახშირბადიანი,	ცრემლმორეული,
თმახშირი,	პირმოტეხილი,	ცხრათვალა,
თავდაღებული,	პირდაღებული,	ცხრათვალისანი,
თავმდაბალი,	პირსისხლიანი,	ჭკუადაკარგული

და სხვ.

ბ) ამავე სახეობის კომპოზიტებს გაწეკუთვნება ის მრავალსაკრებიანი რთული სახელები, რომელთა პირველი ორი კომპონენტი კოპულატიურია, ხოლო მესამე — ზედსართავი, ან ნახმნარი სახელი:

გზაკვალაშლილი,	თავპირწამომტვრეული,
ხელფეხმოტეხილი,	წვერულვაშვათეთრებული და სხვ.

ნაირფუძიან კომპოზიტთა მართლწერისათვის კომისიის იღებს მოხსენების შემდეგ დებულებებს:

1. რადგან ქართულში კოპულატიური კომპოზიტების შემაკავშირებელ საშუალებად გამოყენებულია და კავშირი (დღე-ღამე, წამდაუწუმ, ოცდაერთი), ამიტომ სრულიად ზედმე-

- ტია და კავშირთან ერთად დამატებითი საკავშირო ნიშნის (trait d'union), დეფიზის ხმარება. მაშასადამე, ერთად უნდა დაიწეროს და კავშირიანი კომპოზიტები (დღედაღამ, კვალდაკვალ, თანდათან, ოცდაერთი და სხ.).
2. ერთად დაიწეროს დეტერმინატიულ კომპოზიტთა ყველა ის სახეობა, სადაც ერთცნებრიანობის გამო პირველ კომპონენტის ბრუნვის ნიშანი მთლად ან ნაწილობრივ გამქრალია (გვარიშვილობა, ტანსაცმელი, თავდასაფალი. გლეხკაცი, დედაბოძი, ორლობე და მისთ).
3. ერთდვე დაიწეროს ისეთი დეტერმინატიული და პოსესიური კომპოზიტები, რომელთა შემადგენელი ნაწილები ცალ-ცალკე გააზრებული სიტყვებია, მაგრამ მათ ძირითადი ან პირველადი მნიშვნელობის გამომსახველ სიტყვებად აღარ განიხილებიან (მაგ.: ქინძისთავი, გულისყური, გონებაშევილი, ტვინდაბნეული);
4. დეფიზით დაიწეროს კოპულატიურ კომპოზიტთა ის სახეობა, რომელიც ორდამეტ-ცნებიანი და შემაკავშირებელ და ნაწილაკს იგულისხმებს, მაგრამ არ წარმოგვიდგენს (დედ-მამა, და-ძმა, ცოლ-ქმარი, მიწა-წყალი).
- შენიშვნა. თუ აპგვარ კომპოზიტს საწარმოებელი აფიქსები დაერთვის, ის დაიწეროს ერთად: უდედმამო, დედაშვილური, საყოფაცხოვრებო და სხვ. ასევე ერთად დაიწეროს სამსაკრებიანი პოსესიური კომპოზიტები: ხელფეხმოტეხილი, თავპირჩამომტვრეული, გზაკვალაშლილი და სხვ.
5. დეფიზითვე დაიწეროს სამ და ოთხსაკრებიანი კოპულატიური კომპოზიტები, როცა საკრებთა შორის კავშირი და არა გვხვდება. მაგრამ ივარაუდება:

ბერძნულ-ლათინურ-ქართული,

კოდ-სასწორ-ადლი,

წარქს-ენგელს ლენინ-სტალინი,

რძალ-მულ-დედამთილ-მძახალი და სხვ.

6. დეფიზითვე დაიწეროს ქართულში შემოსული ლექსიანი უცხო სიტყვები:

პესენ-დარშუტატი სოციალ-დემოკრატი

კონტო-კორენტო სენ-სიმონი.

კამენც-პოდოლსკი სიცილა ლისტ-რევოლუციონერი და სხვ.

ო რ თ უ ზ რ ა ფ ი უ ლ ი ს ა ქ ი ე ბ ე ლ ი

ა

აბდერჰალდენი 47
 აბლიბაბლი 67
 აბჰესი 47
 აგიტაცია 48
 აგრაფია 48.
 აგრონომია 48.
 ადეკვატი 52.
 ადეკვატური 52.
 ადმინისტრაციული 41.
 ავადმყოფი 70.
 ავანჩაგანი 67.
 ავმდგარეარ 36.
 ავღღღღღღღღღღღ 36.
 ათეისტი 45.
 აიხენაზი 64
 აინშტაინი 64
 აკეთებდნენ 27
 აკვარელი 52.
 აკვარიუმი 52
 აკუმულატორი 57
 აკუმულაცია 57
 ალაბუღა 67.
 ალახმალახი 67
 ალეგორია 48, 50.
 ალმური 70
 ალუმინი 57
 ამბავი-ხაბარი 68
 ამღღღღღ-ჩამღღღღღი 68.
 ამზანავად 12
 ამზანავა 12
 ანაგრაფა 48

ანალიზური 42
 ანალიტიკური 42
 ანთოლოგია 45
 ანთროპოლოგია 45
 ანთროპომეტრია 45
 ანთროპომორფიზმი 45
 ანტიფეხისი 45
 ანტიკვარული 52.
 აპათია 45
 არეშარე 67
 არითმეტიკა 45
 არქაიზმი 44
 არქაული 44
 არქეოლოგია 44
 არქიმედე 44, 50
 არქიტექტორი 52
 არქიტექტურა 44
 ასიმილაცია 57
 ასტრონომია 41
 ატომი 45
 ატროფია 45
 აქეთ 33
 აქტუალური 41
 აღებ-მიცემა 68
 აყალ-მაცალი 67
 აწჰესი 47
 ახალგაზრდა 70
 ახალნერგი 70
 ახალუხალი 66
 ახალშემოსული 70

ბ

ბადეჭონი 70
 ბალახბულახი 66
 ბარ-საკვეთი 68
 ბარტყაბურტყი 66
 ბატალიონი 46
 ბატარია 46
 ბაყბაყი 66
 ბაჯ-ბაჯა 66

ბაჯბაჯი 66
 ბეოიკაცი 70
 ბერძნულ-ლათინურ-ქართული 72
 ბეტონი 46
 ბეჭებუკი 67
 ბიბლიოთეკა 45
 ბინდბანდი 67
 ბინდბუნდი 67

ბიკბუკი 67
 ბოლობეკვა 70
 ბოლოშავა 70
 ბოლოცეცხლა 70
 ბორის გოდუნოვი 60
 ბრანშევიგი 64
 ბრაქიცეფალური 44

ბრაზაბრუხი 66
 ბრონქები 44
 ბრონქიალური 44
 ბუდიონი 60
 ბურდულო 12
 ბუტბუტა 66
 ბუტბუტი 66.

ბ

ბაგიმარჯოთ 33
 ბავზრდილვარ 36
 ბავზრდილიყავ 38
 ბავსენოდი 39
 ბასენოდა 37
 ბასენოდი 39
 გაუბედავს 37
 გაქეთ 33
 გაქრენ 29
 გაცოცხლოთ 33
 გაძლევთ (ის თქვენ) 33
 გაწყრენ 29
 გენეალოგია 48
 გენერალი 48
 გენეტიკა 48
 გენიოსი 48
 გეოგრაფია 48
 გეოლოგია 48
 გეომეტრია 48
 გვარიშვილობა 69, 72
 გველთეხი 70
 გველბოკერა 70
 გზაკვალაშლილი 71, 72
 გთხოვთ (ის თქვენ) 33
 გიბრძანებთ (ის თქვენ) 33
 გიგანტური 41
 გიგანტით (ის თქვენ) 33

გიემაგი 67
 გიმერა 12
 გიშვრავ 12
 გლეხაკი 70, 72
 გლეჯოხი 57
 გოეთე 46
 გოთა 46
 გომართგლო 12
 გონებადაკარგული 71
 გონებაშევილი 71, 72
 გორჯური 67
 გრამატიკა 48
 გრამატიკული 41
 გრაფიკული 42
 გუბერნატორი 48
 გულამოსკენით 69
 გულამოსკენილი 71
 გულდაგულ 68
 გულთმისანი 69
 გულისყური 72
 გულმკერდი 68
 გულხარბი 71
 გულჯავრიანი 71
 გქონდეთ 33
 გყავდეთ 33
 გყავთ 33
 გძულთ 33

დ

დაბერდენ 29
 დაგადუკი 66
 დადგმა მარჯანიშვილისა (და მი-
 სი ზრუნება) 24
 დაემაღლენ 29
 დაესწრენ 29
 დაეწივნენ 29
 დაეხმარნენ 29
 დაეხოცნენ 29

დავით 12
 დაემდგარიყავ 38
 დაემჯდარიყავ 38
 დაესტგომოდი 39
 დაესჯდომოდი 39
 დაეწოლილიყავ 36
 დაიმაღლენ 29
 დაიწერენ 29
 დაიხოცნენ 29

დანელია 12
 დანელიაე 12
 დარჩენ 29
 დასახლდნენ 29
 დასდგომოდა 39
 დასდგომოდი 39
 დასჯდომოდა 39
 დასჯდომოდი 39
 დაუდგამთ 37
 დაფდაფი 66
 და-ძმა 68, 72
 დედახრი 70
 დედაბერი 70
 დედაბოძი 70, 72
 დედაკაცი 70
 დედამიწა 70
 დედაშვილური 72
 დედინაცვალი 69
 დედ-მამა 68, 72

დეგგბირი 70
 დევტეროგამია 51
 დემოგრაფია 48
 დემოკრიტე 50
 დემოსთენე 50
 დიაგრამა 48
 დიალოგი 48
 დიასახლისი 69
 დიდად 12
 დითირამბი 45
 დინამიკური 41
 დიონისე 49
 დირექტორი 52
 დისოლუცია 57
 დოროთეა 46
 დრამატული 42
 დროდადრო 68
 დუტუ 12
 დღედღამ 68, 71, 72

2

ეგევე (და მისი ბრუნება) 16
 ევოლუცია 57
 ევროპა 51
 ევროპული 42
 ეზოპე 50
 ეთერი 45
 ეთიკური 42
 ეკვატორი 52
 ეკვივალენტი 52
 ეკვილიბრისტიკა 52
 ელასტიკური 42
 ელენე 12
 ელიფსი 52
 ელიფსური 52
 ემბლემა 50
 ემპირიული 42
 ენადაეშრომელი 71
 ეხათმეცნიერება 69
 ენეა 50

ენტუზიასტი 45
 ეპითელიუმი 45
 ეპითეტი 45
 ერთი და იგივე (და მისი ბრუნება) 16
 ერთი და იგივე წიგნი (და მისი ბრუნება) 17
 ერთმანეთი 70
 ერთთროციტები 45
 ერფურტი 45
 ესთეტიკა 45, 50
 ესტლანდია 57
 ესქილე 49, 50
 ეტაპი 46
 ეტიკეტი 46
 ეტიოლოგია 45
 ეტოლია 50
 ექინოკოკი 44
 ეწვივნენ 29

3

ეპიმარი 64
 ეპიშვილი 70
 ეპჟაცია 70
 ეპლატამა 70
 ეპხეხი 66

ვინმე (და მისი ბრუნება) 15
 ვინმე კაცი (და მისი ბრუნება) 17
 ვირტუოზი 46
 ვიტონა 46
 ვილა||ვინლა (და მისი ბრუნება) 16

ვილაცა || ვალაც (და მისი ბრუნება) 17
ვიშივი 66

ვყოფილიყავ 38
ვშობილვარ 36
ვშობილიყავ 38

ზ

ზაქესი 47
ზეგავლენა 70
ზედადგარი 70
ზედანდგვი 70
ზედაზედველი 70
ზედანდები 70
ზედანშენი 70
ზედსართავი 70
ზევგირები 49, 51
ზეკაცი 70
ზენონი 50
ზეპირგადმოცემა 70

ზეპირსიტყვაობა 70
ზეფირი 49
ზიგოტები 49
ზიკზიკა 66
ზილოტები 49
ზმნისაჲთი 69
ზოგიერთი 70
ზონა 49
ზოოგეოგრაფია 49
ზოოლოგია 49
ზოოტექნიკა 49
ზოოქიმია 49

თ

თავბრუ 70
თავგადასავალი 70, 72
თავდადებული 71
თავდასხმა 70
თავხარი 70
თავმდაბალი 71
თავპირჩამომტვრეული 71, 72
თავსმდები 70
თანამოსახლე 70
თანამსახური 70
თანამშრომელი 70
თანდათან 68, 72
თანდებულზე 70
თარგმანი მაჰავარიანისა (და მისი ბრუნება) 24
თეატრი 45
თეზევი 50
თეზისი 45

თემა 45
თემატური 42
თეოლოგია 45
თეორომა 45
თეორია 45
თეორიული 42
თეოფილაქტე 49
თეოფილე 45,
თერაპია 45
თერმოდინამიკა 45
თერმომეტრი 45
თერმოსი 45
თვალშავა 71
თვალ-წარბი 68
თვალქრელი 71
თმაზშირი 71
თმისაყოფი 69
თქაფათქუფი 66

ი

იალკიალი 67
იგივე (და მისი ბრუნება) 16
იგივე წიგნი (და მისი ბრუნება) 17
იდელისტური 42
იდელური 42
იზოლატორი 57
იზოლატია 57

ილუზია 57
ილუმინაცია 57
იმედგადაწყვეტილი 71
ინდუქტორი 52
ინტერნაციონალისტური 42
ინტერნაციონალური 42
იოლკოვი 59

იპოლიტე 49
ისტორიული 41

იურიდიული 42
იყენეს 29

კ

კაბინეტი 46
კათეტი 45
კათოდი 45
კამენეც-პოდოლსკი 72
კანტიკონტი 66
კანცელარია 57
კარდაკარ 68
კასკასი 66
კატალიზი 45
კატალოგი 45
კატაბლექსია 45
კატასტროფა 45
კატეგორია 45, 50
კაფსული 52
კაშკაშა 66
კაშკაში 66
კაცად 12
კაციკამია 69
კაცო 12
კაჭკაწი 66
კაჭკაჭი 66
კბილეზიაცვივნი 71
კერპთაყვანისმცემლობა 69
კვადრატი 52
კვალდაკვალ 68, 72

კვალიტეტი 52
კვალიფიკაცია 52
კვანტიტეტი 52
კვარტალი 52
კვესტორი 52
კვიტიზმი 52
კვინტა 52
კვირადღე 70
კვლევა-ძიება 68
კვორუმი 52
კიროსი 49
კირწიკორწი 67
კისკასი 67
კლასიკური 42
კლასობრივი 41, 42
კლიმატური 45
კნაწაკნუწი 66
კოდ-სასწორ-ადლი 75
კომპილატორი 57
კომპილაცია 57
კონდუქტორი 52
კონკრეტული 40, 41
კონტო-კორენტო 72
კონტრაქტენტი 47
კუჭმაჭი 67

ლ

ლაბა 12
ლაბავ 12
ლაიბ-გვარდია 64
ლაიბ-მედიკი 64
ლაიბნიცი 64
ლაიფციგი 64
ლაქლაქა 66
ლაქლაქი 66
ლაყლაყი 66
ლაშლაში 66
ლაწალუწი 67
ლევლუგა 67
ლევკემია 51
ლევკოციტები 51

ლითონი 45
ლიკვიდაცია 52
ლიკლიკა 66
ლიკურგე 49
ლირიკული 42
ლოგარიტმი 45, 48
ლოგიკა 48
ლოგიკური 41
ლომკაცი 70
ლუთერი 57
ლუკა 12
ლუკმაპური 70
ლუმენიტი 57
ლულულუ 66

მ

მათემატიკა 45
 მათემატიკური 42
 მაინცდამაინც 68
 მალარია 57
 მამაკაცი 70
 მამასახლისი 69
 მანქანი 47, 64
 მარქს-ენგელს-ლენინ-სტალინი 72
 მასიური 42
 მასობრივი 42
 მასური 42
 მდინარე ღრმა (და მისი ბრუნება) 24
 მებაღე 12
 მეგალითები 48
 მეგალომანია 48
 მეგობარო 12
 მეკელაინი 64
 მეტაფიზიკა 45
 მეტსახელი 70
 მექანიკური 42
 მზე 12
 მზეო 12

მთა-ბარი 69
 მიდამო 68
 მიწა 12
 მიწა-წყალი 68, 72
 მიწერ-მოწერა 68
 მკერდოფლიანი 71
 მოგიშლოთ 33
 მოგზივინე 20
 მოვიდნენ 27
 მოვმედარიყავ 33
 მოგჭედომოდი 39
 მოლოტოვი 60
 მოლუსკი 57
 მონათმულობელოური 69
 მონტიორი 60
 მოუტეხია 37
 მოჭედომოდა 39
 მოჭედომოდი 39
 შტლაშამტლუში 67
 მუცლადღება 70
 მუხლ-ოდრეკილი 71
 მუხლმოყრით 69
 მხედარმთავარი 69

ნ

ნათლიდედა 69
 ნარნარი 66
 ნახშირბადიანი 71
 ნეერალგია 51

ნეიტრალური 51
 ნიშა 12
 ნიშავ 12

ო

ობიექტური 42
 ოდისევი 49
 ოდონტოლოგია 45
 ოთლოთოთლო 67
 ოთხთავი 71
 ოთხუთხი 71
 ონტოლოგია 45

ორივე (და მისი ბრუნება) 16
 ორივე სკოლა (და მისი ბრუნება) 17
 ორსული 71
 ორობე 71, 72
 ოქრო-ვერცხლი 68
 ოცდაერთი 63, 71, 72
 ოჯახდაქცეული 71

პ

პათოლოგია 45
 პარტიტაგი 64
 პარტია ლენინ-სტალინისა (და მისი ბრუნება) 24

პარტნიორი 60
 პასიური 40
 პედაგოგი 43
 პედაგოგიკური 42

პედაგოგიური 42
 პერიოდული 41
 პეტრე 12
 პირბადე 69
 პირდაპირ 68
 პირდაღებული 71
 პირიშზე 70
 პირისახე 69
 პირმოტეხილი 71
 პირსისხლიანი 71
 პირწყლიანი 71
 პლუს 57
 პოლარიზაცია 57
 პოლარული 57

პოლიკარპე 49
 პოლიტექნიზაცია 44
 პოლიტექნიკური 44
 პოლიტიკური 41, 42
 პოლყოვნიკი 60
 პოლუსი 57
 პოპულარული 57
 პრაგმატიზმი 48
 პრაგმატული 42
 კრაქტიკული 41
 პრობლემა 50
 პრობლემატური 42
 პროტოზოა 49

უ

უოლტაია 60

რ

რაინჰარტი 47
 რაიხსტაგი 64
 რაკრაცა 66
 რაკრაცი 66
 რამდენიმე (და მისი ბრუნება) 15
 რამდენიმე სიტყვა (და მისი ბრუნება) 17
 რამე || რამ, რაიმე (და მისი ბრუნება) 15
 რამერუძე 67
 რამე საკმე (და მისი ბრუნება) 17
 რალა (და მისი ბრუნება) 16
 რალაცა || რალაც (და მისი ბრუნება) 17
 რალაც(ა)საკმე (და მისი ბრუნება) 17
 რახრანა 66

რაზრახი 66
 რეალური 40, 41
 რეგულარული 57
 რედაქტორი 52
 რეზოლუცია 57
 რეკვიზიცია 52
 რეტორიკა 50
 რექტორი 52
 რიონჰესი 47
 რიერაფი 67
 როზენცვაიგი 64
 რომელიმე (და მისი ბრუნება) 15
 რომელიმე მოწაფე (და მისი ბრუნება) 17
 რქაბუდიანი 71
 რიალ-მულ-დედაპილ-მძახალი 72

ს

საზოგადოებათმცოდნეობა 69
 სამად 12
 სამასო 42
 სამთითი 71
 სამოვარი 60
 სამ-სამი 68
 სამფეხი 71
 სამყურა 71
 სარეველუციო 41
 საყოფაცხოვრებო 72
 სახლო 12

სენ-სიმონი 72
 სერიოზული 41
 სიმპათია 45
 სიმპათიკური 45
 სინთეზი 45
 სისტემატური 42
 სიტყვა-პასუხი 68
 სომატური 42
 სოციალ-დემოკრატი 72
 სოციალისტ-რევოლუციონერი 72
 სოციალური 40, 41

სპეციალური 41
 სპეციფიკური 42
 სპიროჰეტა 44
 სტატიკური 41
 სტატისტიკური 42
 სტიქიური 44
 სუბიექტური 42
 სულგანაბული 71
 სულმაღალი 71

სკელტუზა 71
 სკემა 50
 სკემატური 42
 სკოლასტიკური 42
 სძულთ 33
 სხაპასხუპი 67
 სხვადასხვა 68
 სხვადასხვანაირი 68

ტ

ტავტოლოგია 45
 ტანდაბალი 71
 ტანისამოსი 69
 ტანსაცმელი 69, 72
 ტაქტიკური 42
 ტელეგრაფი 45
 ტელეოლოგია 45
 ტელეფონი 45
 ტერმინი 45
 ტერორი 45
 ტექნიკა 44
 ტექნიკუმი 44

ტექნიკური 42, 44
 ტექნოლოგია 44
 ტვინდაბნეული 71, 72
 ტიფი 45
 ტოლ-ამხანაგი 68
 ტოლსტოი 60
 ტრაგედია 48
 ტრაგიკული 48
 ტრანსლაცია 57
 ტრიკინა 44
 ტყაპატყუპი 67

უ

უგზო-უკვლო 68
 უფედმამო 72

უკუფენა 70
 ურთიერთობა 67

ფ

ფარხმალი 68
 ფეხსაცმელი 69
 ფიზიოთერაპია 45
 ფილანთროპია 45
 ფიტოპათოლოგია 45
 ფოტოგრაფია 45
 ფოფხაძე 12
 ფოფხაძე 12

ფრაგმენტი 48
 ფრაიბურგი 64
 ფსევდონიმი 52
 ფსიქიკა 44
 ფსიქიკური 44
 ფსიქოლოგია 44, 52
 ფსიქოპათი 45
 ფსიქოპათოლოგია 45

ქ

ქალიშვილი 70
 ქარიყლაპია 69
 ქვემეხი 70
 ქვეყანა 12
 ქვეშნიგეხისა 69
 ქვითკირი (ქვიტკირი) 70
 ქინძისთავი 72

ქლორი 44
 ქორდა 44
 ქოხმახი 67
 ქრესტომათია 44
 ქრონიკა 44
 ქრონოლოგია 44
 ქუცმაცი 67

ლ

ლაპალუპი 67

ყ

ყელსაბამი 69

ყელჯაჭვი 69

ყრუდ 12

ყრუე 12

ყრუო 12

ყურადსაღები 70

ყურმახეილი 71

შ

შაქრო 12

შეეჩეივნენ 29

შემიხედავს 37

შეჭკითხებოდნენ 27

შვინდა 12

შვინდაე 12

შინაყმა 70

შინგაზრდილი 70

შოთა 12

შოლკოვი 60

შტაიგერი 64

შტრაიკბრეხერი 64

შტაინახი 64

ჩ

ჩაეწერნენ 29

ჩალაბალა 67

ჩამიჩუმი 67

ჩაულუნაეთ 37

ჩაქჩაქა 66

ჩაქჩაქი 66

ჩიფჩიფა 66

ჩიფჩიფი 66

ჩორნი 60

ჩურჩული 66

ჩუხჩუხი 66

ჩხარაჩხური 67

ც

ცაიტნოტი 64

„ცაიტუნგ“ 64

„ცაიტშრიფტ“ 64

ცანცარა 66

ცენტრალური 40

ცვაიგი 64

„ცვაიკინდერსისტემ“ 64

ციმციმი 66

ცოლ-კმარი 72

ცოტამატა 67

ცრემლმორეული 71

ცულმადი 67

ცხენდაცხენ 68

ცხვირსახოცი 69

ცხრათვალა 71

ცხრათვალიანი 71

ძ

ძაგძაგი 66

ძმადნაფიცი 70

ძმაე 12

ძმაო 12

ძმური 41

ძუნძული 66

წ

წამდაუწუმ 68, 71

წარმოგიდგენთ (ის თქვენ) 33

სალიტ. კართ. ნორმები.

წარამარა 67

წერა-კითხვა 68

წერულვაშგათეთრებული 71
წიკნი ამხანაგისა (და მისი ბრუ-
ნება) 24
წითელი დროშა (და მისი ბრუ-
ნება) 21
წინაპორბედი 70
წინდალზედავი 70

წინდაწინ 68
წინდებული 70
წუთისოფელი 69
წყალო 12
წყალსადენი 69
წყაროვ 12

ჭ

ჭახჭახა 66
ჭახჭაში 66
ჭერ-კედელი 68
ჭიაჭუა 67

ჭივჭივი, 67
ჭიკჭიკი 66
ჭკუადაკარგული 71

ხ

ხათქახუთქი 67
ხამხამი 66
ხანდახან 68
ხარხარი 66
ხატავდნენ 27
ხბოვ 12
ხბოო 12
ხედ 12

ხევხევი, 67
ხელსაქმე 69
ხელსახოცი 69
ხელ-ფეხი 68
ხელფეხმოტეხილი 71, 72
ხირხალი 67
ხუთ-ხუთი 68

ჯ

ჯანაშვილო 12
ჯაყჯაყა 66
ჯაყჯაყი 66

ჯახაჯუხი 67
ჯიგჯიგი 66

კ

კაიდელბერგი 64
კაიხენბერგი 64
კაიხერი 64
კაიშვერი 64
კაინე 64
კალსკუხი 47
კალუცინაცია 47, 57
კამბურგი 47
კანხა 47
კანოვერი 47
კეგელონია 47, 50
კერაკლე 50
კეროდორე 50
კესენ-დარმშტატი 72
კიბრიდი 47

კიგიენა 47
კიდრავლიკა 47
კიდროლოგია 47
კილხები 47
კიშნი 47
კიპერბოლი 49
კიპნოხი 47
კიპოთეხი 47, 49
კიპოტენუხა 47
კოლშტაინი 64
კომეროსი 50
კონოჩარი 47
კოფმაისტერი 64
კოფმარშალი 47
კყავთ 33

მზადდება დასაბეჭდად:

I. სალიტერატურო ქართულის ნორმები, II.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

1. ჰ- და ხ- თავსართების ხმარებისათვის ზმნებში (ჰკლავს თუ კლავს? სწერს თუ წერს?).
2. -ავ ბოლოსართი ზმნებში (გლევავს თუ გლევს? ტეხავს თუ ტეხს?).
3. -ა თუ -ნ-ა დაბოლოება თურმეობით მეორეში (გაეყიდა თუ გაეყიდნა?).
4. ზოგიერთი თანდებულის ხმარებისათვის:
 - ა) -მ დ ი ს თუ -მ დ ე?
 - ბ) -ვ ი თ თანდებული სახელობით და მიცემით ბრუნვებთან.
 - გ) -გ ა ნ თანდებული ნათესაობით და მოქმედებით ბრუნვებთან.
 - დ) -ზ ე და -შ ი თანდებულთა სრული და შეკვეცილი სახით გამოყენება.
5. ფორმაუცვლელი სიტყვები (ქვეშ, ზევით, წინ, უკან, შემდეგ, გარდა, გაღმა...) ნათესაობით და მიცემით ბრუნვებთან.
6. -მ ე თ ქ ი და -თ ქ ო ნაწილაკთა ფუნქცია და მართლწერა.
7. პირთა და გეოგრაფიულ სახელთა გადმოცემა ქართულში.
8. ქვემდებარისა და შემასმენლის შეწყობა რიცხვში:
 - ბ) -ე ბ ბოლოსართიან სახელებთან ზმნის გამოყენება რიცხვში (ხეები დვას თუ დვანან?).
 - ბ) რამდენიმე ქვემდებარესთან შემასმენლის გამოყენება რიცხვში.
 - გ) შედგენილი შემასმენლის სახელადი ნაწილის შეწყობა მრავლობით რიცხვში დასმულ სუბიექტთან (ისინი დაინტერესებულნი არიან თუ ისინი დაინტერესებული არიან?).
9. მსაზღვრელისა და საზღვრულის შეწყობა რიცხვში:
 - ა) -ნ ბოლოსართიანი სახელის შეწყობა სახელთან რიცხვში (მაღალნი მთანი თუ მაღალი მთანი?).

ბ) მრავლობითის გამომსახველ სიტყვებთან (ბევრი, მრავალი, ყველა, ზოგიერთი, სხვადასხვა და მისთ.) სახელის შეწყობა რიცხვში (ბევრი საქმე თუ ბევრი საქმეები?..).

10. შემასმენლის ადგილი მარტივსა და რთულ წინადადებაში.
11. მთავარი წინადადების წევრთა დალაგება რთულ დაქვემდებარებულ წინადადებაში.
12. კითხვით და სხვა დამხმარე სიტყვათა და ნაწილაკთა გამოყენებისათვის წინადადებაში (რატომ, რისთვის; მისი, თავისი; ან, ანდა, ანუ; მარტო, მხოლოდ, ოღონდ და სხვ.).
13. პუნქტუაციის წესები.
14. სიტყვის დამარცვლა და გადატანა.

II. ქართული ორთოგრაფიული ლექსიკონი.

ფ-5012

